

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Artykuł:

Przegląd piśmiennictwa. Recenzje i sprawozdania. Bibliografia
piśmiennictwa ekonomiczno-rolniczego
(Bibliografia piśmiennictwa rolniczego)

Źródło:

Rolnictwo Rok 7 1935 Tom 1 zeszyt 1, strony 144-156

Rolnictwo Rok 7 1935 Tom 1 zeszyt 2, strony 127-147

Rolnictwo Rok 7 1935 Tom 2 zeszyt 1, strony 132-154

Rolnictwo Rok 7 1935 Tom 4 zeszyt 2, strony 138-154

Artykuł udostępniony cyfrowo w ramach zadań projektu pt. „Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39« H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA.

RECENZJE I SPRAWOZDANIA.

Spis rzeczy: Prof. Zdzisław Ludkiewicz. Osady holenderskie na nizinie Sartawicko-Nowskiej. — A. P. Stanisław Hoszowski. Ceny we Lwowie w latach 1701—1914. — S. Edward Tomaszewski. Ceny w Krakowie w latach 1601—1795. — S.

Prof. Zdzisław Ludkiewicz. Osady holenderskie na nizinie Sartawicko-Nowskiej. Toruń, 1934 r. Str. 134.

W omawianej pracy prof. Ludkiewicza zostało odtworzone barwnie i wyczerpująco życie i przeszłość jednej pięcioletniej części naszej ojczyzny, a mianowicie 15-tu gmin wiejskich, leżących na lewym brzegu Wisły w pobliżu Grudziądza, na nizinie Sartawicko-Nowskiej, a zajmujących 76,5 km.² Zamieszkują je w znacznym stopniu potomkowie kolonistów holenderskich.

Książka ta podaje z początku fizyko-geograficzny rys opisywanego terenu. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że ten bagienny obszar, o bogatej glebie aluwialnej, stał się terenem rolniczym tylko dzięki ogromnym wysiłkom jego mieszkańców, które pozwoliły im zamienić bezużyteczne trzęsawiska i trudno dostępne pastwiska w żyzne pola i łąki. Dzieła tego, jak o tem świadczy rozdział drugi, dokonali osadnicy holenderscy, przyzwyczajeni w swej ojczyźnie do tego rodzaju prac, a odznaczający się wielką pracowitością i oszczędnością. Osadnictwo to zaczyna się w połowie XVI wieku, przyczem przybywają tu holendrzy wyznania menonickiego, prześladowani wówczas przez władze hiszpańskie w prowincjach niderlandzkich. Sprzyja temu osadnictwu zarówno tolerancja religijna, z której korzystano w Polsce, jak i szereg ulg, które czyniono tym osadnikom. Przynoszą oni z sobą swoje zwyczaje, swoją kulturę zarówno duchową, jak i materialną. Widzimy więc tutaj swoiste budownictwo, specyficzny układ pól i t. d. Wiele wysiłków wkładają oni w budowę wałów ochronnych od zalewów wiślanych. Ostatecznie praca ta zostaje zakończona dopiero w XIX wieku. Wysiłki te miały szczególne znaczenie dla losów opisywanego obszaru i dlatego też autor na nie oraz na dzieje powstałego tu Związku Wałowego położył duży nacisk.

W rozdziale trzecim odtworzono obecną strukturę narodowościową i społeczną opisywanych gmin. Widzimy więc, że na tym obszarze (którego gęstość zaludnienia jest mniej więcej o 25% rzadsza, niż przeciętnie na Pomorzu), poza zniemczonym elementem holenderskim, stanowiącym najzamożniejszą warstwę ludności, oraz poza pewną ilością rodowitych Niemców, mieszka stosunkowo znaczna ilość Polaków. Są oni najgorzej sytuowaną materialnie częścią ludności; gdy potomkowie Holendrów i Niemcy są to przeważnie kmiecie i pełnorolni włościanie, Polacy zapełniają w poważnej mierze szranki małorolnych, a przede wszystkim bezrolnego proletariatu wiejskiego. Te różnice majątkowe odzwierciedlają się w różnicach, zachodzących pomiędzy poziomem życiowym ludności polskiej i niepolskiej na niekorzyść tej pierwszej. Bądź co bądź analiza stopy życiowej wskazuje, że na opisywanym terenie jest ona wśród wszystkich grup ludności wiejskiej znacznie wyższa, niż w odpowiednich grupach społecznych w innych częściach Polski. Następuje to zarówno dzięki większym możliwościom zaspokojenia wymagań wobec korzystnych warunków gospodarczych i dużego zasobu wiedzy fachowej wśród tutejszej ludności, jak i dzięki jej wyższemu poziomowi kulturalnemu, który pobudza do intensywnych wysiłków w celu zdobycia pożądanego standard of life. Obecnie wobec kryzysu ulega on redukcji, ale redukcja ta nie przybiera, przynajmniej dotąd, zbyt groźnych rozmiarów. Silne więzi rodzinne i zwyczaj niepodzielnego dziedziczenia nieruchomości ułatwiają przeciwstawianie się pauperyzacji. Autor, wskazując na dodatnie cechy ludności, zamieszkałej na opisywanym obszarze, nie przeocza jej cech ujemnych, jak brak inicjatywy, skłonność do rutyny.

Dalsza część pracy, a mianowicie jej rozdział czwarty, traktuje o strukturze agrarnej omawianego terenu i podkreśla dużą rolę znajdujących się tu gospodarstw kmięcych. Podano więc kolejno wyczerpujące rzuty na gospodarstwa różnych rozmiarów oraz na ich urządzenie. Wreszcie w rozdziale piątym zostały zamieszczone dane o produkcji gospodarstw opisywanego terenu zarówno rolniczej, hodowlanej, jak i warzywniczo-sadowniczej, dane o poziomie wszystkich działów tej produkcji (jest on bardzo wysoki), wreszcie dane o stopniu opłacalności zarówno całych gospodarstw, jak i poszczególnych ich gałęzi. Opłacalność wprawdzie uległa obecnie daleko idącemu spadkowi, jednak przedstawia się pomyślniej, niż przeciętnie na Pomorzu, wobec wielkiej urodzajności gleby, dogodnych warunków zbytu oraz energii, pracowitości i wiedzy fachowej samych rolników. Omawiana praca kończy się uwagami o zakładach przemysłowych (są to tylko dwie mleczarnie o napędzie maszynowym) i o warsztatach rzemieślniczych, położonych na opisywanym terenie.

Ogromną zaletą książki prof. Ludkiewicza jest to, że autor zna dokładnie opisywany teren i każda niemal data jest uzyska-

na albo dzięki bezpośredniemu badaniu, albo została przez takie badanie skontrolowana. Drugą jej zaletę stanowi fakt, że tym znawcą opisywanego obszaru jest wybitny uczony, który potrafił z należytą wagą uwzględnić poszczególne procesy i zjawiska, odbywające się na odtwarzanym terenie, zrozumieć właściwe współzależności pomiędzy nimi i uwypuklić je na tle niezbyt licznie przytaczanych, lecz najbardziej typowych danych, dotyczących czy to woj. pomorskiego, czy też całej Polski. Zwrócenie uwagi czytelnika na uwypuklony w ten sposób kontrast pomiędzy obrazowanym terenem a resztą kraju pozwala zrozumieć powody, które pobudziły autora do napisania omawianej monografii. Zresztą sam on wyraźnie przytacza je we wstępie, gdy mówi, że pisze tę monografię, by wskazać jak, dzięki celowej, usilnej pracy, dokonanej na jednej pięciotysięcznej części Rzeczypospolitej Polskiej, ta jej część została zamieniona z pustkowia w zespół bogatych osad, oraz by wogóle podkreślić, jak doniosła jest rola samego człowieka w wywalczeniu lepszego jutra dla siebie i dla swego kraju. A więc, poza poznawczymi wartościami, znaczenie tej monografii polega na tem, że wskazuje ona, iż przy należytej energii i odpowiednim wysiłku w celu podniesienia oświaty i kultury na wsi, Polska może się pokryć całą siecią obszarów, stojących na tym poziomie, który cechuje 15 gmin wiejskich Sartawicko-Nowskiej niziny.

A. P.

Stanisław Hoszowski. Ceny we Lwowie w latach 1701 — 1914. Badania z dziejów społecznych i gospodarczych Nr. 13. Lwów, 1934 r. Str. 176 + 243.

Prof. Bujak pisze w przedmowie: „...tego rodzaju badania nie są przeznaczone do lektury dla szerokiej publiczności, ale dla historyków i ekonomistów, jako niezbędny środek pomocniczy przy badaniu historii handlu, przemysłu, rolnictwa, finansów państwowych i miejskich, klasy robotniczej, wojen i wojskowości i historii kultury wogóle“. Jest wielką zasługą autora, że dzięki omawianej pracy, uprzystępniał wartościowe materiały pleśniejące w archiwach miejskich. Nietylko wydobył je, ale również kosztem ogromnie żmudnej pracy, usystematyzował, metodycznie opracował, naszkicował warunki gospodarcze, społeczne i polityczne, które wpływały na rozwój cen i płac w XVIII, XIX i XX w. Jak wielki był nakład pracy potrzebnej do stworzenia tego dzieła zobrazuje wykaz wykorzystanych w niej źródeł:

I. *Źródła rękopiśmienne*: 1) Archiwum miejskie: księgi rachunkowe miejskie, księgi rachunkowe szpitalne i bractw, księgi kontraktów, księgi czekowe, księgi targu zbożowego, księgi targowe bydła, księgi ogólnych wykazów targowych, cenniki drobnych artykułów spożywczych, cenniki robót i materiałów,

zawartość fascykułów, 2) archiwum kapituły rzym.-kat., 3) Zakład Narodowy im. Ossolińskich: księgi rachunkowe, 4) Archiwum państwowe we Lwowie, 5) Urząd ksiąg gruntowych, 6) Izba Obrachunkowa Magistratu miasta Lwowa: księgi czynszowe, 7) Izba Przem.-Handl. i cenniki, 8) Zakład ubezpieczenia od wypadków; księgi rent.

II. *Źródła drukowane*: roczniki czasopism notujących ceny we Lwowie, periodyczne publikacje statystyczne lokalne — lwowskie, budżety miasta Lwowa, sprawozdania i monografie.

Stworzenie pewnej metody przy opracowywaniu materiału tak bardzo różnorodnego musiało przedstawiać dla autora znaczne trudności. Chaos monetarny, chaos w zakresie stosowanych miar, chaos polityczny — oto w jakich warunkach trzeba było analizować zebrane dane, chcąc uzyskać kryterjum wspólne dla poziomu cen w okresie przeszło dwóch wieków. Za podstawę dla ustalenia faktycznego poziomu cen przyjmuje autor wartość kruszcu — srebra, które było podstawą systemu monetarnego, obowiązującego w tym czasie na badanym terytorjum. Materiał końcowy, dotyczący cen, zebrany jest w tablicy, uwzględniającej cyfry bezwzględne i wskaźniki oraz w wykresy.

Z interesujących nas towarów są uwzględnione: dla XVIII wieku: pszenica, żyto, jęczmień, owies, tatarka, groch, siano, cielę, masło, słonina, jaja, mąka pszenna, krupy hreczane, jagły, słód, cukier, miód, koń; dla XIX w., oprócz wymienionych, ziemniaki, słoma, mąka żytnia, chleb, wół, mięso wołowe, smalec i mleko. Krzywa indeksu ogółu cen w XVIII w. przebiega linią łamaną w kierunku górnym, tworząc trzy cykle, obejmujące po 4, 3 i 4 dziesięciolecia. Wzrost jednak cen nie był równomierny w całym stuleciu: w pierwszej jego połowie w obrębie dwóch pierwszych cyklów (lata 1691—1760) istnieje wzrost słaby 12 i 21%, a natomiast w drugiej połowie tegoż wieku, ściślej po 1760 r. — bardzo silny, bo od 31—180%. Krzywe indeksowe grup żywności mają przebieg podobny do krzywej indeksów ogólnych. Ze wszystkich grup towarowych indeks żywności osiąga najwyższe wartości w okresach wzrostu, zaś w okresach depresji spada często poniżej poziomu indeksów innych grup. Z pośród artykułów żywnościowych najsilniej wzrastają w cenie produkty zwierzęce, następnie produkty roślinne, przyczem przetwory ich silniej niż surowce.

Dzięki bardziej szczegółowym materiałom może autor przeprowadzić dla XIX i części XX w. analizę cen również w płaszczyźnie wahań sezonowych i cyklicznych, przyczem w wysokim stopniu uwzględnia wahania nieregularne, spowodowane klęskami elementarnymi. Jeśli chodzi o tendencje sekularne, to autor stwierdza, że ziemioplody wykazują z początkiem XIX w. (1800—1815) poziom cen wysoki; od pięciolecia 1816—1820 ceny spadają, dając najniższy stan w latach 1821—1825. Jest to najgłębsza depresja cen w całym XIX w. Od tego czasu na-

bierają ceny tendencję zwykłą, trwającą do końca badanego okresu, a załamującą się trzykrotnie: w latach 1835—1840, 1856 — 1865 i 1876 — 1890. Najwyraźniej na przestrzeni badanego okresu zaznacza się zagłębienie krzywej w latach 1811—1850. Pomiedzy poziomem cen w pięcioleciu 1801—1805 a w latach 1911—1913 wzrost cen wynosi 324%. Ceny produktów pochodzenia zwierzęcego od samego początku XIX w. spadają silnie do głębokiej depresji 1821 — 1830 (głębszej niż produkty roślinne), poczem wzrastają ze zmiennem natężeniem w różnych okresach czasu do początku XX w., nie wykazując żadnego wyraźnego cofania się cen.

Należy jednak pamiętać, że silna zwyżka cen, jaka się daje zauważyć w ostatniej ćwierci XIX w. i w początkach XX w. jest częściowo wynikiem spadku wartości srebra. Ceny wyrażone w złocie w miejsce konsekwentnego wzrostu, obserwowanego w srebrze, wykazują trzy zagłębienia; od 1890 r. jednak wzrastają z różnem natężeniem do końca badanego okresu.

S.

Edward Tomaszewski. Ceny w Krakowie w latach 1601—1795. Badania z dziejów społecznych i gospodarczych. Nr. 15. Lwów, 1934 r. Str. 88 + 349.

Dalszą pracę w zakresie badań płac i cen prowadzonych pod redakcją prof. F. Bujaka są „Ceny w Krakowie w latach 1601—1795“. Opiera się ona na tej samej metodzie, co powyżej omówiona praca St. Hoszowskiego. Autor wykorzystał następujące źródła: Archiwum akt dawnych m. Krakowa, archiwum Kościoła N. P. Marji, archiwum ziemskiego, Muzeum Czartoryskich, Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, rachunki miejskie, rejestry czynszowe, foralia, rachunki szpitalne, rachunki kupieckie i inne. W dziele tem omawiane są ceny tylko tych artykułów i towarów oraz te płace i czynsze, do których autor zdołał osiąść wiadomości z dłuższych okresów lat. Cały zaś szereg zestawień cen różnych towarów i płac z omawianego okresu czasu znalazł pomieszczenie w „materjałach“ przy końcu pracy. Z towarów interesujących rolnictwo znajdują omówienie następujące artykuły: pszenica, żyto, jęczmień, owies, groch, jagły, krupy hreczane i jęczmienne, mąka, wół, cielę, koń, drób, ryby, mięso wołowe, słonina, masło, jaja, siano i słoma.

Przed dokładną analizą przebiegu ich cen autor podaje ogólny pogląd na skomplikowany system miar i wag w całej Koronie do 1764 r. oraz analizuje ówczesne stosunki pieniężne, uzasadniając konieczność użycia przeliczeń cen nominalnych na metal szlachetny. Osobny rozdział zajmuje zagadnienie taks, a więc polityka w tym kierunku prowadzona przez władze wojewódzkie i miejskie oraz jej rezultaty, widoczne w odchyleniach

cen rynkowych od taryfowych. Przy omawianiu historycznego rozwoju cen uwzględnia autor w wybitnym stopniu wpływ różnych zewnętrznych czynników, a w szczególności klęsk elementarnych, na zmiany w rozwoju cen.

W omawianym okresie dwuwiekowym, jeśli chodzi o artykuły pochodzenia roślinnego, a więc i zboża zarysowują się trzy charakterystyczne momenty odmiennej konfiguracji linii rozwojowej cen. Na okres I (od 1601 — 1670) i III (od 1726—1795) przypada okrągło po 70 lat, na II zaś (od 1671—1725) — 50. Granice między temi epokami stanowią silne załamania zniżkowe cen.

Przebieg rozwoju cen zwierzęcych układa się dla każdego rodzaju w innej formie. Analogiczne cechy między cenami wołu i cielęcina wydobyć się dają w XVII w., w następnym natomiast blisko stuletnim okresie trudno jest dopatrzeć się podobieństwa z powodu prawie zupełnego zaniku zapisków cen wołów. Cena wołu nieznacznie (5%) zwiększa się w okresie pierwszego dziesięciolecia XVII w., poczem opada stopniowo do 1625 r. Od tej chwili następuje zwrot w kierunku szybkiej wyżki, której przesilenie przypada na koniec pierwszego półwiecza. Druga połowa XVII w. jest pod wpływem słabej tendencji zniżkowej zrazu miarowo postępującej, a od 1665 — 1675 gwałtowniej. Dopiero w XVIII w. lekka, ale trwała tendencja zwiększenia łagodzi jej pęd, a w drugiej połowie tego stulecia nawet wybitnie anuluje różnice, uzyskując w latach 1776—1780 znaczne wzmożenie się cen. W ostatniej fazie ceny ponownie ulegają spadkowi.

Zarówno produkty pochodzenia roślinnego, jak i produkty zwierzęce, przechodzą w obu wiekach fazę stałej zniżki cen, chociaż występują wahania przy poszczególnych towarach bardziej lub mniej wyraziste w ważniejszych okresach. Jako momenty krańcowe ogólnej tendencji spadkowej należy wymienić lata 1621 — 1625, 1671 — 1675 i 1721 — 1725; w tych pięcioleciach spadek w kolejności chronologicznej przybiera tak na sile, że w XVIII w. depresja u ogółu towarów znachodzi się już na bardzo niskim poziomie. Pomiedzy odległością pierwszą, rozwijającą się stopniowo, a gwałtownie powstałą drugą istnieje okres tendencji zwiększowej o maksymalnym natężeniu w latach 1661—1665; drugą zaś i trzecią zniżkę przedziela wzrost cen z punktem kulminacyjnym na przełomie obu stuleci. Z ostatniej depresji ceny powoli pną się ku górze wśród wahań, a na początku ostatniego ćwierćwiecza nawet dość szybko wzrastają i kończą swój rozwój prawie na poziomie podstawy wyjściowej z XVII w.

Dzielo p. Tomaszewskiego, podobnie jak p. Hoszowskiego, imponuje ogromem włożonej pracy. Należy się spodziewać, że osiągnięte tu wyniki wielokrotnie będą podstawą dla dalszych studiów w oparciu o tak wartościowe materiały.

S.

BIBLIOGRAFJA PIŚMIENNICTWA EKONOMICZNO-ROLNICZEGO.

1. Wiadomości ogólne, historia i geografia społeczno-gospodarcza, statystyka, monografie terenowe.

Poniatowski Józef. *Drogi rozwoju rolnictwa na Pomorzu*. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń, 1934. Str. 30.

Przegląd artykułów statystycznych w naszych czasopismach. Odb. Kwartalnik Statystyczny. Rok 1933. T. 10, zes. 4. Warszawa, 1934. Str. 503—506.

Terlikowski S., Królikowski L., Kwinichidze M. *Materiały do mapy gleboznawczo-rolniczej Polski*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań, 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 69—82.

Wirtschaftsgeographische Übersichten. Landwirtschaftliche Karten. von Polen, Jugoslawien und Italien. (Przegląd geograficzno-gospodarczy. Mapy rolnicze Polski, Jugosławji i Italji). Die Ernährung der Pflanze. 30. 1934. Str. 197—199.

2. Ogólne zagadnienia ekonomiczno-rolnicze.

Borsig Ernst Dr. *Reagrarisierung Deutschland?* (Reagryzacja Niemiec?). Jena 1934. Str. 94.

Doboszyński Adam. *Gospodarka narodowa*. Nakł. Tow. Wyd. „Patria”. Spółdz. z odp. udz. Skład główny w Domu Książki Polskiej. Warszawa 1934. Str. VI + 311.

Hauser Henri. *Des causes économiques de guerre dans le monde actuel*. (O przyczynach ekonomicznych wojny w świecie współczesnym). Revue Economique Internationale. Vol. IV. Nr. 2. Novembre 1934. Bruxelles. Str. 219—243.

Ihnatowicz Zygmunt. *Nasza polityka gospodarcza a własne surowce rolnicze*. Warszawa 1934. Str. 32.

König-Bern Rich. Dr. Prof. *Währungsfragen und Landwirtschaft*. (Zagadnienie walutowe a rolnictwo). Schweizerische Landwirtschaftliche Monatshefte. 12. Bern. 1934. Str. 89—98.

Laur Ernst Prof. Dr. *Perebudowa światowego chlebo-robstwa*. (Przebudowa rolnictwa światowego). Ukraiński Agronomiczny Wistnyk. Z. 3. Lwów, 1934. Str. 217.

Sondel Jan Karol Dr. Inż. *Gospodarstwo włościańskie a kapitalizm*. Z przedm. prof. dr. Adama Krzyżanowskiego. Lwów, 1934. Str. VIII+172, 3 nlb.

3. Struktura rolna, osadnictwo, parcelacja, komasacja, inwestycje.

Bronikowski Wiktor. *Czynniki postępu osadnika pomorskiego*. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń 1934. Str. 30.

Caro Leopold. *Problem wywłaszczenia*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań, 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 273—281.

Dziedzic Franciszek. *Uwagi o współczesnem osadnictwie na Pomorzu*. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń, 1934. Str. 57, 1 nlb.

Ludkiewicz Zdzisław. *Osady holenderskie na nizinie Sartawicko-Nowskiej*. Wyd. z zasiłkiem Min. Rolnictwa i R. R. Sgł. Kasa im. Mianowskiego, Instytut Popierania Nauki. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń 1934. Str. 134, 1 nlb., mapa 1.

Muennich Aleksander. *Osadnictwo niemieckie w Prusach Wschodnich*. Rozprawa z pracy zbiorowej: (A. Muennich i J. A. Wilder:) *Stosunki gospodarcze Prus Wschodnich*. Wyd. z zasiłkiem P. B. R. Sgł. Kasa im. Mianowskiego, Instytut Popierania Nauki Warszawa. Toruń 1934. Str. IV, 52.

Styś Wincenty. *Rozdrobnienie gruntów chłopskich w b. Zaborze Austriackim od 1787—1931 r.* Archiwum Tow. Nauk. we Lwowie. Dział B. Tom XV. Z. 1. Lwów 1934. Str. 364.

Weigmann Hans Dr. Prof. *Auswirkungen der Siedlung. Bausteine zum Siedlungsproblem. V. Teil: Siedlung und sozialer Aufstieg der Landarbeiter*. (Wpływ osadnictwa. Elementy zagadnienia osadnictwa. Osadnictwo i socjalny wzrost osadników rolnych). *Berichte über Landwirtschaft*. 97 Sonderheft. Berlin 1934.

Wrzosek Antoni. *Stan posiadania ziemi na Pomorzu i w północnej części Poznańskiego według narodowości*. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń 1934. Str. 19, 1 nlb.

5. Oświata rolnicza (szkolnictwo, oświata pozaszkolna).

Biegeleisen Leon Władysław Prof. Dr. *Szkola a gospodarstwo narodowe*. Analiza rynku pracy ze stanowiska szkolnictwa zawodowego. Wyd. z zasiłku M-stwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Biblioteka Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie. Warszawa 1935. Tom 1. Str. XXIII+254.

Graziani Augusto. *Valeur pratique de la science économique*. (Praktyczne znaczenie nauk ekonomicznych). *Revue Économique Internationale*. Vol. IV. Nr. 1. Octobre 1934. Bruxelles. Str. 19—56.

Kursa Zd. *Hospodárský rok na školách státních a státem spravovaných zemědělských škol*. (Rok gospodarczy 1933 w szkołach państwowych oraz w szkołach rolniczych administrowanych przez państwo). Českosl. Zemědělec. 16. Str. 193—194. 1934.

Makowski Czesław. *Wież w pracy oświatowo-rolniczej*. Referat wygłoszony na Pomorskim Zjeździe Rolniczym w dn. 15.XII.1933. przez Czesława Makowskiego, Naczelnika Wydziału Oświaty Rolniczej P. i R.

Mikułowski-Pomorski Józef. *Rozświata rolnicza pozaszkolna w programie działalności izb rolniczych*. *Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych*. Poznań 1934. Tom — Vol. XXXIII. Str. 468—472.

Mochnecki R. Dr. Prof. *O celach i metodach nauczania geografji gospodarczej w szkołach handlowych nowego typu*. Kraków 1934. Str. 15.

Moszczeński Stefan. *Cechy naukowe kalkulacji*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Str. 283—299.

Moszczeński Stefan. *Wyższa nauka rolnicza*. Odb. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych R. 1934. T. 32. Poznań 1934. Str. 24.

Niemcówna Stanisława Prof. Dr. *O potrzebie ognisk metodycznych geografii gospodarczej w szkołach zawodowych*. Kraków 1934. Str. 7.

Niezbalski Aleksander. *Publiczna męska ludowa Szkoła Rolnicza w Wacynie*. Biblioteka Wacyńska Nr. 6. Radom, Wacyn 1934. Str. 11, 1 nlb.

Żabko-Potopowicz A. *Przewodnie myśli czechosłowackiej nauki o społecznem gospodarstwie agrarnem*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 473—480.

6. Samorząd rolniczy, instytucje i organizacje rolnicze, spółdzielczość.

Hulewicz Wacław, Manthey Stanisław. *Rolnicza spółdzielczość niemiecka i polska na Pomorzu*. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń 1934. Str. 14.

Pienesco Mircea Dr. *La coopération agricole en Roumanie*. (Spółdzielczość rolnicza w Rumunji). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Rome 1934. No. 11. Str. 504—523.

Schedlin-Czarliński Leon. *Rola i zadania towarzystw rolniczych w stosunku do izb rolniczych, samorządu terytorjalnego i specjalnych zrzeszeń rolniczych*. Referat wygłoszony na inauguracyjnym posiedzeniu Sekcji Organizacji Ogólno-Rolniczych Związku Izb i Organizacji Rolniczych R. P. w Warszawie w dniu 30.X. 1934 r. Nakł. Związek Izb i Organizacji Rolniczych R. P. Warszawa 1934. Str. 31.

Zjazd Działaczy Gospodarczych i Społecznych Miast Województwa Poleskiego. Nakł. Poleski Wojewódzki Sekretariat B. B. W. R. Str. 60.

7. Produkcja rolna.

Gescher N. *Emploi de la tourbe pour l'amélioration des terrains sableux en Allemagne*. (Zastosowanie torfu dla poprawy terenów piaszczystych w Niemczech). Bulletin mensuel de renseignements techniques. Rome 1934. No. 11. Str. 527—528.

Elbinger E. inż. *Wpływ hodowli drobiu na intensyfikację gospodarki rolnej*. Palestyna i bliski Wschód. Warszawa, październik 1934. Str. 387.

Golf A. *Die Karakulzucht in ihrem Heimatlande Turkestan*. (Hodowla karakulów w ich ojczyźnie — Turkiestanie). Berichte über Landwirtschaft, 97 Sonderheft. Berlin 1934.

Moczarski Z. *Uszeregowanie ras i odmian bydła w Rzeczypospolitej Polskiej*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 435—447.

Moczarski Z. i Bormann J. *Wpływ zawartości tłuszczu w paszy na wydajność krów*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 201—208.

Soczynskij M. Inż. *Znaczymia pasiecznystwa w silskom gospodarstwi*. (Znaczenie pszczelarstwa dla gospodarstwa wiejskiego). Ukraiński Agronomicznyj Wistnyk. Z. 3. Lwów 1934. Str. 273.

Świeżyński Władysław Inż. *Uprawa roślin pastewnych*. Podręcznik dla uczniów P. R. Centralny Komitet do Spraw Młodzieży Wiejskiej przy Związku Izb i Organizacyj Rolniczych R. P. Wyd. z zasiłku Min. Rolnictwa i R. R. Warszawa 1934. Str. 34, 1 nlb.

Szuman Jerzy Inż. Dr. *Sprawozdanie z 7-go ogólnokrajowego konkursu nieśności kur odbytego w roku 1931/32 w Raszwie*. Wyd. z funduszów Min. Rolnictwa i R. R. Poznań 1934. Str. 38, 2 nlb.

Trzeciński Władysław. *Badania nad przechowywaniem obornika*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 383—403.

Znamierowska - Pruefferowa Marja. *Rybolówstwo w okolicach Druskienik*. Z 8 ilustr. Nakł. Tow. Ludoznawcze. Wyd. z zasiłku Min. W. R. i O. P. Lwów 1934. Str. 16.

Ratcliffe Harry E., *Flaxseed factors influencing price in North Dakota*. (Czynniki cen wpływające na uprawę lnu w północnej Dakocie). Agric. Exp. Stat. North. Dakota Agric. Coll. Tech. Bull. 268. 1933. Str. 37.

Sowiński Mieczysław. *Problem ryzyka w produkcji rolniczej*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 325—340.

8. **Ekonomika gospodarstw wiejskich i rachunkowość rolnicza.**

Antoniewski Stanisław. *Oplacalność drobnego rolnictwa na Pomorzu w świetle rachunkowości rolniczej*. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń 1934. Str. 49, 1 nlb.

Laur F., Nater H., Howald O. *Untersuchungen über die Rentabilität der schweizerischen Landwirtschaft im Erntejahre 1932/33*. (Badania nad opłacalnością szwajcarskiego rolnictwa). I. Teil. Bericht des schweizerischen Bauernsekretariates an das eidgen. Volkswirtschafts-Departement. Landwirtschaftliches Jahrbuch der Schweiz. 47. H. 9. Bern 1933. Str. 1019—1093.

Löhr Ludwik Priv. Doz. *Die Bilanzen der landwirtschaftlichen Unternehmungen*. (Bilanse przedsiębiorstw rolniczych). Aus: Die Bilanzen der Unternehmungen. II. Band. 484—530. Berlin u. Wien 1933.

Maniewicz K. Prof. *Znaczymia idei trudowoho gospodarstwa dla hromadzkoj agronomji*. (Znaczenie idei gospodarstwa rodzinnego dla agronomji społecznej). Ukraiński Agronomicznyj Wistnyk. Z. 3. Lwów 1934. Str. 227.

Naude J. S. P. *Economic investigation into live stock farming in the northern Transvaal 1927 to 1930*. (Badania z zakresu ekonomiki

farm hodowlanych w Transvaalu w okresie 1927—1930). Econ. Div. of Economic. and Mark. Depart. of Agric. Bull. 129. 1934. Str. 43.

Organizowanie drobnych gospodarstw wiejskich. Praktyczny podręcznik dla instruktorów szkół rolniczych i rolników praktyków opracowali: Inż. Edward Baird, Inż. Wojciech Chmielecki, Insp. Bolesław Składziński. Nakł. Związek Izb i Organizacyj Rolniczych R. P. Centralny Komitet do Spraw Organizacji Przodowniczych Gospodarstw Mniejszych. Wyd. z zasiłku Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych. Warszawa. 1934. Str. 350.

Organizacja współczesna warsztatów rolnych. Referat wygłoszony na Pomorskim Zjeździe Rolniczym w dn. 15.XII. 1933 przez inż. Władysława Jacynę, naczelnika Wydziału Organizacji i Rachunkowości Gospodarstw P. I. R. Nakł. Pomorskie T-wo Rolnicze. Biblioteka Rolnika Pomorskiego Nr. 2. 1934. Str. 15.

Ponikowski Wacław. *Badaniu porównawcze gospodarstw wiejskich rozmaitej wielkości lub rozmaitych typów pracy.* Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 313—324.

Romanowski Henryk. *Uwagi o umarzaniu i odpisach.* Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Str. 341—356.

Schützhold Gerhard Dr. *Die sächsische Landfrau, ihr Aufgaben-und Pflichtenkreis im bauerlicher Landwirtschaftsbetriebe.* (Kobieta saska, jej zadania i obowiązki we włościańskich gospodarstwach rolnych). Die Lage der Landwirtschaft im Freistaate Sachsen. Ergänzungsheft 2. Leipzig 1934. Str. 79.

Sowiński Mieczysław. *Problem ryzyka w produkcji rolniczej.* Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 325—340.

Untersuchungen über Verwendung und Verteilung der Arbeitszeit in schweizerischen Bauernbetrieben. (Badania w sprawie zużycia i podziału czasu pracy w gospodarstwach włościańskich Szwajcarji). Landw. Jahrb. d. Schweiz., 47 H. 10. 1161—1220. Bern. 1933.

9. Rynek wewnętrzny, spożycie, organizacja zbytu, urządzenia rynkowe.

Staniewicz Witold. *Wilno, jako rynek zbytu dla rolnictwa Ziemi Północnej Polski.* Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Str. 302—312.

Zagadnienie bekonowe w Polsce. 1. Stefan Hoser Bezpośrednia dostawa trzody chlewnej do bekoniarni w Wielkopolsce w 1933/34 r. — 2. Tadeusz Konopiński. Udział poszczególnych ziem w obsłudze przemysłu bekonowego w Polsce w 1933 r. Poznań 1934. Str. 29, 1 nlb., tabela 1.

10. Ceny i zagadnienia konjunkturalne.

Schramm Wiktor. *Problem wartości i cen ziemi.* Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 483—502.

Ratcliffe Harry E. *Flaxseed factors influencing price in North Dakota*. (Czynniki cen wpływające na uprawę lnu w północnej Dakocie). Agric. Exp. Stat. North. Dakota Agric. Coll. Tech. Bull. 268. 1933. Str. 37.

11. Rynki światowe, handel zagraniczny, cła, premje, reglamentacja obrotu.

Jeziorański Leon Inż. *Almanach polskiego handlu zagranicznego za lata 1928—1933 włącznie*. Roczn. 1934. Oprac. i wyd. inż. L. Jeziorański. (Cz. 4). Specjalna odbitka 18: Polska — Japonja; (19: Polska — Indje Holenderskie). Warszawa 1934. Str. 6 nlb.; Str. 4 nlb.

Montgomery J. K. *Le contingentement des importations des produits agricoles en Grande-Bretagne et Irlande Septentrionale*. (Kontyngentowanie przywozu produktów rolnych do Wielkiej Brytanji i Irlandji Północnej). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Rome 1934. No. 11. Str. 493—503.

Taryfa celna przywózowa i wywózowa z wyjaśnieniami i uzupełnieniami. Oprac. pod red. naczelną Czesława Pechego przez Komitet red. w składzie pp.: Z. Baranowicza, adm. tyg. „Polska Gospodarcza“, Wł. Danielewicz, nac. Wyd. Taryf. Dep. Cel w Min. Skarbu, Cz. Pechego, dyr. Dep. w Min. Przemysłu i Handlu. Warszawa 1934. Wyd. Tygodnik „Polska Gospodarcza“. Str. XXVI, 1 nlb, 561, 114.

13. Stan finansowy rolnictwa, kredyt, podatki, inne świadczenia publiczne.

Barwiński Eugenjusz i Łazarowicz Stanisław. *Oddłużenie rolnictwa*. Komentarz. Warszawa 1934. Str. 134.

Broda Antoni Stefan. *Zadłużenie drobnych gospodarstw na Pomorzu w latach 1931—1933 w świetle ankiety*. Wyd. Instytut Bałtycki. Toruń 1934. Str. 10, 2 nlb.

Grenkamp J. *La Banque de Pologne*. (Bank Polski). Revue Economique Internationale. Vol. IV. No. 2. 1934 Novembre. Bruxelles. Str. 299—311.

Malinowski Władysław Dr. *Struktura rozdziału kredytów bankowych w Polsce*. Główny Urząd Statystyczny. Odb. Kwartalnik Statystyczny. R. 1934. t. II, zesz. 2. Warszawa 1934. Str. 90.

Minderhoud G. *De maatregelen ter bescherming van den Nederlandschen Landbouw*. (Zarządzenie dotyczące pomocy rolnictwu holenderskiemu). Landbouwkundig Tijdschrift. 46. 1934. Str. 328—336.

Rouverou Pierre. *De la protection des débiteurs agricoles de quelques pays*. (Pomoc w zakresie oddłużenia rolnictwa w niektórych krajach). Journal d'agriculture pratique 98. Paris 1934. Str. 360—361, 383—385.

Rozdział kredytów bankowych w Polsce. 1933. Nakł. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa 1934. Str. VIII, 29.

Strzembosz Adam. *Ulgi dla rolnictwa*. Warszawa. Listopad 1934. Str. 30.

14. Przemysł rolny i polityka przemysłowa.

Böker H. *Mesures d'économie dirigée dans l'agriculture tchécoslovaque*. (Gospodarka planowa w rolnictwie czechosłowackim). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Rome 1934. Nr. 11. Str. 523—527.

Gasser E. *Etat actuel de l'industrie laitière dans les divers pays: 1) France*. (Stan obecny przemysłu mleczarskiego w różnych krajach: 1) Francja). Bulletin mensuel de renseignements techniques. Rome 1934. No. 11. Str. 530—541.

Křiženecký Jar. *Konkurence z. zv. umělých tuků pokrmových s tuky živočišnými v konsumním hospodářství zemědelcu v. C. S. R.* (Konkurencja t. zw. sztucznych tłuszczów jadalnych z tłuszczami zwierzęcymi w gospodarce konsumcyjnej rolnika w Czechosłowacji). Mittlg. d. Tschsl. Akademie d. Landwirtschaft. 10. 1934. Str. 285—289.

Lauterbach Stanisław. *Organizacja gospodarcza bez zbawiania Ojczyzny*. T-wo Polityki Gospodarczej Włókiennictwa Polskiego. Warszawa 1934. Str. 115, 2 nlb.

Lehmann Heinrich. *Die schlechte Lage der deutschen Zuckerwirtschaft nach dem Kriege und der Versuch ihrer Besserung durch den Chadbourne-Plan*. (Złe położenie niemieckiego cukrownictwa po wojnie i poszukiwanie jego poprawy na drodze planu Chadbourne'a). Jenaer Dissertation. Bottrop i W. 1933. Str. 61.

Neyman Jerzy. *O zagadnieniach przemysłu rolnego, wymagających zastosowania metod statystycznych*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Poznań 1934. Tom-Vol. XXXIII. Str. 257—272.

Seifert Walter Dr. *Ostpreussens Versorgung mit künstlichen Düngemitteln*. (Zaopatrzenie Prus Wschodnich w nawozy sztuczne). Schriften d. Instit. f. ostdeutsche Wirtschaft an der Univ. Königsberg i Pr. Neue Folge. Bd. 8. 1933. Str. 160.

Zagadnienie bekonowe w Polsce. 1. Stefan Hoser. Bezpośrednia dostawa trzody chlewnej do bekoniarni w Wielkopolsce w 1933/34 r. 2. Tadeusz Konopiński. Udział poszczególnych ziem w obsłudze przemysłu bekonowego w Polsce w 1933 r. Poznań 1934. Str. 29, 1nlb. tabela 1.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA.

RECENZJE I SPRAWOZDANIA.

Splis rzeczy: Wiktor Schramm. Problem wartości i cen ziemi. — M. G. Dr. Inż. Mieczysław Sowiński. Zakres i zadania nauki ekonomji rolniczej. — G. Bohdan Cywiński. Przemysł polski i nasze położenie gospodarcze. — Janusz Drzewiecki. Leon Władysław Biegeleisen. Polityka gospodarczo-aprowizacyjna miast polskich. — S. S. Organizowanie drobnych gospodarstw wiejskich. — S. S. Gospodarski plan a Slovensko. Praca zbiorowa pod red. dr. S. Czaczko i inż. C. J. Gaszparika. — A. Żabko-Potopowicz.

Wiktor Schramm. Problem wartości i cen ziemi. „Rocznik Nauk Rolniczych i Leśnych”. Tom XXXIII. Poznań 1934 r. Str. 483 — 502.

Ekonomja społeczna zna kilka pojęć wartości: absolutnej i względnej, podmiotowej i przedmiotowej, społecznej i indywidualnej, użytecznej, dochodowej, wymiennej, wypracowanej. Każda z nich miała swego odkrywcę, który pojęcie definjował, problem stawiał, zakreślał.

Liberaliści twierdzili, że istotą wartości dobra jest m. i. dochód, jaki ono daje (renta gruntowa), szkoła socjalistyczna uzależniła powstawanie wartości od ilości pracy społecznej potrzebnej do powstania dobra, szkoła psychologiczna (austriacka) określała wartość użytecznością, bądź skrajną użytecznością, względnie natężeniem jego pożądanja.

Wśród nowoczesnych ekonomistów *prof. Aereboe* wyraża bardzo ciekawy i bodaj jedyny słuszny pogląd, że wszelkie czynniki wartości, wznoszone do godności istoty wartości przez poszczególne szkoły ekonomiczne, mają w ekonomji walor jednostronny i teoretyczny. W praktyce ważny jest ich wspólny mianownik, ich realna i podsumowana wartość wymienna, wyrażona w pieniądzu, a więc *cena*.

Nie wiemy czy pogląd Aereboe'go, zdołał przetrwać próbę analizy krytycznej zapewne przeprowadzonej przez *prof. Schramma*. W pierwszym rozdziale p. t. „*Wartość i ceny*” credo autora brzmi bardzo niejasno: „wartość mierzona chociażby (zapewne, że niedoskonale, jednakże życiowo niemal jedynie uchwytne) formą ceny...”; albo „wartość ziemi mierzona

tak lub owak skonstruowaną formą cyfrową, pieniężną n. p. „ceną“. Naprzykład jaką inną?

Szkoda jednak, że autor nie zdecydował się, podobnie jak prof. Aereboe, sprecyzować tego poglądu, tembardziej, że późniejsze rozważania dotyczą cen ziemi, ich kształtowania w ośrodkach wolnych i „zależnych“, — a czytelnikowi nie jest znany sąd autora o związku pomiędzy temi pojęciami. Z końcowych rozdziałów dowiadujemy się jeszcze, że *dochodem* wartości mierzyć nie można, *szacunek* zaś jest praktyczną koniecznością, ale winien być oparty na pewnych kryterjach. Takie kryterjum stanowią ceny części składowych. Ale ceny *śluszne*; autor rozróżnia bowiem jeszcze *szacunek zbyt niski*, którego konsekwencją jest lekceważenie obiektu, i *za wysoki*, prowadzący między innymi do nadmiernego obdłużenia. A więc znówu *niewyjaśniony* stosunek wartości ziemi do pojęcia ceny ziemi. W pracy tej szereg uwag przypomina, że obok ceny szukać należy innych ocen wartości. Autor wskazuje nawet na potrzebę uwzględnienia różnorodnych warunków, w których kształtuje się praca rolnika, dochodowość gospodarstwa i cena ziemi. Dopiero zespół tych obserwacji ma dać wyraźne pojęcia o wartości danego obiektu, czy skrawka ziemi. Autor powiada: „wartość ziemi ujawniająca się w szacunkach musi być *odzwierciedleniem poziomu gospodarczego w danym czasie i miejscu*. Ceny muszą być obiektywnym wyrazem przecięcia życia gospodarczego w danym momencie“.

Czy jednak takie oceny nieposiadające wyrażnej konstrukcji ani wspólnego obiektywnego mianownika, mogą znaleźć jakieś zastosowanie w ekonomji — i czy wogóle można ustalić ich cele? Czy nie jest to podtrzymanie *wielorakich* a przestarzanych *pojęć* o wartości: np. dla właściciela (użytecznej), dla wierzyciela (wymiennej), dla nowonabywcy (dochodowej)? Czyż nie jedynem zrozumiałem, obiektywnem i wystarczającym wyrażeniem wartości ziemi jest jej cena. Może to być *cena: szacunkowa, osiągalna lub zapłacona*, lecz zawsze realna. A może rozmaite są tylko oceny tych, którzy szacują, którzy ofiarują bądź poszukują. Czyż nie wydaje się to prawdopodobne, jeśli się zważy, że nieruchomości takie, jak użytki rolne, są również przedmiotem transakcyj *rynkowych*, oraz, że *poziom cen rynkowych jest podstawą dla wszelkich szacunków* globalnych i składnikowych, nawet tych, na których opierają się omawiane przez autora *transakcje zależne*.

Jeśli chodzi o warunki gospodarcze, to *cena* wszak jest i ich *wypadkową*. Pośrednio czy bezpośrednio one na nią wpływają. Dla pełnego wyjaśnienia tego poglądu należałoby zastanowić się, czy znaczne zmiany cen ziemi w czasie i miejscu w okresie większych fluktuacji gospodarczych (ożywienia czy kryzysu) nie wynikają z gwałtowniejszych i często nieskoordy-

nowanych odruchów w zakresie podaży bądź popytu? Związczą tam, gdzie chodzi także o inwentarz martwy i żywy, a szacunek obejmuje długie spisy części składowych, ruchy cen części dają w sumach szacunki bardzo różne.

Aereboe utrzymuje, że wszelkie utopje o wielorakich wartościach gospodarczych zbudowane są na niedającym się uzasadnić twierdzeniu, że istnieją jakieś wartości, niezależne od rynku, od cen kształtowanych pod wpływem popytu i podaży, że mogą to być wartości wyprowadzone w ten lub inny sposób z dochodu. W rzeczywistości wysokość dochodu, podobnie jak zadłużenie i stopa procentowa, posiada inne znaczenie przy ocenie wartości. Wysokość ta oddziałuje na popyt i podaż ziemi, pośrednio zaś wpływa na ukształtowanie się jej cen.

Czy wreszcie te znaczne różnice cen ziemi, tak komplikujące sprawę (np. działek osadniczych, a całych gospodarstw z licytacji)) nie nasuwają tu opacznych wrażeń; czy różnice te w znacznym zakresie nie są uzasadnione odmiennymi warunkami np. płatności, typem i wielkością gospodarstwa, jakością gleby, rozmiarami i jakością inwentarza, położeniem geograficznym, podażą kapitałów, stopą procentową i t. d.

A jeśli w pewnych typach tranzakcji cena ziemi jest złym (?) wyrazem wartości, to czy nie dałoby się i czy nie należałoby raczej wykluczyć tych operacyj z oceny i oprzeć się na szacunkach i tranzakcjach pozostałych?

Wszystkie te kwestje i wątpliwości narastają w miarę jak posuwamy się w czytaniu bardzo interesującej rozprawy prof. Schramma o wartości i cenach ziemi na tle fazy depresji.

W części drugiej i trzeciej autor podaje opis ruchów cen ziemi w Polsce w latach 1920—1929 oraz w okresie późniejszym. Autor uwypukla tu trzy fazy. Okres załamania cen gospodarstw folwarcznych, następnie i mniejszych, wreszcie obdłużonych (w sprzedaży przymusowej).

Omawiana praca nie zawiera poglądu autora na zagadnienie polityki cen ziemi, — prawdopodobnie dlatego, że materiał poznawczy, jak autor zaznacza, nie został dotąd u nas zestawiony i opracowany. To też ostatni rozdział poświęcony jest sprawie odpowiedniego wykorzystania wykazów szacunków i cen ziemi, zbieranych przez rozmaite instytucje.

M. G.

Dr. Inż. Mieczysław Sowiński. Zakres i zadania nauki ekonomji rolniczej. Prace Zakładu Ekonomji Rolniczej Uniwersytetu S. B. w Wilnie Nr. 1, Wilno 1934 r. Str. 36.

Wykład habilitacyjny przy Katedrze Ekonomji Rolniczej Uniwersytetu Wileńskiego poświęcił autor za radą prof. W. Staniewicza zagadnieniu systematyki nauk rolniczo-ekono-

micznych. Z przedmiotem tej pracy wiąże się szereg kwestyj, a więc: czym jest ekonomja rolnicza, jakie są jej podstawowe założenia, jakie miejsce zajmuje w systemie nauk, jaka jest jej struktura, jak odbywa się jej rozbudowa.

Wszystkie te kwestje były dotąd w naszej literaturze mało opracowane, co jest poniekąd zrozumiałe, albowiem ekonomja rolnicza jest wogóle nauką stosunkowo młodą, a jej zadania i znaczenie dla praktycznego życia budzą jeszcze zawsze dużo wątpliwości.

W pierwszych początkach rozwoju (pocz. XIX wieku; ekonomista niemiecki A. *Thaer*) ekonomję rolniczą uważano za umiejętność (*Kunstlehre*) osiągania zysków w gospodarstwie rolnem. Rozważania te sprowadziły z czasem „rolników-ekonomistów“ na teren gospodarstwa społecznego (*Thünen*). W chwili tej (połowa XIX w.) było można już mówić o ekonomji rolniczej: społecznej i prywatnej; dla tej ostatniej przyjęło się w polskiej nauce określenie specjalne: ekonomika gospodarstwa wiejskiego.

Dr. Sowiński omówiwszy te kwestje i przeprowadziwszy krytyczną analizę systematyki autorów niemieckich podaje własny schemat stanowiska ekonomji rolniczej w systemie nauk rolniczych i ekonomicznych.

W schemacie autora *wśród nauk rolniczych* ekonomja rolnicza figuruje *w grupie nauk stosowanych* obok nauk techniczno-rolniczych oraz socjologii wsi. *Wśród nauk ekonomicznych* ekonomika gospodarstw wiejskich jest odgałęzieniem naukowej organizacji pracy, ekonomja społeczno-rolnicza jest częścią ekonomji społeczno-narodowej, a ekonomja rolnicza społeczno-światowa odnogą ekonomji społeczno-światowej.

W zakresie teoretycznym wyłącznie rolnictwa dotyczązaledwie nieliczne teorie ekonomiczne. Teoria *renty gruntowej*, *prawo zmniejszającego się przychodu*, *prawo Thünera*, *teoria intensywności i t. p.*, — pozatem znaleźć tu może zastosowanie większość praw ekonomicznych, dotyczących całości gospodarstwa narodowego.

Autor rozpatruje problematykę wszystkich tych działów ekonomji rolniczej, przytaczając wszystkie znane mu systemy podziałów: *Weddingena z Wrocławia*, *prof. Surzyckiego*, *prof. Moszczeńskiego*, *prof. Laura*, *prof. Johanna z Lipska*, *prof. Stanisławicza*, *Weyermanna z Karlsruhe*, *Nicklische z Stuttgartu*, *Hoffmana z Berlina*, *Seyferta z Berlina*, *Raua i Roschera z Lipska i innych*.

Niektóre z przytoczonych przez autora obcych systematyk przemawiają mocniej swoją logiką konstrukcji od schematu nakreślonego przez autora. Zdaje się, że schemat ten jest nieco sztuczny. I tak gospodarstwo rolne zarówno indywidualne, jak i społeczne ma już dzisiaj w nauce swoją odrębną wyraźnie

zarysowującą się dziedzinę teoretyczną, wnoszoną przy pomocy metod naukowych.

Pozatem teorie ekonomiczne narówni z opisami życia gospodarczego: monografią, historią i geografją, dostarczają przesłanek polityce ekonomicznej (w odniesieniu do rolnictwa polityce agrarnej), jako jedynej normatywnej nauce społeczno-ekonomicznej, — podobnie jak socjologia łącznie z monografią społeczną jest podstawą rozstrzygnięć i działań w polityce socjalnej, — jak ekonomika gospodarstw wiejskich — w organizacji i technice w gospodarstwie indywidualnem.

Pozatem nie da się utrzymać poglądu, że „ekonomję narodowo-społeczną nazywaną także polityką ekonomiczną, dzieli się na naukę polityki agrarnej, przemysłowej, handlowej i politykę pracy, do której należy polityka socjalna“.

Ekonomja społeczna nie jest i nie może być nazwana polityką, a polityka socjalna nie jest podrzędną polityki pracy ani polityki ekonomicznej...

Wydaże się być wielce pożądane, aby niezmiernie ważny temat uporządkowania zakresu i zadań nauk rolniczo-ekonomicznych poddany został dalszym wyczerpującym badaniom. Do systematyki nauk dodać należy jeszcze systematykę i terminologję pojęć ekonomicznych.

Omawiany wykład dr. Sowińskiego jest w badaniach tych cennym przyczynkiem.

Omawianą pracę Zakład Ekonomji Rolniczej Uniwersytetu St. B. w Wilnie rozpoczął druk cyklu własnych prac ekonomicznych.

G.

Bohdan Cywiński. Przemysł polski i nasze położenie gospodarcze. Uwagi na tle bilansów przemysłowych spółek akcyjnych z lat 1928 — 1933, Warszawa 1934 r. Str. 166.

Dzieło inż. Cywińskiego, stanowiące plon jego dwuletniej pracy, należy zaliczyć do ważniejszych pozycji naszej literatury ekonomicznej; winno ono zainteresować także czynniki *rolnicze*, jako cenny przyczynek do wyjaśnienia problemu współpracy rolnictwa i przemysłu.

Książka ta składa się z dwóch, różniących się swym charakterem części. Pierwsza (rozdziały I i II), podająca wyniki gospodarcze przemysłu w latach 1928—1933, jest w istocie swej analizą jakby wspólnego bilansu poszczególnych branż i wszystkich naszych przemysłowych spółek akcyjnych za ostatnie pięciolecie, druga (rozdziały III i IV) poświęcona jest rozważaniom na temat naszego położenia gospodarczego, opartym nie tylko na wnioskach cz. I-ej, ale na wnikliwej analizie całokształ-

tu niedomagań strukturalnych i konjunkturalnych naszego gospodarstwa narodowego i naszej polityki ekonomicznej.

Niezwykła wartość książki Bohdana Cywińskiego polega nie tylko na opracowaniu niezmiernie cennego materiału (4000 sprawozdań spółek akcyjnych), ale i na bardzo trzeźwej ocenie naszej rzeczywistości gospodarczej. Jakkolwiek niektóre tezy i zalecenia autora mogą budzić w pewnych fragmentach zastrzeżenia, to jednak trzeba przyznać, że sam fakt rzeczowego zbadania tak olbrzymiego materiału i jego krytyczne ujęcie uprawniają autora, operującego argumentami na tak mocnej podstawie do daleko idących postulatów pod adresem naszej polityki gospodarczej. W dobie powszechności sądów, nieopartych na rzeczowych danych, uprawnienie to jest tem większe.

Żałować tylko należy, że pośpiech, usprawiedliwiony słusznym pragnieniem podania bogatego materiału prędzej do wiadomości publicznej, odbił się w pewnej mierze ujemnie na przejrzystości książki i rozplanowaniu tematów.

Zebrany materiał, dotyczący przeszło tysiąca przemysłowych spółek akcyjnych w Polsce, ujęty został w tablice, dzielące przemysł według gałęzi, a w ramach gałęzi na branże, i zawierające 31 rubryk według głównych pozycji bilansowych i wskaźników stanu majątkowego. Zestawienie to posłużyło autorowi do analizy stanu finansowego przemysłu i jego poszczególnych gałęzi, zobrazowanej w szeregu wykresów i tablic.

Już same tylko cyfry, dotyczące faktycznego stanu kapitałów spółek akcyjnych, nie należą do pocieszających. Zaś wyprowadzone przez autora cyfry istotnych strat spółek, dają zgoła smutny obraz stanu naszego przemysłu.

Zacznijmy od danych faktycznych. A więc udział majątku spółek akc. w majątku narodowym Polski wynosi zaledwie 4% (w Stanach Zjedn. A. P. — 33%). Udział kapitałów zagranicznych w przemysłowych spółkach akc. wynosi ok. 43%, zaś 70% naszego przemysłowego kapitału akcyjnego jest przez zagranicę kontrolowane. Dalej: nasze przem. spółki akc. jako całość nie posiadają wogóle kapitału obrotowego (jedna grupa posiada ok. 453 milj. własnego kapitału obrotowego, drugiej brak ok. 1.300 milj. zł., ogółem brak 845 milj. zł.). Jedynie przemysły papierniczy, ekspedycyjny, chemiczny i cukierniczy posiadają niewielką przewyżkę kapitałów własnych nad zainwestowaniem (od 6,8% do 0,6%). 16 pozostałych gałęzi pracuje całkowicie obcym kapitałem obrotowym, przytem w najgorszym położeniu pod tym względem znajduje się przemysł drzewny i elektrotechniczny. 611 spółek akc., czyli 57,2% całego polskiego przemysłu, nie posiada ani grosza na prowadzenie swych przedsiębiorstw i zależne jest całkowicie od wierzycieli. Dla stworzenia minimalnego kapitału obrotowego dla

akc. spółek przemysłowych trzeba by dysponować 2 i pół miliardami zł.

Jak wyglądają w tych warunkach rezultaty finansowe działalności omawianych spółek? Wprawdzie za cały okres, obejmujący również pomyślnie lata 1928 bądź 1929, spółki wypłacały przeciętnie rocznie 2,55% dywidendy, lecz, jak wykazuje autor, wypłaty te dokonywane były nie z zysków, których faktycznie nie było, lecz z wartości majątkowych.

Tu zbliżamy się do istotnej treści wywodów autora: uzasadnienia obliczonych przez niego strat, poniesionych w omawianym przez niego okresie przez przemysłowe spółki akcyjne.

Straty te autor dzieli na trzy rodzaje:

1. na zużyciu inwestycji (amortyzacji) (przeszło 20%),
2. na oprocentowaniu kapitałów akcyjnych poniżej 6% rocznie,
3. na zmniejszeniu wartości inwestycji wskutek spadku cen (przec. 30%).

Można mieć pewne zastrzeżenia, co do rozmiarów wykazywanych w ten sposób przez autora strat. Jednakże, jeśli chodzi o uwzględnienie straty na niedostatecznej amortyzacji, to autorowi raczej należy przyznać słuszność, gdy sumę 1¼ miljaru zł. wywodzi z obliczenia 6% rocznie amortyzacji za okres 4 lat, choć w okresie sprawozdawczym amortyzacja była dokonywana, lecz nie w okresie ostatnich 4 lat, gdy trudno mówić o dochodach, i choć obecne kapitały amortyzacyjne wynoszą 36% wartości inwestycji. Te 36% odpowiadają zaledwie 6 latom istnienia przemysłu, amortyzującego właściwie. Odniesić je też musimy do okresu przed czterema laty, za które autor wykazuje niedostatek amortyzacji.

Również pozycja strat z tytułu zmniejszenia wartości inwestycji z powodu spadku cen, może być i była już zahaczoną. Sądę jednak, że dwa argumenty rozstrzygnąć winny dyskusję w sensie pozytywnym dla autora. Po pierwsze wartość likwidacyjna inwestycji obniżyła się bezwzględnie w stopniu co najmniej 30%-owym, po drugie, jeśli słusznie można mówić o zyskach inflacyjnych, o zyskach tych, co inwestują w czasie inflacji, to równie słusznie trzeba uznać za istotną stratę deflacyjną.

W tych dwóch pozycjach strat nie tyle chodzi o realność wysokości sum wykazanych, ile o obraz ogólny i cyfry orientacyjne. Straty wymienione niewątpliwie istnieją. Autor pragnął ująć je choćby w przybliżeniu.

Ostatnia pozycja strat dotyczy straty na nieoprocentowaniu kapitału akcyjnego w okresie, gdy każdy kapitalista, drobny czy wielki, mógł otrzymać swoje 6% od wkładów w P. K. O.

Ogólną stratę przemysłowych spółek akcyjnych w stosunku do kapitału akcyjnego na początku okresu badanego bez

straty na niedostatecznym oprocentowaniu kapitału akcyjnego a wynikłą z pozycji podwójnych strat na inwestycjach (zużycie i spadek cen) określa autor na 36%, łącznie z nieoprocenowaniem kapitału na 53%, po uwzględnieniu zaś strat na zapasach i innych — na 57,8%, t. j. prawie 3 miljardy zł.

„Niech moje obliczenia będą nieściśle, — mówi autor omawiając stratę na zużyciu inwestycji — niech cyfra ubytku wynosi mniej — pozostaje fakt oczywisty, że w ciągu ostatnich 4-ch lat wszystkie niemal gałęzie przemysłu polskiego nie tylko nie poszły naprzód, nie tylko nie utrzymały się na dawnym poziomie, lecz cofnęły się — naród polski wyżywał się w tym okresie narzędzi walki o byt...”

Nie sposób nie przytoczyć kilku niezmiernie trafnych spostrzeżeń autora, dotyczących sytuacji naszego przemysłu:

„O tym braku kapitałów, tej nędzy naszego przemysłu trzeba pamiętać zawsze, kiedy się ocenia jego prace i wyniki. Łatwo jest gospodarować racjonalnie, obniżać koszty produkcji, a z nimi i cenę produkowanych przedmiotów, kiedy się dysponuje żywą gotówką...”

„Gdy ceny są ustalane z pominięciem kosztów amortyzacji, wypadną one zawsze niżej w przedsiębiorstwie wysoce wyposażonym, niż w innym, pracującym pierwotnymi środkami. To drugie przedsiębiorstwo, walcząc o byt, będzie zmuszone również do inwestycji, które nie są, lub mogą nie być w tym wypadku gospodarczo uzasadnione, a z punktu widzenia nie tylko danego przemysłu, lecz i całego gospodarstwa narodowego są marnotrawstwem...” Jak widzimy, nienajważniejsza, jakby się w pierwszej chwili wydawało, sprawa odpisów amortyzacyjnych urasta do wagi czynnika, mogącego wpływać w kryzysie na racjonalizację techniczną, na czynienie inwestycji, właśnie w tym czasie, gdy są najmniej potrzebne, gdy redukować mogą i tak szczupły stan zatrudnienia.

Część druga książki poświęcona jest naszym trudnościom gospodarczym. „Wyniki dodatnie i wielkie osiągnięcia nie uszły mojej obserwacji, uważam jednak, że się doskonale bez moich pochwał obejda” — pisze autor. Dlatego porusza on jedynie nasze niedomagania. Krytyka jego oparta na dużej znajomości naszej rzeczywistości gospodarczej i pełna cennych uwag i wskazówek uznana być musi za pożyteczną.

Poświęćmy nieco uwagi oświeceniu niektórych zagadnień przez autora. Analizując sytuację naszego *rolnictwa* podkreśla on przeludnienie wsi (61 mieszkańców, żyjących z rolnictwa na km. kw.) i nieumiejętność użytkowania pracy i czasu rolnika w dostępnych mu dziedzinach (nowe uprawy, przemysł ludowy). Autor stwierdza, że poza brakiem funduszy, brak naszemu rolnikowi wiedzy fachowej, pomocy zawodowej, brak komórek organizacyjnych, bliskich rolnikowi, dookoła których

mógłby się skupiać, skąd mógłby czerpać wskazówki i pomoc. Dalej rozpiętość pomiędzy cenami detalicznymi w mieście i placem producentów na wsi zdaje się wskazywać na złą obsługę rolnictwa przez nasz aparat wymiany.

Badając kwestję bezrobocia w Polsce, autor oblicza bezrobocie jawne, częściowe i utajone w Polsce na trzy do czterech milionów ludzi zawodowo czynnych. Środek zaradczy widzi on w dążeniu do eliminowania częściowo bezrobotnych z pośród „robotnych“, celem usprawnienia produkcji, celem zlikwidowania bezrobocia ukrytego i przystąpienia do energicznej walki z ujawnionem w ten sposób bezrobociem istotnem. Akcja ta wyrazić winna się zorganizowaniu pracy bezrobotnych, wyłącznie dla nich samych i dla zaspokojenia ich potrzeb. Z tym projektem zgodzić się niełatwo, raz ze względu na olbrzymie trudności organizacyjne, niewspółmierne do osiągalnych dla produkcji korzyści, powtóre zaś ze względu na ewolucję ogólno-światową, która wszak idzie w kierunku przeciwstawienia się skutkom racjonalizacji, prowadzącym do zmniejszenia w czasie depresji liczby zatrudnionych w procesie produkcji.

W rozważaniach swych dotyczących polityki przemysłowej, gospodarki państwowej, gospodarki kolei, zagadnienia ubezpieczeń społecznych, emerytur i innych — autor ujmuje zjawiska pod kątem konieczności hierarchizowania potrzeb, kierowania naszych szczupłych środków na najważniejsze potrzeby, pod kątem wreszcie walki z marnotrawstwem na każdym polu.

Słuszne uwagi wypowiada inż. Cywiński pod adresem naszej polityki deflacyjnej. Winna być ona przeprowadzona, primo szybko, by nie opóźniać okresu poprawy, secundo — konsekwentnie, t. j. na wszystkich odcinkach. Obniżenie cen, bez obniżenia kosztów nie może być posunięciem celowym; deflacja nie obejmująca wszystkich odcinków życia gospodarczego, prowadzi do nowych przerostów i dysproporcji, usunięciu, których poświęcono tak wiele starań.

Interesująca jest próba autora zorjentowania się w rentowności przemysłu w najniższym punkcie kryzysu. Za punkt wyjścia bierze on składniki kosztów wyrobów przemysłowych w 1928/29 r. Przez rozróżnienie kosztów stałych i zmiennych, przez uwzględnienie wskaźnika zatrudnienia przemysłu i cen artykułów przemysłowych oraz zmian wysokości kosztów dochodzi do cyfrowego rezultatu, ujawniającego, że przemysł może pracować przy dzisiejszych kosztach jedynie ze stratą. Choć strata w ten sposób wykazana wydaje się zbyt wielką, dlatego, że zapewne zysk netto w 1928/29 r., uwzględniony w kalkulacji początkowej w wysokości 5% faktycznie wynosił więcej to jednak niewątpliwie strata, choć mniejsza istniała i istnieje nadal. Obliczenie rentowności potwierdza wnioski części pierwszej o bilansach.

Książka inż. Bohdana Cywińskiego ukazuje nam nad wyraz ciężkie położenie przemysłu, mówi też o przeludnieniu wsi. Ten dla wsi tak dotkliwy ciężar usunąć się da jedynie drogą intensywnego uprzemysłowienia kraju.

Stworzenie więc warunków dla rozwoju przemysłu w Polsce wydaje się rzeczą niezbędną i drogą jedyną. Z kryzysu wychodzi on bez środków. Jeśli dotkliwe dlań obciążenia nie zostaną zmniejszone, jeśli na kierunek rozwoju jego nie wpłynie właściwa polityka przemysłowa państwa, rolnictwo nie znajdzie nigdy w kraju pracy dla ludzi i zbytu dla swych wytworów.

Obraz sytuacji smutny, a jednak duch książki krzepiący. Wejrzenie bowiem wnikliwe, diagnoza trafna, a zachęta do wysiłków przekonująca z zapałem.

Janusz Drzewiecki.

Leon Władysław Biegeleisen. Polityka gospodarczo-aprowizacyjna miast polskich (Warszawy i Lwowa). Prace Towarzystwa dla Polityki i Administracji Gospodarczej. Warszawa 1935 r. Str. 288.

Autor zauważa we wstępie, że nieraz „wybitnie drugorzędne i drobiazgowo dziedziny polityki ekonomicznej rozstrzygają o racjonalnym rozwiązaniu wielkich problemów ekonomicznych w tem rozumieniu pojęcia, iż wobec ścisłej współzależności zjawisk gospodarczych, niedorozwój którejkolwiek dziedziny produkcji, obrotu i spożycia odbija się ujemnie na całości. Opinia powyższa wydaje się być podstawą wyjściową dla omawianego w książce zagadnienia aprowizacji miast, które stanowi dla nas tem ciekawszy temat, że łączy się z nim szereg problemów bezpośrednio związanych z rolnictwem — w tym wypadku rozpatrywanych od strony konsumenckiej.

Jest rzeczą nie ulegającą wątpliwości, że potrzeba organizacji zaopatrywania ośrodków miejskich wywołana została, jeżeli nie przez rolników, to w każdym razie przez podaż. Bezpośredni bowiem przyczynami organizowania się konsumpcji w zakresie środków żywności były jeszcze przed wojną braki w odpowiednim postawieniu podaży, która to, jeżeli chodzi o artykuły pochodzenia rolniczego nie spoczywała w rękach wytwórców, ale pośredników handlowych. Ze strony rolników zatem wina polegałaby na tem, że nie potrafili podaży zorganizować i utrzymać w swoim ręku — bezpośrednim zaś czynnikiem, który skłonił administrację miejską do ujęcia aprowizacji w pewne ramy, były nadużycia ze strony dostawców, jak fałszowanie żywności, haussowanie cen i t. p. Zwłaszcza w odniesieniu do tego ostatniego punktu okazała się konieczną ingerencja komunalna w czasie wojny; — od tego to okresu zaczęliśmy mieć do czynienia z właściwą polityką konsumencką

zarządów miejskich, która w poszczególnych wypadkach rozszerzyła się również na platformy polityki państwowej.

Dr. Biegeleisen w studjum swem zajmuje się organizacją aprowizacji w Warszawie i we Lwowie. Zobrazowawszy w skrócie ich historję i zadania, przedstawia rolę Miejskich Zakładów Apropowizacyjnych we Lwowie w zakresie obrotu hurtowego i detalicznego. Z zagadnień szczegółowych, interesujących rolnictwo podaje autor działalność miasta w zakresie obrotu bydłem i mięsem. W rozdziale tym omówiona jest gruntownie sytuacja na warszawskim rynku mięsnym, wytworzona przez „kartel” hurtowników. Na tym tle autor korzystnie przedstawia działalność M. Z. Z. W., która wyraża się w zwróceniu się zakupów głównie w stronę producentów rolnych, w przeprowadzeniu uboju i sprzedaży hurtowej we własnym zakresie z wykluczeniem pośredników, nadto w wpływaniu na handel detaliczny przez dokonywanie sprzedaży we własnych jatkach.

Jeżeli chodzi o obrót oraz interwencję zbożową w działalności aprowizacyjnej miast, to w omawianej książce jest ona poruszana tylko w granicach lat „przedkryzysowych”. W tym czasie M. Z. Z. W. brały udział w kierowanej przez rząd akcji skupywania rezerw zbożowych, przeciwdziałając również hausowaniu cen, zwłaszcza mąki i chleba. Działalność ta miała wyraźny wyraz pro-konsumencki, pozostawiając po sobie smutne wspomnienia dla rolników.

Autor nie jest zwolennikiem rozbudowy akcji aprowizacyjnej miast. Zadania jej widzi przede wszystkim w zaopatrywaniu własnych potrzeb zarządu miasta, jego wydziałów administracyjnych i przedsiębiorstw komunalnych oraz w wypełnianiu społeczno-charytatywnych i wzorowo-regulacyjnych zadań w zakresie obrotu mlekiem, chlebem, mięsem i t. p., ze szczególnem uwzględnieniem dożywiania dzieci, zaopatrzenia bezrobotnych i ubogich oraz propagandy za racjonalnem odżywianiem. Motywów do wystąpień i posunięć regulacyjnych, dopatruje się dr. Biegeleisen jedynie w interesie publicznym. Można przewidywać, że w pewnych wypadkach interes ten zwróci się przeciwko patologicznym przerostom prywatnego handlu pośredniczącego, jak to np. było na rynku bydłeco-mięsnym. W żadnym jednak wypadku nie przewiduje autor dla zadań aprowizacji miejskiej konkurowania z inicjatywą prywatną, społeczną, spółdzielczą, podkreślając, że w razie gdyby przedsiębiorstwa aprowizacyjne weszły w obręb konkurencji, powinny być pociągnięte do tych samych ciężarów, co prywatne.

Apropowizacja komunalna jednak, jako wyrosła z podłoża wybitnie społecznego powinna być związana najściślej z pokrewnymi organizacjami charakteru społecznego, a więc przede wszystkim ze spółdzielczością rolniczą. Tylko bowiem w przyszłości porozumienia mleczarni miejskich ze spółdzielniami

mleczarskimi, zakładów miejskich ze spółdzielniami zbytu bydła trzody chlewnej i t. d., wyobrazić sobie można uzyskanie korzyści przez obie strony, t. j. tak przez konsumenta w mieście, jak i przez rolnika. Z tego punktu widzenia warto jest zainteresować się bliżej pracą dr. Biegeleisena.

S. S.

Organizowanie drobnych gospodarstw wiejskich. Wyd. Związek Izb i Organizacyj Rolniczych R. P. Warszawa, 1934 r. Str. 280.

Jest to praktyczny podręcznik dla instruktorów szkół rolniczych i rolników praktyków, pomyślany jako wydawnictwo zbiorowe. Poszczególne działy tej książki opracowali: Cz. I. Inż. Wojciech Chmielewski — Wytyczne dla instruktorów w dziedzinie urządzania gospodarstw oraz w zakresie produkcji roślinnej; Cz. II. Inż. Edward Baird — Chów inwentarza i wytwórczość zwierzęca przodowniczych gospodarstwach mniejszych; Cz. III. Insp. Bolesław Kadziński — Technika organizowania gospodarstw.

Omawiany podręcznik przedstawia zasady racjonalnego urządzania gospodarstwa wiejskiego, t. zn. takiego zorganizowania go, by mogło ono w dzisiejszych trudnych warunkach gospodarczych zapewnić możliwie największy dochód. Osiągnąć to można wyzyskując dwa momenty, — niezawsze odpowiednio przez rolników wykorzystane — zasób rąk roboczych i własne środki produkcji, których znaczenie jest bardzo często w gospodarstwach rolnych lekceważone. Celem organizowania gospodarstw pod tym kątem widzenia jest ograniczenie do minimum posługiwania się w procesach wytwórczych gotówką (wzg. kredytem), której brak jest dzisiaj bodaj największą bolączką warstwatów produkcyjnych. Wymienieni autorzy, przechodząc po kolei wszystkie działy wytwórczości rolniczej, wskazują w jaki sposób najbardziej celowo należy wykorzystywać możliwości gospodarcze we wspomnianym wyżej kierunku.

Inż. Wojciech Chmielecki zajmuje się ogólnymi zasadami urządzania gospodarstw wiejskich; — w tym dziale omawia zagadnienie wyboru kierunków gospodarczych, sprawę meljoracji gruntów, i plan obsiewów. Autor omawiając powyższe zagadnienia akcentuje przedewszystkiem niewłaściwe ustosunkowanie się rolników do uzyskiwania własnych dobrych pasz. Łączy się z tem zaniedbanie roślin pastewnych w systemie polowym, jak również nie zawsze odpowiednie pielęgnowanie łąk i pastwisk. W dalszym ciągu zajmuje się inż. Chmielecki mechaniczną uprawą i nawożeniem, wskazując na właściwe wykorzystanie naturalnych nawozów, jak obornika i kompostów, któ-

re w dużej mierze mogą skutecznie zastąpić nawozy sztuczne. W dalszym ciągu poruszone są sprawy sprzężaju robocizny, zabudowań gospodarczych, kredytu, rachunkowości, wreszcie organizacji zbytu produktów rolnych. Omawianą część kończą rozdziały dotyczące kolejności poczynañ i sposobów oddziaływania na gospodarzy, które zawierają praktyczne wskazówki dla instruktorów.

Część II w całości poświęcona jest hodowli. Po wstępnych uwagach dotyczących znaczenia chowu inwentarza dla gospodarstwa rolnego, inż. Baird przechodzi do zagadnienia paszy, a więc podnosi konieczność posiadania odpowiednich zapasów własnej paszy, przyczem daje praktyczne wskazówki jak należy je najlepiej wyzyskać. W dalszym ciągu omawiane są przesłanki, które powinny skłaniać rolnika do obrania kierunków hodowli, wreszcie stosunek małego gospodarstwa rolnego do chowu bydła, trzody chlewnej, owiec i drobiu, przyczem również nie są pominięte pomocnicze gałęzie hodowlane, a więc pszczelnictwo, jedwabnictwo i rybactwo. W zakończeniu autor podkreśla raz jeszcze rolę hodowli, która jest środkiem do przerobienia posiadanych zapasów karmy na cenniejsze produkty, — dalej znaczenie społecznej akcji hodowlanej, wyrażającej się w organizowaniu kół hodowców, kontroli mleczności, premjowania lepszych sztuk, konkursy chowu i t. p., wreszcie rolę czynnika zamyślenia rolnika do hodowli, bez którego jest trudny do pomyślenia postęp w omawianej dziedzinie.

Trzecia część książki poświęcona jest technice organizowania gospodarstw i jako taka przeznaczona jest przede wszystkim dla instruktorów gospodarstw przodowniczych. Autor tej części w rozdziale pierwszym zwraca uwagę na cele organizacji gospodarstw, a więc na takie wyzyskanie czynników produkcji rolniczej (przyrody, pracy i kapitału), które zapewniłyby możliwie największy dochód w warunkach określonych przez dane stosunki przyrodnicze i ekonomiczne. Następnie przechodzi Insp. Saładziński w odpowiednie pości prace instruktora, a więc wybór gospodarstw i gospodarzy, plan sytuacyjny gospodarstwa, analizę i kwalifikację jego, prace organizacji właściwej, kierownictwo, preliminarze i doradztwo sezonowe, ilustrujące je przykładami i odpowiedniami wzorami.

„Organizowanie drobnych gospodarstw wiejskich“ jest bodaj pierwszym w tak praktyczny sposób pomyślnym podręcznikiem i jako taki posiada niezastąpioną wartość. Dziś, gdy ciężar rozwiązania trudnej sytuacji w rolnictwie coraz bardziej przerzucany jest na organizowanie się jego wewnętrzne, sprawa doradztwa staje się pierwszorzędnym elementem tej polityki. W tych warunkach omawiany podręcznik jest godnym polecenia nie tylko jednostkom czynnym na terenie pracy instruk-

torskiej, względnie rolnikom - praktykom, ale również wszystkim tym, którzy możliwości produkcji rolniczej rozpatrują w szerszych ramach polityki gospodarczej.

S. S.

Hospodarsky plan a Slovensko. Praca zbiorowa pod red. d-ra S. Czaczko i inż. C. J. Gaszperika. Bratislava, 1934 r. Str. 280.

Jak wiemy, literatura ekonomiczna w języku słowackim nie jest bogata. Nic więc dziwnego, że pojawienie się na półkach księgarskich na Słowaczynie dużej pracy pod wyżej przytoczonym tytułem wzbudziło wielkie zainteresowanie; praca ta została wydana przez Słowacką Radę Rolniczą w Bratisławie, a poświęcona współczesnym ekonomiczno-rolniczym zagadnieniom Słowaczyny. W napisaniu tej książki wziął udział szereg osób, pracujących nad podniesieniem rolnictwa swego kraju. Poszczególne artykuły tego dzieła są związane pewną wspólną myślą przewodnią: ich autorzy mają na celu odtworzenie stanu oraz bolączek rolnictwa słowackiego i wskazanie środków naprawy tych bolączek oraz dróg, zmierzających do podniesienia rolnictwa słowackiego zgodnie z zasadą harmonijnej współpracy z całokształtem interesów rolnictwa czechosłowackiego. Autorzy z wielką energią bronią interesów wsi słowackiej i podkreślają potrzebę podniesienia opłacalności produkcji rolniczej i leśnej. Zresztą trudno się temu dziwić: dla Słowaczyny zagadnienie tej opłacalności jest sprawą pierwszorzędnej wagi wobec tego, że przemysł jest tu mało rozwinięty, większość ludności mieszka na wsi i żyje z darów ziemi-rodzicielki; niepomysłna konjunktura dla rolnictwa i leśnictwa odbija się tu bezpośrednio na większości ludności kraju.

Dzieło „Hospodarsky plan a Slovensko“ zostało podzielone na trzy części. Pierwsza z nich traktuje o sprawach, dotyczących całej Słowaczyny. Zaczyna się ona od dużego artykułu dra S. Czaczko, poświęconego scharakteryzowaniu bolączek rolnictwa słowackiego. A więc wskazano tu na straszną szachownicę, silne zwiększanie się ilości gospodarstw karłowatych, na brak odpowiednich meljoracyj, należytego zagospodarowania pastwisk wspólnych, na trudności kredytowe, na brak uwzględniania w taryfach kolejowych (przynajmniej w stopniu, uważanym przez autora za konieczny), interesów produkcji rolniczej i leśnej Słowaczyny. Wszystkie te bolączki wymagają szybkich zabiegów, ogólnikowo scharakteryzowanych przez autora, któreby ułatwiły ich usunięcie. Następny artykuł, inż. J. Hruszki, traktuje o zagadnieniu zbożowym na Słowaczynie w okresie obecnego kryzysu. Autor odtwarza stan produkcji

zbożowej, podaje rynki zbytu, uwypukla trudności piętrzące się przed tą produkcją, wskazuje na granice, w których możliwe jest jej przedstawienie, i przytacza szkic dostosowania ogólnych zasad czechosłowackiego planu rolniczego, opracowanego przez Akademię Rolniczą, do interesów i możliwości rolnictwa słowackiego.

Analogiczne ujęcie zagadnienia produkcji hodowlanej na Słowacyzynie znajdujemy w następnym artykule, który wyszedł z pod pióra dra J. Veselego. W przyczynku tym widzimy, jak trudno jest rolnictwu słowackiemu dostosować się do wymogów rynku praskiego, który przed wojną prawie nie korzystał z produktów rolniczych słowackich, widzimy, jak trudno było zwalczyć przed podniesieniem taryfy celnej konkurencji zagranicznej i jak boleśnie daje się we znaki produkcji rolniczej Słowaczyny znaczna odległość tego kraju od wielkich ośrodków przemysłowo-miejskich. Część pierwszą kończą trzy mniejsze artykuły, poświęcone scharakteryzowaniu niezbędnych posunięć dla polepszenia sytuacji hodowli, zagadnieniu produkcji ziemniaków, wreszcie zagadnieniu produkcji soi.

Druga część omawianej książki traktuje o sytuacji, bolączkach i drogach dla ich usunięcia już nie w stosunku do całej Słowaczyny, a tylko odnośnie do jej wschodu. Wschód ten znajduje się w szczególnie niekorzystnych warunkach: leży on bardzo daleko od większych ośrodków przemysłowo-miejskich, posiada słabsze gleby, niższą kulturę rolniczą. Dlatego też z okręgów wschodnich rekrutowała się stale większość zamorskiej emigracji słowackiej. Znacznie podtrzymaniem dla ludności były tu w latach pomyślnej konjunktury zarobki z pracy w lasach. Spadek cen na drzewo podciął tę ostatnią deskę ratunku. Wobec tego szereg autorów, traktujących o sytuacji tych okręgów, wskazuje na nieodzowność przyjscia im z szybkością oraz radykalną pomocą oraz na konieczność wciągnięcia sprawy ich podniesienia gospodarczego wogóle, a polepszenia w nich sytuacji rolnictwa i leśnictwa w szczególności, do planu sanacji życia gospodarczego całego państwa.

Wreszcie przejdźmy do części trzeciej. Składa się ona z dwóch rozdziałów. Z początku podane są krótkie projekty różnych organizacji fachowych na Słowacyzynie, omawiające sposoby usunięcia szeregu bolączek, nękających wieś słowacką. W kilku z nich wypowiedziano pogląd i ustosunkowanie się do ogólnopaństwowego planu rolniczego, opracowanego przez Czechosłowacką Akademię Rolniczą; ustosunkowanie się to jest z reguły przychylnie. W rozdziale końcowym, napisanym przez inż. C. J. Gaszperika, autor wskazuje na potrzebę planowości w rolnictwie, uważa za celowe oparcie na tej zasadzie rolnictwa Czechosłowacji, pragnie tylko, by przy opracowywaniu planów

ogólnopństwowych uwzględniane były słuszne żądania Słowaczyni.

Omawiana książka wprawdzie nie wyczerpuje zagadnień, dotyczących rolnictwa słowackiego, nie porusza wszechstronnie sprawy jego harmonijnej współpracy z rolnictwem całego państwa, daje jednak, jak powyżej podkreślono, ciekawy rzut oka na stan i trudności, z którymi się ono boryka, oraz odtwarza poglądy związanych z nią słowacką osób na drogi wyjścia z piętrzących się przed tem rolnictwem trudności. Sądzę, że praca ta może wzbudzić w Polsce szczególne zainteresowanie, gdyż traktuje o tem, co dzieje się wśród bratniego narodu, żyjącego w bezpośrednim sąsiedztwie z nami.

A. Żabko-Potopowicz.

BIBLIOGRAFJA PIŚMIENNICTWA ROLNICZO-EKONOMICZNEGO.

1. Wiadomości ogólne, historia i geografia gospodarcza, statystyka, monografie regionalne.

Baranowicz Edw., Landau L. *Możliwości wykorzystania opracowań wyników spisu ludności dla badań monograficznych*. Odb. Kwartalnika Statystycznego. Warszawa 1934. Str. 4.

Dziedzic Franciszek. *Rolnictwo pomorskie w zarysie geogr. gospodarczym*. Rozprawa z pracy zbiorowej: Stosunki rolnicze na Pomorzu. Wyd. Instytutu Bałtyckiego. Toruń 1934. Str. 108.

Haliczer Józef. *Wartość i wzajemny stosunek surowcowej produkcji roślinnej, zwierzęcej i mineralnej na kuli ziemskiej*. Odb. Czasopismo Geograficzne, zesz. 3—4. Lwów 1934. Str. 26.

H o p f e n. *Der internationale Handel mit Landmaschinen*. (Międzynarodowy handel maszynami rolniczymi). Berichte u. Landwirtschaft, t. XIX, z. 4. Berlin 1935. Str. 728—732.

Jasiński Roman inż. *Potrzeby nawozowe gleb Opola w świetle doświadczeń 1932/33*. Poznań 1934. Str. 12.

Kohutek Ludwik. *Dobra Wielkie Soleczniki*. Prace Zakładu Ekonomji Roln. Un. St. B. Nr. 2. Wilno 1934. Str. 124.

Kiełczewska Marja. *Typy i rodzaje osiedli wiejskich na Pomorzu*. Wyd. Inst. Bałt. Toruń 1934. Str. 4.

Konferowicz Stanisław. *Statystyka*. Podręcznik opr. na podstawie wykładów prof. Stefana Szulca na Uniw. Warsz. Wyd. Tow. Bratnia Pomoc S. U. W. Warszawa 1934. Str. 146.

Katalog wydawnictw Pol. Akad. Umiejętności. Kraków 1934. Gebethner i Wolff. Str. 42.

Nowakowski Stanisław prof. dr. *Geografia jako nauka*. Wielka geografia powsz. Zesz. 3—4. Warszawa 1934. Str. 91—192.

Łoziński Walerjan. *Gleby leśne podgórze Wsch. Karpat*. Nakł. Polsk. Akad. Umiej. Wyd. Fund. im. ś. p. J. Fedorowicza. Kraków 1934. Str. 44.

Rudnicki Mikołaj. *O Kaszubach wśród Kaszubów*. Komunikat Instytutu Bałtyckiego Nr. 7, Serja 3. Toruń 1934.

Romanowska Marja. *Ze studjów terenowych nad geografią osiedli wiejskich w Międzyrzeczu, Łomnicy i Bystrzycy Solotw*. Odb. Czasopismo Geograficzne, zesz. 3—4. Lwów 1934. Str. 40.

Udziela Seweryn. *Ziemia łemkowska przed półwieczem (1888—1893)*. Nakł. Tow. Ludoznawczego. Lwów 1934. Str. 82.

Weydlich Kazimierz. *Działalność pisarska Fr. Stefczyka*. Odbitka Spółdz. Przegl. Naukowego. Warszawa. Str. 15.

Winid Walenty. *Wielka własność na Pomorzu pod względem narodowościowym*. Wyd. Instyt. Bałt. Toruń 1934. Str. 16.

Wąsowicz Józef. *Z geografii osiedli wiejskich na Wołyniu*. Odb. Czasopismo Geograficzne, zesz. 3—4. Lwów 1934. Str. 11.

2. Ogólne zagadnienia rolniczo-ekonomiczne.

Cywiński Bohdan. *Przemysł polski i nasze położenie gospodarcze*. Skł. gł. Dom Książki Polskiej. Warszawa 1934. Str. 165.

Filipowicz Tytus. *Czy Polsce jest potrzebna gospodarka planowa?* Nakł. Gebethner i Wolff. Warszawa 1935. Str. 62.

Internationale Konferenz für Agrarwissenschaft. Dritte Tagung 26/8 — 2/9 1934. (Międzynarodowa konferencja wiedzy rolniczej. Trzecie obrady). Wyd. H. Buske. Leipzig 1934.

Masny Ignacy dr. *Rozważania ekonomiczne. Kryzysy — przełudnienie — pieniądz*. Kraków 1934. Str. 25.

Mönkemeyer Hilde. *Probleme der freien oder gebund. Getreidewirtschaft.* (Problemy wolnej, albo związanej gospodarki zbożowej). Charlottenburg 1933. Str. 100.

Rothkegel W. *Die Bodenschätzung (szacowanie ziemi)*. Berichte über Landwirtschaft, tom XIX, zesz. 4. Berlin 1935. Str. 569—610.

Sowiński Mieczysław dr. inż. *Zakres i zadania nauki ekonomicznej rolniczej*. Prace Zakł. Ekon. Roln. Uniw. St. B. Nr. 1. Wilno 1934. Str. 36.

3. Struktura rolna, osadnictwo, parcelacja, scalenie, inwestycje.

Ludkiewicz Zdzisław. *Struktura agrarna Pomorza*. Rozprawa z pracy zbiorowej: „Stosunki rolnicze na Pomorzu“. Wyd. Instyt. Bałt. Toruń 1934.

Langfristige Melorationsplanung. (Planowanie długoterminowych meljoracji). Wyd. D. Bodenkultur A. G. Berlin 1934. Str. 82.

Mackiewiczówna J. *Ze studjów osadniczych w dolinie Górnego Prutu*. Odb. Czasopismo Geograficzne, zesz. 3—4. Lwów 1934.

Staniewicz Witold. *Zagadnienia osadnictwa na Pomorzu ze stanowiska gospodarczego*. Wyd. Instyt. Bałt. Toruń 1934. Str. 11.

Styś Wincenty. *Rozdrabnianie gruntów chłopskich w b. zaborze austriackim od r. 1787 do r. 1931*. Nakł. Tow. Naukowego. Lwów 1934. Str. 362.

Zaborski Bohdan. *Uwagi o typach planów wsi na Pomorzu*. Wyd. Instyt. Bałt. Toruń 1934. Str. 8.

4. Socjologia wsi, emigracja, zagadnienia pracy.

Herr. *Arbeitsbeschaffung durch Landeskultur*. (Przez kulturę wsi do zatrudnienia). Wyd. Beitr. Landeskultur Nr. 8. Berlin 1933. Str. 14.

Kobyliński Zygmunt inż. *Podstawy przyrodnicze pracy rolniczej*. Wyd. Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Warszawa 1934. Str. 5.

Pieniążek Józef. *O ginącym stroju ludowym i ostatnich jego wytwórcach*. Kraków 1934. Str. 30.

Skwarczyński Adam. *Podstawy pracy w zespole*. Wyd. Główn. Wydz. Wyk. Straży Przedniej. Warszawa 1934. Str. 15.

Szafranski Szymon. *Wieś polska. Uwagi i spostrzeżenia*. Nakł. Wyd. „Reduta”. Warszawa 1935. Str. 15.

Steinmetz H. *Der Bauer u. sein Hilfsgerät*. (Chłop i jego narzędzia pomocnicze). Wyd. specj. Berichte u. Landwirtschaft. Nr. 96. Berlin 1934. Str. 68.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznem. Rozporządzenia wykonawcze. Kraków 1934. Księg. Powszechna. Str. 458.

Ziemia i ludzie. Praca zbiorowa pod red. prof. Henryka Mościckiego i dr. Stanisława Sumińskiego. Warszawa 1934. Str. 506.

5. Oświata rolnicza (szkolnictwo, oświata pozaszkolna).

Staniewicz Witold. *Studja rolnicze w dawnym Uniwersytecie Wileńskim*. Prace Zakł. Ekon. Roln. Un. St. B. Nr. 5. Wilno 1934. Str. 16.

6. Samorząd, i organizacje rolnicze, spółdzielczość.

Bieniasz Józef. *Sprawozdanie z działalności naukowej instytucji i osób biorących udział w badaniach pomoroznawczych*. Wyd. Instytutu Bałtyckiego. Toruń 1934. Str. 12.

Miklaszewski Stanisław. *Izby Rolnicze*. Wyd. II. Nakł. Związku Izb i Org. Roln. Warszawa 1934.

Pamiętnik Państw. Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. Puławy 1934. Str. 407.

Wydatki i dochody gmin wiejskich na podstawie zamknięć rachunkowych 1932/33. Wyd. Gł. Urzędu Stat. Warszawa 1934. Str. 48.

Zawadzki Józef dr. *Zarys gosp. polityki komunalnej*. Warszawa 1935. Str. 103.

7. Produkcja rolna.

Dubiski Józef dr. *Tablice składu i wartości produkcyjnej pasz*. Wyd. Br. Pomocy P. W. S. G. W. Cieszyn 1934. Str. 19.

Gogolewski B. *Owca i obecny kierunek jej chowu*. Łomża 1934. Str. 51.

Niewiarowicz Leon. *Uwagi o doświadczałnictwie lniarskiem*. Nakł. Tow. Lniarskiego. Wilno 1934. Str. 16.

Najważniejsze zagadnienia z sadownictwa. Zbiór wykładów. Nakł. Biura Współpracy z instruktorami rolnymi przy Wydz. Rol. S. G. G. W. Warszawa 1934. Str. 111.

Pietruszczyński Zygmunt prof. *Uprawa rzepaku i rzepiku*. Poznań 1934. Str. 85.

Świętochowski Bolesław. *Wartość nawozowa fosforatów na torfie w doświadczeniach nawozowych*. Poznań 1934. Str. 32.

Zaleski Z. *Poradnik sadowniczy*. Wyd. Tow. Miłośników Ogrodnictwa. Gniezno 1934. Str. 22.

8. Ekonomia gospodarstw wiejskich i rachunkowość rolnicza.

Badania nad opłacalnością gospodarstw włościańskich w r. 1932/33. Sprawozdanie Wydz. Ekon. Dr. Gosp. Wiejsk. P. I. N. G. W. w Puławach. Warszawa 1935. Str. 164.

Chmielecki Wojciech inż., Baird Edward inż., Składziński Bolesław. *Organizowanie drobn. gospodarstw wiejskich*. Wyd. Zw. Izby i Org. R. R. Warszawa 1934. Str. 350.

Hansen. *Die betriebswirtschaftliche Stellung der Tierzucht unter Berücksichtigung der Agrarpolitik der Gegenwart*. (Organizacyjno-gospodarcze stanowisko hodowli zwierząt z uwzględnieniem współczesnej polityki rolnej). Züchtungskunde 9 z r. 1934.

9. Rynek wewnętrzny, spożycie, organizacja zbytu, urządzenia rynkowe.

Heyn Günther. *Die Organisation d. deutschen Getreidehandels*. (Organizacja handlu zbożowego w Niemczech). Wyd. Rotha. Berlin-Neukölln 1934. Str. 76.

Hübner Richard. *Die Organisation des Futtermittelhandels und ihre Wandlungen in der Kriegs u. Nachkriegszeit*. (Organizacja handlu środkami pastewnymi i jej przeobrażenia w okresie wojny i po wojnie). Wyd. Klinz. Halle 1933. Str. 210.

Husman Werner. *Methoden der Regulierung von Milchmärkten* (Metody regulowania rynków mleka) Wyd. Landwirtsch. Hochschule. Berlin 1933. Str. 88.

Hans-Jürgen Seraphin Dr. Prof. *Der Verkehr mit landw. Erzeugnissen im nordostdeutschen Wirtschaftsraum* (Obrót artykułami rolniczymi w północno-wschodnim niemieckim rejonie gospodarczym) Dod. spec. Nr. 100. Berichte ü Landwirtschaft. Berlin 1934.

Kraemer E., Erdman H. E. *History of cooperation in the marketing of California fresh fruits*. (Dzieje kooperacji na rynku świeżych owoców w Kalifornii). Berkeley California 1934. Str. 121.

Kapuścińska Marja Inż. *Mleko i jego użytkowanie w gospodarstwie domowym*. Biblioteka Inst. Gosp. Dom. Nr. 3, Lwów 1934. Str. 84.

Nagurski Teodor. *Przemysł i handel w wileńskim i nowogródzkim 1: woj. wileńskie*. Wilno 1934. Str. 64.

Poczter A. inż. *Handlowe włókno lniane*. Nakł. Tow. Lniarskiego. Wilno 1934. Str. 16.

Schubring Walther. *Entwicklung u. heutige Form des Handels mit Obst u. Gemüse*. (Rozwój i obecne formy handlu owocami i warzywami). Wyd. Nolte. Düsseldorf 1934. Str. 76.

Trawiński Alfred prof. dr. *Nauka o badaniu mięsa i przetworów mięsnych*. Lwów 1934. Nakł. autora. Str. 710.

Tomanek Franciszek Dr. *Handel towarowy pieniężny. Jego organizacja i technika*. Wyd. 6. Lwów 1934. Str. 366.

11. Rynki światowe, handel zagraniczny, cła, premje, reglamentacja obrotu zagran.

Czarnota Bojarski Michał. *Stosunki handlowe polsko-brazylijskie i ich obecna organizacja*. Wyd. Izby Polsko-Brazylijskiej. Warszawa 1934. Str. 15.

Chrzaszcz Tadeusz Inż. Prof., Tilgner Damazy Dr. Inż. *Badanie wędlin*. Wyd. Państw. Inst. Eksp. Warszawa 1934. Str. 49.

Cristea Tiberiu. *Concurenta ungara pe piata italiana* (konkurencja węgierska na rynku włoskim) Exportue Bucuresti 1934. Str. 16.

Pirtle T. R. u. Slocum Rob. R. *Handbook of poultry and eggs statistics* (Podręcznik statystyczny drobiu i jaj). Wyd. Dep. of. agr. U. S. A. Washington 1933. Str. 105.

Hilchen Feliks. *Transport morski a międzyn. porozumienia w żegludze*. Wyd. Instyt. Balt. Toruń 1934. Str. 104.

Jagmin Janusz. *Handel zagraniczny włóknom roślinnym a nasze postulaty traktatowe*. Nakł. Tow. Lniarskie. Wilno 1934. Str. 36.

Kuhse Frithjof. *Die Beziehungen der einz. Getreidearten im internationalen Handel* (stosunki poszczególnych rodzajów zboża w międzyn. handlu). Wyd. Rotter. Berlin—Nenkölln 1934. Str. 139.

Lebere Adalbert. *Die Entwicklung des intern. Handels mit Gefrier u. Kühlfleisch*. (Rozwój międzyn. handlu mięsem mrożonym i chłodzonym). Wyd. Landwirtst. Hochschule. Berlin 1934. Str. 174.

Makowski Julian Dr. Prof. *Umowy międzynarodowe Polski 1919—1934*. Warszawa 1935. Str. 368.

Przepisy importowe w krajach europejskich Nakł. „Informator Eksportowy” Warszawa 1934. Str. 341.

Wegener *Nationale Fettwirtschaft, Margarine u. Öle, Butter u. Käse* (Nar. gospodarka tłuszczowa, margaryna, oleje, masło i sery) Wyd. Molhereizeitung. Str. 72 i 48. Kempeten 1933 i 1934.

Wagner Thea. *Die Beziehungen zwischen Butter u. Margarine hinsichtlich ihrer Produktion, ihres Absatzes und der Ein u. Ausfuhr von 1906—1933* (Stosunek pomiędzy masłem i margaryną w wytwórczości, zbycie, przywozie i wywozie w l. 1906—1933). Halle 1934. Str. 96.

13. Stan finansowy rolnictwa, kredyt, podatki, inne świadczenia publiczne.

Frankowski Jan. *Informator finansowo-rolny*. Poznań 1934. Druk. Mieszczańska. Str. 80, 67.

Hejke Stanisław. *Świadczenia w naturze na tle sprawy drogowej*. Płock 1934. Str. 105.

Leśniewski Wiktor, Rusinek Zygmunt, Gościcki Jerzy. *Zagadnienie uporządkowania długów rolniczych*. Referaty wygł. na pos. Komitetu Z. I. i O. R. R. dn. 13.XI.1934. Warszawa 1934. Str. 70.

Lorenz Charlotte. *Schlachthofgebührenreform u. Fleischbelastung* (Reforma opłat ubojowych i obciążenia obrotu mięsem). Wyd. Parey. Berlin 1934. Str. 108.

Rejestrowy Zastaw drzewny. Ustawa z dn. 4.III.1932 r., Załączniki i komentarze. Wyd. Izby Przem. Handl. Wilno 1934. Str. 83.

Świątkowski Henryk. *Katastrofa wsi a dekrety o ulgach w rolnictwie*. Wyd. Centr. Wyd. Wiejsk. P. P. S. Warszawa 1934. Str. 15.

Strzembosz Adam. *Ułgi dla rolnictwa w dekretach Prezydenta Rzplitej*. z dn. 24.X.1934 r. Warszawa 1934. Str. 29.

Wykładnia ustawy o opłatach stemplowych ustalona przez Min. Skar. Warszawa 1934. Druk. Państw.

14. Przemysł rolny i polityka przemysłowa.

Chrząszcz Tadeusz Inż. Prof. *Technologia rolna. Przetwórstwo produktów ziemnych, roślinnych i zwierzęcych*. Wyd. T. O. R. Warszawa 1935. Str. 231.

Volkhardt H. Dr. *Weinerzeugung u. Weinhandel der Hauptländer der Erdle* (Światowa wytwórczość i handel winem głównych krajów). Berichte ü. Landwirtschaft. Tom XIX z. 4. Berlin 1935. Str. 611—645.

15. Położenie rolnictwa w innych krajach, sprawozdanie zagraniczne.

Gruschwitz Ernst Dr. *Die schwedische Agrarpolitik 1929—1934* (Polityka agrarna Szwecji 1929—1934). Berichte ü. Landwirtschaft T. XIX. Z. 4. Berlin 1935. Str. 686.

Pięć lat pracy dla Polonji zagranicznej. Sprawozdanie Rady Organiz. Polaków z zagranicy za okres 1929—1934 r. Warszawa 1934. Str. 288.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA.

RECENZJE I SPRAWOZDANIA.

Spis rzeczy: Internationale Konferenz für Agrarwissenschaft. Dritte Tagung in Bad Eilsen 26 August bis 2 September 1934. Vorträge und Verhandlungen über die Weltagrarkrise. — G. Inż. Jan Curzytek. Położenie gospodarstw włosciańskich w 1933/34 r. Komunikat Wydziału Ekonomiki Rolnej Drobnych Gospodarstw Wiejskich na podstawie tymczasowych danych z rachunkowości rolniczej — Al. Z. Dr. Ernst Borsig. Reagrarisierung Deutschlands? Eine Untersuchung über ihre Möglichkeiten und Grenzen — S. G. Harold Butler. Zagadnienia społeczne a kryzys gospodarczy. — Inż. S. Zem. Jerzy Fierich. Stanowisko nauk rolniczych. Studium metodologiczne. — M. G.

Internationale Konferenz für Agrarwissenschaft. Dritte Tagung in Bad Eilsen 26 August bis 2 September 1934. Vorträge und Verhandlungen über die Weltagrarkrise (Nationale Planwirtschaft, Organisation des landwirtschaftlichen Betriebs und Bodenrecht, Internationale Zusammenarbeit). Leipzig, Wyd. Hans Buske, 1934.

Trzecią międzynarodową konferencję ekonomji rolniczej, która odbyła się w dniach 26 sierpnia do 2 września roku ubiegłego w Eilsen w Dolnej Saksonji, poświęcono najważniejszym zagadnieniom kryzysu rolnictwa światowego.

W konferencji uczestniczyli przedstawiciele nauki niemieckiej oraz rządu niemieckiego, pozatem na konferencję przybyło 70-ciu przedstawicieli nauki i sfer urzędowych z 20-tu krajów. Poważny udział wzięli Anglicy i Amerykanie.

Międzynarodowe obrady poświęcone ekonomji rolniczej odbyły się po raz pierwszy w 1929 r. w Anglii (International Conference of Agricultural Economists) w Dartington Hall w hrabstwie Devonshire. Organizował je, narazie jako sporadyczne zebranie, prof. L. K. *Elmhirst*. W następnym roku, kiedy obrady poraz drugi zwołano do Ithaca w Stanach Zjednoczonych (przez Cornell—University), — postanowiono przy udziale 400-tu uczestników utworzyć stałą organizację takich zjazdów. Nastąpiło to z inicjatywy czterech głównych grup, które tworzyli: Amerykanie, Kanadyjczycy, Anglicy i Niemcy. Do prezydjum organizacji weszli: *Elmhirst* (Anglija), jako przewodniczący, prof. D. *Sering* (Niemcy) i Prof. G. F. *Warren* (Stany Zjednoczone A. P.), jako vice-przewodniczący. Jako cel i główne zadania konferencji wymieniono w statucie: „pielegnowanie rozwoju wie-

dzy rolniczo-ekonomicznej oraz badanie postępu gospodarczego i organizacyjnego w rolnictwie dla poprawienia ekonomicznych i społecznych warunków gospodarki rolnej i życia wiejskiego“.

W programie trzeciego zeszłorocznego zebrania konferencji, uwzględniono wszystkie ważniejsze tematy z oświetleniem z rozmaitych kierunków, tak aby całość zagadnienia kryzysu rolnego mogła być systematycznie zbadana. Tematów głównych było trzy: 1) *zwalczanie kryzysu w poszczególnych krajach* (metody, stopnie i granice gospodarki planowej), następnie 2) *ustrój gospodarstw rolnych* (gospodarstwo rodzinne, kolektyw i korporacja), oraz 3) *międzynarodowa współpraca dla zwalczenia kryzysu* (a) problemy walutowe, b) długi międzynarodowe i kredyt, c) automatyczne dostosowanie się podaży do popytu, d) nowe tendencje w międzynarodowej polityce handlowej i e) międzynarodowa współpraca w zakresie regulowania produkcji i rynku).

Do wszystkich tych tematów prof. *Sering* wygłosił referat wstępny „o światowym kryzysie gospodarczym“.

Pierwszy z powyższych tematów został tak opracowany, że uwzględnione zostały wszystkie typowe warunki rolnictwa w gospodarstwie narodowym. Wygłoszono więc najpierw referaty o metodach zwalczania kryzysu w krajach deficytowych pod względem rolniczym (w Anglii, Szwecji, Niemczech, Italji), następnie w krajach wykazujących nadwyżki o intensywnej produkcji (w Holandji), ekstensywnej zmechanizowanej (w Kanadzie, Stanach Zjednoczonych) i wreszcie ekstensywnej bardziej naturalnej (krajach naddunajskich). Referaty te, poza wyliczeniem środków polityki gospodarczej stosowanych zwłaszcza dla utrzymania cen artykułów rolniczych, są pouczające głównie dlatego, że dowodzą niezbicie o braku jakiegokolwiek dłużejfałowej polityki gospodarczej, natomiast wszędzie na całym świecie zarządzenia wywoływane były każdorazowym splotem nieraz nagłych i przejściowych okoliczności, z czasem dopiero na skutek ich ilości podległy kodyfikacji, w której raz po raz wykuwano pewne wyraźniejsze systemy.

Jednakże ważniejszym tematem od rodzajów środków stosowanych w polityce gospodarczej i ich celowości, był drugi temat konferencji, w którym wybitni rolnicy—ekonomiści usiłowali odpowiedzieć na pytanie: *w jakim kierunku zmierza międzynarodowa polityka interwencyjna?* Które z zastosowanych środków są tylko przejściowe, a jakie zarządzenia posiadają charakter trwały?

Na pytanie to odpowiada dla stosunków *niemieckich* dr. *Hermann*, jeden z czołowych kierowników „Reichsnährstandu“. Referat na zjeździe jest wyznaniem „polityczno-gospodarczej wiary“ nacjonal-socjalizmu w Niemczech, jest jednocześnie próbą uzasadnienia trwałości politycznych urządzeń współczesnych Niemiec. Zwłaszcza, planowa organizacja rynków rolnych w Niemczech ma być nieodłączną częścią składową narodowego socjalizmu.

W innych krajach, stwierdza profesor *Laur*, staje się również zupełnie jasne, że nie będzie powrotu do stosunków i wolności gospodarczej, które cechowały przedwojenny okres. W tej chwili jednak, stwierdza referent, państwa nie odnalazły jeszcze właściwych

form i drogi regulowania wzajemnych stosunków gospodarczych. Należy przytem stałe mieć na uwadze, że gospodarka planowa ma swoje granice, że nie wolno ich nigdy przekroczyć, o ile świat ma uniknąć fatalnych skutków nadmiernej centralizacji dyspozycji gospodarczych. Jako przykłady odstrasające przytacza się eksperymenty w gospodarce rolnej Niemiec w czasie wojny i Rosji w okresie I-szej piątilatki. I tak profesor *Lang* z Królewca, a Dr. *Schiller* z Moskwy, omawiają w swoich referatach problem kolektywizacji, *Falkenhause*n zaś planowej niemieckiej gospodarki rolnej w czasie wojny.

„Pod koniec naszego zjazdu“, powiada prof. *Laur*, „byłoby dobrze raz jeszcze podnieść, że zwłaszcza w chłopskim gospodarstwie planowa gospodarka ma swoje wyraźne granice, że nigdy nie wolno uważać chłopskiej zagrody tak poprostu za komórkę gospodarstwa państwowego. Byłoby beznadziejne, chcieć chłopą zmusić do gospodarowania przez dłuższy czas dla dobra ogółu, w sposób sprzeczny z jego interesem własnym. Kto psychologję chłopą zna dobrze — wie, że w chwilach ważnych dla Państwa, chłop zdobywa się nieraz na ogromny wysiłek i poświęcenie. Nie można jednak domagać się od niego gospodarowania wbrew zasadom rentowności w okresach quasi normalnych. To też w rolnictwie jest możliwa tylko taka planowa gospodarka, która stara się połączyć indywidualne interesy rolnika z dobrem Państwa i społeczeństwa. Przez to samo, znaczenie takiej gospodarki jest podwójnie doniosłe. Ogół rolników odczuwa potrzebę zarządzeń ochronnych o wiele mocniej aniżeli dobrodziejstwa ich skutków; i to szerzy w szerokich kołach krytykę, niezadowolenie i opozycję. Zjawisko to występuje tem mocniej, im bardziej zarządzenia wnikają do warsztatu rolnika. W okresach wolnego obrotu, dotkniętego spadkiem cen poszczególne osoby pomawiają swoich kontrahentów o krzywdzące postępowanie. Jeśli pogorszenie sytuacji jest tak znaczne, że wysadzać zaczyna z gospodarstw niektórych właścicieli, jest podobnie, bo dotknięci muszą sobie powiedzieć, że warunki były od nich silniejsze. Na miejsce tych osób pojawiają się natychmiast inni, wnosząc nowe zasoby energii, sił psychicznych i kapitału, co w wyniku nieraz przesądza kwestję opanowania sytuacji. Natomiast, jeśli w całą tę sprawę wda się Państwo i spróbuje ukształtować warunki inaczej (będzie to zawsze dla wszystkich wiadome, — niema wszak rządu, któryby akcji takiej nie uważał za zasługę), — skutki będą nieraz wprost przeciwne od spodziewanych. Zamiast poprawy sytuacji, uznania za pomoc państwa, — zdarza się, że depresja przedłuża się i pogłębia, a powstająca stąd ostra krytyka, niezadowolenie i t. p. kierowane są pod adresem oficjalnych podmiotów polityki państwowej. Ujemne konsekwencje psychiczne zdarzają się nawet wówczas, kiedy obiektywny obserwator zauważy dodatnie wyniki akcji Państwa; ogół bowiem z reguły nie uzna wyników tych za dostateczne“.

Prof. *Laur* wyraża pozatem ciekawy pogląd, że na skuteczną gospodarkę planową pozwolić mogą sobie tylko te kraje, na których czelę stoją ludzie moi i cieszący się olbrzymim autorytetem, jednakże o ile ci ostatni działają w oparciu o organizacje zbudowane na demokratycznych zasadach. Organizacje takie otrzymać mogą od państwa odpowiednie pełnomocnictwa. Społeczeństwu pozostawia się w ten sposób pełniejsze poczucie samostanowienia. A wówczas powodzenie gospodarki planowej zależy już od działania organizacji. Jest niedobrze, jeśli „zorganizowani“ zdobędą przekonanie, że „dzikim“ (niezorganizowanym) powodzi się lepiej“...

Zpóśród prac na temat planowej gospodarki w rolnictwie na uwagę zasługuje jeszcze referat profesora *Maxton'a* o planowej akcji rolniczej w Wielkiej Brytanji. W przeciwieństwie do prac niemieckich pisanych przeważnie entuzjastycznie, a więc z uczuciem zabarwieniem „pro domo sua“, prof. Maxton wyrażał się ogromnie sceptycznie o ochronie rolnictwa w Anglji i o tamtejszych „Agriculture Produce Act“ z 1928 r., jak również o „Agriculture Marketing Act“ z 1931 r. Wady systemu angielskiego polegają, według prelegenta, na niewłaściwości warunków i źle obranym celu. „Anglja, jako kraj w dziedzinie rolniczej wybitnie konsumencki, nie może sobie pozwolić na luksus wysokich cen artykułów spożywczych. Dlatego też cel wyższych cen produktów rolnictwa w Anglji nie powinien być osiąganym“. Pomimo to Maxton nie odrzuca planowej gospodarki jako systemu. Uważa on wszakże, że celem jej powinno być racjonalne wytwarzanie i zbywanie artykułów, a nie podnoszenie cen.

Zkolei wypada słów kilka poświęcić zagadnieniom *gospodarki włosciańskiej*. Teksty referatów, które mamy przed sobą stanowią pod tym względem ciekawy przyczynek: dowodzą o tem, że trzecia konferencja ekonomji rolniczej przesiąknięta była *pozytywnym* stosunkiem do t. zw. *polityki chłopskiej*, o której kilka razy wspomniano, jako o najważniejszej składowej części polityki gospodarczej i społecznej każdego rządu. Pewien, wyjątkowy zresztą, rozdzźwięk wnosi do tego ogólnego stanowiska prof. *Ashby* z uniwersytetu w Walles (Stany Zjedn. A. P.), podejmując obronę przestarzałego już i niesłusznego twierdzenia o małej wydajności gospodarstw rodzinnych (*Familienwirtschaft*). Twierdzenie to zostało pozatem natychmiast obalone przez następnych referentów: *Laur'a*, *Warren'a* (Cornell University, Ithaca U. S. A.) i niemieckiego profesora *Zörnera*.

Włoski profesor *Lorenzoni* zdaje sprawę z reformy agrarnej w Italji, niemiecki prof. *Dietze* dał jeszcze jeden zarys nowego ustroju wsi niemieckiej, prof. *Borgedal* (Oslo) zapoznał konferencję z prawodawstwem spadkowym w Norwegji, które poza majorytetem odznacza się zupełnie specyficzną formą ograniczonego dziedzictwa, połączonego z prawem pierwokupu przez najstarszego syna.

Referat prof. *Munzinger'a* (Hohenheim) zawiera szereg ciekawych uwag o organizacji pracy w drobnych gospodarstwach wiejskich, oraz kilka projektów gromadzkiego użytkowania mechanicznych urządzeń, stanowiących spółdzielczą albo komunalną własność.

Do następnych zagadnień, któremi zjazd zajmował się, należały: problem *walutowy*, *zadłużeniowy* i *kredytowy*, w końcu zaś zagadnienie *organizacji międzynarodowego handlu*. W pierwszym z nich na pierwszy plan wysuwają się dwa referaty: prof. *Schumacher'a* (Berlin) oraz znowu prof. *Warren'a* (Ithaca). Naogół obaj uczeni wypowiadają się przeciwko inflacji i nawet kontrolowanej, jako niezgodnej pośrednio bądź bezpośrednio z interesami rolnictwa. Deflację uznać trzeba za środek konieczny, prowadzący zpowrotem do stałej podstawy walutowej, jakim jest złoto. W okresie deflacji nie da się jednakże uniknąć wielkich ruchów i zmian w cenach, które wywołują

skutki wprowadzie przykre, ale niemniej przejściowe i oczyszczające gospodarstwa społeczne od niezdrowych przerostów.

Problemy finansowe, obchodzące głównie Niemcy, poruszali *Sering* i *Schacht*. Pierwszy z nich przeprowadza analizę sytuacji, którą wytworzył w świecie gospodarczym problem wojennych długów niemieckich. Prezes Banku Rzeszy *Schacht* wyciągał z analizy tej odpowiednie wnioski dla Niemiec i dla całego cywilizowanego świata. Myślą przewodnią obu referatów jest związek pomiędzy zagadnieniami finansowymi i międzynarodowym obrotem towarowym. *Schacht* uzależnia ogólną poprawę gospodarczą świata od zastosowania odpowiednich ożywczych środków reglamentacji handlu zagranicznego.

Delegat brytyjskiego Ministerstwa Rolnictwa *Enfield* omawia wpływ zadłużenia rolnictwa na ceny produktów rolnych. Materjał do wywodów prelegent czerpał głównie ze stosunków panujących w kolonjach i dominjach angielskich. Według *Enfield'a* druga fala spadku cen artykułów rolniczych została wywołana przez politykę deflacyjną państw europejskich, jak również przez ich politykę ograniczeń importowych, które odczute zostały dotkliwie przez kraje zamorskie, zmuszone z kolei do ostrzejszej walki konkurencyjnej i obniżenia cen. Pogląd ten, może nawet słuszny, nie wniósł właściwie żadnych nowych elementów do dyskusji, — dotyczy pozatem zbyt wąskiego odcinka kryzysu.

Ostatni temat „organizacji handlu międzynarodowego” omawiają *Hermann* i *Winter* (Niemcy) pod kątem widzenia polityki narodowo-socjalistycznej. Prof. *Franges* podaje projekt rozplanowania obrotów towarowych pomiędzy Rzeszą a krajami naddunajskimi. *Loyd*, *Taylor* i *Laur* wypowiadają pogląd, że międzynarodowa reglamentacja handlu zagranicznego nie jest zjawiskiem przejściowym, że będzie ona utrzymana nadal jako środek walki o podział światowego dochodu społecznego, jako środek ochrony uplanowanych obrotów towarowych, a więc międzynarodowego podziału produkcji, — a oprócz tego, jako środek niwelujący większe wahania koniunkturalne.

* * *

Pozytywny stosunek konferencji do planowej gospodarki w rolnictwie chociaż w umiarkowanych i zgóry ustalonych granicach, pozatem jeszcze bardziej pozytywne odniesienie się konferencji do zagadnień międzynarodowej reglamentacji obrotu towarowego, przy udziale wybitnych ekonomistów rolnych reprezentujących naukę i praktykę 20-tu państw świata, — to może najdziwniejszy, ale i najciekawszy plon 3-ciej konferencji ekonomji rolniczej w Eilsen. Wynik ten należy uwydatnić, aczkolwiek z zastrzeżeniem: przy rozpatrywaniu jego znaczenia uwzględnić trzeba wpływ środowiska niemieckiego, w którym obrady te odbywały się.

G.

Inż. Jan Curzytek. Położenie gospodarstw włościańskich w 1933/34r. Komunikat Wydziału Ekonomiki Rolnej Drobnych Gospodarstw Wiejskich na podstawie tymczasowych danych z rachunkowości rolniczej. Nakładem Państw. Instyt. Nauk. Gospod. Wiejskiego w Puławach. Warszawa 1935, Str. 24.

Wydział Ekonomiki Rolnej Drobnych Gospodarstw Wiejskich Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego ogłasza corocznie sprawozdania, dotyczące badań nad opłacalnością gospodarstw włościańskich, które zawierają opracowane wyniki rachunkowości, prowadzonej w gospodarstwach od 2—50 ha.

Publikacje te, których ukazało się dotychczas siedem, ukazywały się z półtorarocznym opóźnieniem i z tego powodu posiadały one raczej charakter materiałów naukowo-historycznych; w zakresie polityki gospodarczej pełne sprawozdania roczne były i będą sprawdzianem ubiegłych ocen sytuacji wykonanych na podstawie innych wskaźników (ceny i obroty giełdowe, wypłacalność, bezpośrednia obserwacja i t. d.).

W roku bieżącym Instytut Puławski wprowadził cenną innowację. Wydał komunikat sytuacyjny na podstawie wstępnie opracowanych materiałów. Do zalet tej publikacji należy, że ukazała się ona dość wcześnie; że obraz drobnego rolnictwa w niej zawarty, wymaga niewielkich uzupełnień, aby mógł być aktualny. Pozatem, że zestawienia liczbowe obejmują okres 8-letni, wreszcie, że treść jest zwięzła, a pomimo to możliwie kompletna; zalety te niewątpliwie przyczyniają się do spopularyzowania tej kategorii wydawnictw Instytutu Puławskiego.

Wszystko to razem powoduje, że i na łamach naszego pisma, „wyniki rachunkowości“ za 1933/34 r. doczekały się wcześniejszego omówienia od wyników za 1932/33 r. pozostających dotąd w tece recenzenta.

Po scharakteryzowaniu na wstępie materiału obejmującego 217 gospodarstw na terenie całego Państwa, autor podaje i omawia kolejno poszczególne „wyniki rachunkowe“, a więc: kapitały czynne i bierne, przychody i rozchody gotówkowe z gospodarstwa rolnego, potem wydatki rodzinne: kuchenne i z „gospodarstwa prywatnego“; następny rozdział obejmuje zestawienia przychodu surowego i kosztów produkcji, a ostatni — ogólne wyniki, w których zestawiono ogólne sumy podane we wszystkich zestawieniach.

Opierając się na tych „wynikach“ autor stwierdza, że w dalszym ciągu obniżyły się wszystkie kapitały czynne: gruntowy, budowlany, inwentarza żywego, martwego i pozostałe. Razem kapitały czynne w dn. 1.VII.1932 r. wynosiły zł. 2475 na ha, w 1933 r. zł. 2062.

Zmniejszyły się także kapitały bierne (passywa), z zł. 374 w roku 1922 do zł. 334 — w 1933 r. Wśród nich uległy zmniejszeniu dość znacznie długi prywatne, wzrosły zaś w mniejszym stopniu długi hipoteczne i spłaty rodzinne.

Majątek czysty na 1 ha wynosił:

Rok	zł.
1926	— 2611
1927	— 3212
1928	— 3519
1929	— 3569
1930	— 3249
1931	— 2781
1932	— 2101
1933	— 1728

Niezmiernie ciekawe pod kątem widzenia naszej polityki interwencyjnej są zmiany w strukturze dochodu gotówkowego tych gospodarstw. Odsyłając czytelnika do odpowiednich tablic zamieszczonych w omawianej pracy, przytoczymy tu za autorem tylko różnice w przychodach gotówkowych, które nastąpiły w ubiegłym roku gospodarczym w porównaniu z 1932/33 r. oraz z 1928/29 r.

	1928/29	1932/33
Źródła przychodu	%	%
Pszenica	— 56,3	+ 14,0 (wzrost)
żyto	— 54,4	+ 3,6 „
Ziemniaki	— 66,3	— 18,5
Pozostałe	— 76,6	— 27,7
R-m produkcja roślinna	— 65,2	— 7,3
Bydło rогate	— 66,4	— 7,9
Mleko i przetwory	54,4	— 7,7
Trzoda	— 57,7	— 7,6
Drób	— 46,5	— 7,5
Jaja	— 53,7	— 29,1
Pozostałe	— 70,7	— 14,4
R-m produkcja zwierzęca	— 59,7	— 10,0
Pożyczki	— 91,9	— 44,5
Pozostałe przychody	— 64,0	— 30,2
Ogółem przychody	— 71,5	— 15,6

Z cyfr tych wynika, że obrót gospodarstw badanych ze światem zewnętrznym skurczył się do $\frac{1}{3}$ stanu z okresu pomyślniejszego dla rolnictwa, przyczem znikają niektóre źródła przychodów (kredyt).

Za przychodami poszły również rozchody gotówkowe. Różnice w 1933/34 r. w porównaniu z 1932/33 r. i 1928/29 r. były następujące:

	1928/29	1932/33
Rodzaj rozchodów	%	%
Nawozy	87,6	39,8
Nasiona	70,2	+ 3,8 (wzrost)
Pasze treściwe	76,4	1,4
Naprawa budynków	69,7	+ 3,6 (wzrost)
„ inwent. martwego	53,5	4,7
Drobne narzędzia	52,3	5,0
Podatki	45,7	2,8
Ubezpieczenia	41,3	11,3
Pozostałe	54,1	9,3
R-m wydatki bieżące	65,4	7,8
Robocizna	63,1	12,1
Inwestycje budynków	82,5	39,6
Inwentarz martwy	86,6	0,8
Kupno ziemi	96,0	82,8
Bydło rogate	69,6	12,0
Trzoda chlewna	67,1	28,5
Długi	80,5	37,0
Procenty	64,3	30,9
Pozostałe	45,1	+ 15,6 (wzrost)
Ogółem rozchody	74,5	24,7

W porównaniu z rokiem poprzednim ogólne rozchody zmniejszyły się o 24,7% pomimo wzrostu wydatków na nasiona (o 3,8%), na naprawę budynków (o 3,6%) i na niewyszczególnione (o 15,6%).

Różnica pomiędzy dochodami i rozchodami gospodarzami jest konsumowana: przez kuchnię i wydatki osobiste. Kwoty te dają pojęcie o stopie życiowej drobnego i średniego rolnika (obszar badanych gospodarstw wynosi do 2—50 ha), aczkolwiek nie obejmują one konsumpcji własnych artykułów. Wynoszą one na ha ziemi użytkowej w zł:

1926/27	61,81	1930/31	84,52
1927/28	137,28	1931/32	51,96
1928/29	132,29	1932/33	44,08
1929/30	121,31	1933/34	44,77

Należy przytem mieć na uwadze, że gospodarstwa badane należą do lepiej zagospodarowanych od ogółu, którego stopa życiowa jest niższa.

Materiały ustalone przez autora w ostatnich rozdziałach dotyczą przychodu surowego i kosztów produkcji. Na ich podstawie autor wylicza dochód czysty, społeczny i rolniczy na ha oraz na 1 dzień pracy członka rodziny.

Praca ta, skromnie nazwana „komunikatem“, zasługuje na powszechną uwagę tem więcej, że jak to już zaznaczyliśmy, jest zwięzła i łatwo zrozumiała. Mamy nadzieję, że w roku przyszłym „komunikat“ taki ukaże się jeszcze wcześniej, w każdym razie przed dyskusją nad preliminarzem budżetu Państwa.

Al. Ż.

Dr. Ernst von Borsig. Reagrarisierung Deutschlands? Eine Untersuchung über ihre Möglichkeiten und Grenzen. Jena 1934 r. Str. 95.

Dr. E. v. Borsig daje w swojej pracy syntezę poglądów na sprawę reagraryzacji Niemiec. Znajdujemy w niej uszeregowanie motywów, które przemawiają za reagraryzacją oraz próbę ustalenia granic możliwości jej realizacji.

Autor, omówiwszy znane motywy, dla których stawiany jest cel reagraryzacji (gospodarcze, społeczne i polityczne), przechodzi do czynników, warunkujących jej realizację. Analiza tych czynników doprowadza autora do następujących wniosków.

Niemcy nie posiadają korzystnych warunków glebowych i klimatycznych, które sprzyjałyby rozwojowi produkcji rolniczej. Rozważania na temat tych warunków autor kończy opinią Niehaus'a, że Niemcy zawdzięczają wysoki poziom swego rolnictwa nietylę naturalnym bogactwom gleby i korzystnym warunkom klimatycznym, ile pracy swoich mieszkańców. Na wschodzie Rzeszy, gdzie osadnictwo rolne może najbardziej wchodzi w rachubę, warunki naturalne dla rozwoju rolnictwa są jeszcze mniej korzystne aniżeli na pozostałym terytorjum Niemiec. Wniosek ten, wyciągnięty z analizy pierwszego czynnika, warunkującego powodzenie dążenia do reagraryzacji, nie jest rewelacyjny. Ważny jest jednak w ogólnej konstrukcji powiązania przesłanek, na których został oparty wniosek końcowy.

Następny czynnik — to obszary, które mogą być brane pod uwagę dla celów osadnictwa rolniczego. Ocena analizy tego czynnika jest nie mniej pesymistyczna. W przeciwieństwie do zachodniej części państwa niemieckiego na wschodzie Rzeszy istnieją, pozornie, na obszarach wielkiej własności ziemskiej, większe możliwości kolonizacyjne. Warunki dla gospodarstwa włościańskiego są jednak na wschodzie Rzeszy o wiele mniej korzystne aniżeli na zachodzie i wskutek tego praktyczne możliwości dla włościańskiej kolonizacji są stosunkowo ograniczone. Uprawa istniejących na wschodzie Rzeszy odłogów, o tyle tylko będzie posiadała swoją wartość z ogólnogospodarczego punktu widzenia, o ile zostanie stworzona podstawa państwowa dla gospodarstw włościańskich na ziemiach dotychczas już uprawianych względnie o ile zostanie podniesiona albo przywrócona rentowność istniejących tam warsztatów rolnych.

Rozważania na temat przywozu do Niemiec produktów rolniczych krajowej produkcji rolniczej oraz możliwości jej zwiększenia doprowadzają autora do wniosku, że niemiecka wytwórczość w dziedzinie zbóż, ziemniaków, cukru, mięsa i mleka prawie całkowicie już pokrywa krajowe zapotrzebowanie w tym zakresie. Istnieją pewne

możliwości zwiększenia produkcji bez rozszerzania powierzchni uprawy również i w innych gałęziach wytwórczości rolniczej. W celu uniknięcia nadprodukcji w dziedzinie powyżej wymienionych artykułów, muszą być stosowane, zdaniem autora, środki ograniczania wytwórczości w tym zakresie. W ten sposób zostaną stworzone możliwości, na drodze zwolnienia się części obecnej powierzchni uprawy, zwiększenia produkcji tych artykułów, w których Niemcy są obecnie znacznie jeszcze deficytowe. Autor sądzi, że istnieją również możliwości zastąpienia przywozu margaryny, jaj, lnu i makuchów równowartościowymi lub lepszymi produktami wytwórczości krajowej. Dr. E. v. Borsig liczy się z tem, że wskutek coraz silniejszego przenikania fachowej wiedzy rolniczej do małych gospodarstw włościańskich, nastąpi wzrost produkcji rolniczej i spadek cen na te produkty w Niemczech. Doprowadzi to do pewnych przesunięć w produkcji: ograniczenia jej w jednych okęgach (intensywniejszych) i wzrost w innych (które obecnie stoją na niskim poziomie). Wzrost ten nastąpi, jak zostało wspomniane, dzięki postępom fachowej wiedzy rolniczej. A więc, uwzględniając okoliczność, że eksport w warunkach niemieckiej produkcji rolniczej nie może poważnie wchodzić w rachubę, dążenie do reagraryzacji stwarza duże niebezpieczeństwo nadprodukcji, niewątpliwie groźne dla utrzymania trwałości osiągniętych w tej dziedzinie wyników. Z tego punktu widzenia reagraryzacja o tyle będzie mogła postępować naprzód, o ile popyt na produkty rolnicze będzie wzrastał szybciej aniżeli popyt na produkty rolniczej.

Z tem wiąże się do pewnego stopnia problem zależności *spożycia* i cen produktów rolniczych oraz dochodu ze sprzedaży tych produktów od wysokości dochodu społecznego. Badania 2.000 budżetów robotniczych i urzędniczych w Niemczech, jak również postęp kryzysu w ostatnich latach potwierdziły — zdaniem autora — fakt zależności rolnictwa od kształtowania się dochodów spożywców. Podobnie, jak w latach kryzysu, wskutek kurczenia się dochodów spożywców następuje spadek dochodu rolnictwa, w lepszych czasach wzrost dochodów spożywców przyczynia się do zwiększenia możliwości zbytu na artykuły rolnicze oraz wzrostu dochodów gotówkowych rolnictwa. Ten wzrost dochodów gotówkowych może nastąpić albo na drodze globalnego wzrostu spożycia, albo też na drodze przesunięć spożycia z produktów tańszych na produkty droższe, bardziej uszlachetnione. Oczywiście w przeciwieństwie do spożycia produktów hodowlanych mniej elastyczna jest konsumpcja artykułów roślinnych. W zagadnieniu reagraryzacji decydujące znaczenie posiada wzrost spożycia artykułów hodowlanych, których produkcja stanowi podstawę gospodarstwa włościańskiego, a która, jak już zostało wspomniane, wykazuje większą zależność od kształtowania się dochodów spożywców. Stąd wynika pierwszoplanowe, z punktu widzenia reagraryzacji, znaczenie wysokości dochodów spożywców.

O ile chodzi o stosunek przemysłu do rolnictwa — to Dr. E. von Borsig wyprowadza wniosek, który, *mutatis mutandis*, mógłby również być zastosowany i do naszej rzeczywistości: dla rozwoju rolnictwa wzmocnienie produkcji przemysłowej i siły nabywczej ludno-

ści miejskiej posiada decydujące znaczenie. Widoki na wzrost produkcji przemysłowej w Niemczech są, zdaniem autora, korzystne. A dalej, zmiana struktury gospodarczej na drodze zwiększenia czynnika rolniczego *kosztem* przemysłowego byłaby połączona z ujemnymi skutkami gospodarczymi.

Na powyższych przesłankach, które do pewnego stopnia stanowią resumé najbardziej kompetentnych opinij (przedewszystkiem: *Aereboe, Baade, Beckman, Brinkmann, Darée, Sering, Weber*), opiera autor swoje końcowe wnioski.

Warunki reagraryzacji Niemiec nie są korzystne, a możliwości zwiększenia gospodarstw rolnych i przesunięć ludności z miast na wieś są ograniczone. Warunki klimatyczne i glebowe, przedewszystkiem w tych okęgach, które mogą wchodzić w rachubę z punktu widzenia kolonizacji rolniczej, są złe. Parcelacja wielkich majątków ziemskich w celach osadnictwa włościańskiego jest powiązana z wielkimi kosztami, a ponadto może zapewnić warunki egzystencji stosunkowo niewielkiej liczbie ludzi. Uprawa nieużytków jest połączona z wielkimi nakładami pieniężnymi i przy obecnym głodzie kapitału nie da się łatwo pogodzić z założeniami rozsądnej polityki gospodarczej. Autor sądzi, że w pewnych dziedzinach istniejący przywóz produktów rolniczych będzie można zastąpić krajową wytwórczością na drodze racjonalizacji produkcji rolniczej. Wzrost produkcji, jak podkreślono, zależny jest od wzrostu spożycia, który sko- lei zależy od wzrostu dochodów spożywców. Ponieważ wzrost dochodów spożywców odbija się przedewszystkiem korzystnie na konsumpcji artykułów hodowlanych, zwłaszcza, że wzrost ten, wskutek niezna- cznego przyrostu naturalnego, będzie wynikiem dochodów jednostkowych, należy dążyć do popierania gospodarstw włościańskich, w których leży punkt ciężkości produkcji zwierzęcej.

O zmianie obecnej struktury demograficznej i gospodarczej Rzeszy nie może być mowy; przedewszystkiem należy dbać o to, aby rozwój produkcji rolniczej następował równomiernie do rozwoju produkcji przemysłowej. Aby natomiast, ze względów narodowych, kulturalnych i społecznych, stworzyć ludności miejskiej możność posiadania na własność ziemi i w ten sposób związać ją do pewnego stopnia z rolą, należy w pierwszym rzędzie, popierać osadnictwo podmiejskie, tak aby ludność przy głównem zajęciu zarobkowym w mie- ście, mogła także pracować na roli.

Odpowiadając „nie“ na pytanie, czy reagraryzacja Niemiec jest możliwa, autor czyni wolę tam, gdzie mówi o zastąpieniu pewnych gałęzi przywozu produkcją krajową. Wola ta polega na tem, że nie uwzględnia się współzależności poszczególnych dziedzin produkcji rolniczej pomiędzy sobą. Wątpimy, czy przy istnieniu tej współza- leżności da się utrzymać à la longue samowystarczalność w paru tyl- ko gałęziach produkcji. Niewątpliwie w warunkach niemieckich wy- soki, pod względem ilościowym, poziom produkcji zależny jest od intensywności gospodarowania, a ta sko- lei od ceny. Niska natomiast cena, będąca wynikiem nadprodukcji w jednej gałęzi wytwórczości, pociąga za sobą ujemne reperkusje w innych gałęziach. Stąd stała

huśtawka, która nie pozwalała na osiągnięcie w pełni i na stałe, samowystarczalności, nawet w pewnym tylko zakresie.

Z syntezy autora, pro domo sua, możemy wyciągnąć ten wniosek, że obecne saldo bierne Rzeszy w dziedzinie artykułów rolniczych, wynoszące 2,4 milj. RMk., przez długi jeszcze okres czasu będzie czemś zupełnie realnem, a tendencje wzrostu tego salda mogą być zjawiskiem oczekiwanem, a nawet częstem w przyszłości.

S. G.

Harold Butler. Zagadnienia społeczne a kryzys gospodarczy. Sprawozdanie Dyrektora Międzynarodowego Biura Pracy przedłożone XVIII sesji Międzynarodowej Konferencji Pracy. Warszawa — 1935. Nakładem Księgarni Hoesicka. Str. 117.

Omawiane sprawozdanie zostało sporządzone w marcu 1934 r. Pierwsze rozdziały poświęcono analizie stosunków gospodarczych i społecznych. Zdaniem autora, największe nasilenie kryzysu przypadło na 1932 rok. Wówczas bezrobocie osiągnęło największe rozmiary, ceny światowe spadły niezwykle nisko, handel światowy zmniejszył się w porównaniu z 1929 r. o 25% co do ilości i przeszło o 60% co do wartości i t. d. Pewne, zresztą słabe, oznaki poprawy pojawiły się na jesieni tegoż roku. Autor przypisuje to nadziejom uregulowania zagadnień finansowych i politycznych przy pomocy układów lozańskich. Gdy jednak nadzieje te zawiodły, nastąpiło pod koniec 1932 r. pogorszenie. Ponowna poprawa zaznaczyła się od marca 1933 r., do czego, zdaniem autora, przyczyniły się zarządzenia amerykańskie w dziedzinie uzdrowienia systemu bankowego i podniesienia cen. Tendencja polepszania się utrzymała się do jesieni. Choć w tym okresie nastąpiło znów pewne pogorszenie, to jednak układ stosunków pod koniec 1933 r. był zdecydowanie lepszy, niż w analogicznym okresie poprzedniego roku. Cechą charakterystyczną jest wzrost światowej produkcji przemysłowej. W porównaniu z 1929 r. osiągnęła ona maximum w lipcu 1933 r. Wskaźniki dla następnych miesięcy 1933 r. są już niższe. Produkcja jednak była i pod koniec 1933 r. wyższa, niż w 1932 r. Wzrostowi produkcji towarzyszył znaczny wzrost wartości akcji przemysłowych oraz pewien spadek bezrobocia.

Jeżeli chodzi o skutki społeczne, to osiągnięto pewną poprawę. Jak to już wyżej zaznaczono, bezrobocie uległo zmniejszeniu. Należy tu wymienić dwie metody interwencji państwa w zakresie pomocy dla bezrobotnych: pomoc finansową z funduszy publicznych i zatrudnianie bezrobotnych przy robotach publicznych. W ciągu ostatnich dwóch lat zostały wydane bardzo poważne sumy na bezpośrednią pomoc dla bezrobotnych. Druga z omawianych metod była również w szeregu krajów stosowana (np. Stany Zjednoczone A. P.). W omawianym zakresie zdobyto już pewne doświadczenia, zagadnienie jednak robót publicznych nie jest dotąd dostatecznie zbadane. Sprawa ta posiada pierwszorzędne znaczenie. Została ona wysunięta w rezolucji, uchwalonej przez Międzynarodową Konferencję Pracy w dniu 9 czerwca 1933 r. i przestanej Światowej Konferencji Ekonomicznej.

Chociaż niewątpliwie dużo zrobiono w kierunku zmniejszenia bezrobocia, to jednak położenie jest jeszcze bardzo poważne. Ilość bezrobotnych jest wciąż bardzo duża. W Stanach Zjednoczonych A. P., Anglii i Niemczech bezrobotnych jest razem przeszło 15 milionów. Należy przytem pamiętać o technologicznej stronie zagadnienia. Jeżeli sprawa ta nie zostanie odpowiednio rozwiązana, to tempo zmniejszenia się bezrobocia pozostanie powolniejsze od tempa wzrostu produkcji — z uwagi chociażby na postęp techniczny, zmierzający do zaoszczędzenia rąk roboczych. Postęp ten jest tak szybki, że przystosowanie się siły roboczej i wzrost możliwości zatrudnienia nie mogą mu nadążyć. Z tych względów coraz bardziej rozpowszechnia się zdanie o celowości skrócenia czasu pracy. Środek ten uważa się już nie tylko jako środek dorywczy na czas kryzysu, lecz coraz bardziej jako konieczność obecnego ustroju.

W dziedzinie ubezpieczeń społecznych nastąpiły pewne ograniczenia ze względu na brak funduszy, spowodowany znacznym bezrobociem ubezpieczonych oraz zmniejszeniem się dochodów władz publicznych. Przekonanie jednak o celowości ubezpieczeń społecznych nie zostało zachwiane.

Płace wykazywały w 1932 r. stałą tendencję zniżkową. Sytuacja zmienia się jednak, poczynszy już od pierwszych miesięcy 1933 r. W niektórych krajach tendencja zniżkowa ulega osłabieniu, w innych zaś zanika całkowicie. W Stanach Zjednoczonych A. P. usiłowano zwiększyć stawki i ogólną sumę płac w celu dodania przemysłowi nowego bodźca i zmniejszenia bezrobocia. Należy podkreślić, że doświadczenia kryzysu wykazały, że zniżki płac nie muszą wywołać wzrostu zatrudnienia. Niektóre nawet wskazówki przemawiają, zdaniem autora, raczej za wręcz przeciwnym efektem zniżki płac (str. 45).

Jednym z bardzo ważnych skutków społecznych kryzysu jest odwrócenia ruchów migracyjnych. Wskutek ciężkich warunków i ostrego bezrobocia zrodziła się tendencja do ograniczenia imigracji, a nawet wysiedlania obcokrajowców. Poza tem wielu wychodźców, często już oddawna osiadłych zagranicą, nie znajdując tam pracy, musiała wrócić do ojczyzny. W rezultacie w wielu krajach, wykazujących dawniej nadwyżkę imigracji nad emigracją, jak np. w Stanach Zjednoczonych A. P., Argentynie, Australii, Nowej Zelandji, ilość wyjazdów przewyższyła ilość przyjazdów. W krajach europejskich, jak np. w Hiszpanji, Irlandji, Niemczech, Szwecji, Anglii i Włoszech repatrjacja z krajów zamorskich wykazała nadwyżkę. Jeden z bardzo nielicznych wyjątków stanowi tu Polska, gdzie emigracja zamorska dawała do 1932 r. stale nadwyżki nad imigracją.

Poprawę w zakresie produkcji i zatrudnienia przypisuje autor najprawdopodobniej i w głównej mierze energicznym zarządzeniom, podjętym w pewnych krajach. Omawiany okres cechuje coraz większa ingerencja rządów w dziedzinę gospodarczą i społeczną, a wiara w dawne, uświęcone zasady ekonomiczne traci coraz bardziej zwolenników. Coraz więcej natomiast adeptów zyskuje idea „gospodarki planowej“. Jedni określają tym terminem całkowitą przebudowę wszystkich dziedzin życia gospodarczego, dokonaną pod bezpośrednim

wpływem państwa, — inni znów — wszelką interwencję planową w dziedzinie pieniężnej, przemysłowej, handlowej czy społecznej. Myśl sama nie jest nowa. Już w początkach gospodarki przemysłowej stworzono pewne normy, które ograniczyły — z początku co prawda w niewielkim stopniu — nieskrępowane oddziaływanie gospodarczych procesów wyrównawczych. Przytoczyć tu należy np. uregulowanie przez państwo pracy kobiet i dzieci, a dalej ingerencję w dziedzinie płac. Pierwszą próbą organizacji produkcji i rozdziału dóbr były trusty lub kartele, a więc organizacje producentów, mające na celu reglamentację cen i podział rynków. Poza tą kapitalistyczną formą organizacji istnieje eksploatacja przez państwo lub pod nadzorem państwa niektórych przedsiębiorstw, a więc przede wszystkim przedsiębiorstw użyteczności publicznej, posiadających zasadnicze znaczenie dla społeczeństwa, jak np. poczta i koleje.

Formy organizacji życia gospodarczego i społecznego są bardzo różne. Zdaniem autora, można tu odróżnić — oprócz całkowitej gospodarki państwowej w Z. S. R. R. — cztery formy, a mianowicie: 1) organizację czysto socjalną, mającą na celu utrzymanie pewnych norm w zakresie zdrowia, dobrobytu lub warunków pracy (krajowe systemy ubezpieczeń społecznych lub kodeksy pracy), 2) różne systemy organizacji przemysłu i rolnictwa; mogą one być oparte na zasadach czysto kapitalistycznych lub poddane kontroli państwa, 3) związane z tą organizacją systemy ingerencji w dziedzinę wymiany handlowej z zagranicą, 4) ingerencja w dziedzinie kredytowej i pieniężnej przez system bankowy pod bezpośrednim nadzorem rządu lub też w ścisłym związku z jego polityką.

Obecnie ze względu na specjalnie ciężkie warunki życia, wytworzone przez długotrwały kryzys, prąd ku organizacji w skali narodowej życia gospodarczego i społecznego jest coraz silniejszy. Coraz więcej krajów przechodzi na ten system. Można tu wymienić, poza Rosją Sowiecką i Włochami, takie typowe przykłady, jak Niemcy i Stany Zjednoczone A. P. Nawet w krajach, niestosujących jeszcze żadnego określonego planu, omawia się projekty zmiany obecnego ustroju. Systemy są bardzo różne. Wszędzie jednak, oprócz Z.S.R.R., przedsiębiorstwa prywatne mają bardzo rozległe pole działania. Chodzi tu o znalezienie systemu, któryby przez kombinację inicjatywy prywatnej i kontroli publicznej połączył korzyści obu tych metod. Należy przytem zaznaczyć, że zorganizowany system ekonomiczny nie wymaga dla swej realizacji jakiegoś określonego systemu politycznego i może być, jak tego dowiodło życie, wprowadzony za zgodą zainteresowanych lub też narzucony im przemocą.

Jednocześnie daje się stwierdzić w 1933 r. dążność do dalszego izolowania gospodarstw narodowych. Autor jednak jest zdania, że nie jest to właściwa droga. Jak to już wyżej zaznaczono, autor przyznaje, że pewne polepszenie sytuacji należy przypisać najprawdopodobniej w głównej mierze wewnętrznym posunięciom przeprowadzonym w niektórych państwach. Nie można jednak spodziewać się zdecydowanego powrotu do pomyślności bez odpowiedniej współpracy międzynarodowej. Obecny kryzys jest, jak to powszechnie wia-

domo, kryzysem nadmiernej produkcji, nadmiernej w stosunku do obecnej zdolności konsumpcyjnej. Nie znaczy to jednak, aby dostosowywanie produkcji do obecnej konsumpcji było właściwą drogą do poprawy sytuacji. Wobec rozpowszechnienia biedy i niedostatku, z drugiej zaś strony wobec olbrzymich możliwości produkcyjnych rolnictwa i przemysłu wydaje się jedynym środkiem zaradczym dążenie do podniesienia konsumpcji. Akcja wewnętrzno-państwowa nie może tu jednak wystarczyć. Potrzebna tu jest współpraca międzynarodowa, „gospodarka planowa“ w skali światowej. Autor nie wątpi, że tendencja do izolacji gospodarczej jest przejściowa i że z chwilą, gdy wypadki silniej podkreślą niemożliwość „autarkji“, zostanie podjęta akcja międzynarodowa w jakiegokolwiek formie. Przede wszystkim musi być urzeczywistniona organizacja finansowa w skali międzynarodowej.

Z zagadnień specjalnych, poruszonych w omawianym sprawozdaniu, zasługuje na uwagę sprawa „dumpingu japońskiego“. Autor dowodzi, że w wyjątkowym rozwoju zdolności konkurencyjnej Japonii w ostatnich dwóch latach nie grał decydującej roli moment socjalny (dłuższy czas pracy oraz niższy poziom życia), ani też daleko posunięta organizacja pracy i wydajność techniczna. Rozwój ten należy przypisać, zdaniem autora, w pierwszym rzędzie chaotycznemu stanowi walut.

Z omówienia działalności Międzynarodowej Organizacji Pracy (rozdział IV) wynika, że bilans za 1933 rok wypadł dobrze. Rok ten był dla Organizacji rokiem żywej działalności. Ilość ratyfikacji konwencji, zgłoszonych w ciągu dwunastu miesięcy do dnia 15 marca 1934 r. była najwyższa w ciągu pięcioletniego okresu. Międzynarodowe Biuro Pracy, pomimo zrezygnowania z wielu wydatków, wypełniło zadania, które na nie nałożono.

Omawiane sprawozdanie zawiera: Wstęp. Rozdział I. — Wysiłek odbudowy. Rozdział II. — Skutki społeczne (1. Bezrobocie. 2. Ubezpieczenia społeczne. 3. Płace. 4. Czas pracy. 5. Ruchy migracyjne). Rozdział III. — Doświadczenia w dziedzinie struktury socjalnej. Rozdział IV. — Międzynarodowa Organizacja Pracy w 1933 roku. Zakończenie. Do sprawozdania dołączono dwa załączniki: Zał. I. — Płace w Japonii i Europie. Zał. II. — A. Rezolucja, uchwalona przez Międzynarodową Konferencję Pracy w dniu 9 czerwca 1933 r. i przesłana światowej Konferencji Ekonomicznej. B. Sprawozdanie, złożone Radzie Administracyjnej przez przedstawicieli Międzynarodowej Organizacji Pracy na Konferencji monetarnej i ekonomicznej.

Omawiana publikacja jest niewątpliwie bardzo cenna, daje bowiem dokładny obraz tendencji rozwojowych stosunków gospodarczych i socjalnych. Zagadnienia te zostały głęboko przemyślane i nadzwyczaj jasno przedstawione. Temat przytem ujął autor w sposób nader ciekawy. Wykresy i materiały cyfrowy są dobrane starannie i celowo.

Inż. S. Zem.

Jerzy Fierich. Stanowisko nauk rolniczych. Studium metodologiczne. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych Tom. — Vol. XXXII 2—3. Str. 161 — 238.

Do niewielu nazwisk badaczy niemieckich: *Rumkera, Waterstradta* i *Krzymowskiego*, polskich: *Moszczeńskiego, Załęckiego, Staniewicza, Sowińskiego*¹⁾, — którzy zajmowali się systematyką nauk rolniczych przy zastosowaniu naukowych metod badań i krytycznych rozważań, — obecnie zaliczyć trzeba *Fiericha*, którego rozprawa na temat stanowiska nauk rolniczych, będzie niewątpliwie uznana za jedną z najlepszych.

Poważne podejście do tematu, użycie metod naukowych przy jego opracowaniu, prawidłowa budowa i głębokie ujęcie treści, ścisłe określenia pojęć, umiarkowane cytowanie obcych prac i nazwisk (w odróżnieniu od innych autorów filozofii rolnictwa, którzy nie zdołali uniknąć powodzi cytat i nazwisk), to cechy omawianej rozprawy, która z tych samych względów zasługuje na specjalną uwagę.

Pragniemy na tem miejscu dać temu wyraz podając tok rozumowania i najważniejsze wyniki krytycznych rozważań autora.

Wstęp rozprawy poświęcony został określeniom pojęć rolnictwa, jego formy i treści. Dotąd nikt z autorów nie zajmował się specjalnie definicją rolnictwa. Definicje obce, które autor cytuje (*Goltza, Kramera, Wohltmann'a, Wygodzińskiego, Niklische, Gasparina*) nie mogą sobie rościć pretensji do nazwy logicznych definicyj. Omówiwszy je Fierich podaje następującą *definicję* własną: „rolnictwem w znaczeniu *ściśtem* jest ogół czynności ludzkich w kierunku wytworzenia zbioru, a czasami i przerobu produktów roślinnych i zwierzęcych, uzależnionych przyczynowo od siebie i łączących się osobą podmiotu gospodarczego z systematyczną, sprzężającą uprawą roli“.

W znaczeniu *szerokiem* autor określa rolnictwo, jako działalność ludzką wywołaną potrzebami vegetacyjno-materiałnemi, prowadzącą do wyprodukowania istot zwierzęcych i roślinnych.

Przechodząc do *poznania* rolniczego autor ustala jego cele i środki, dzieląc je na przednaukowe (empiryczne) i naukowe. Przy ustalaniu cech poznania naukowego autor polemizuje z Biernackim, który za nienaukowe uważa wszelkie poznanie normatywno-praktyczne. Fierich słusznie przytem zaznacza, że każde zdanie normatywne można łatwo zamienić na zdanie warunkowo-oznajmujące lub oznajmujące, czyli o ile chodzi o formę zdań, składających się na pewną dyscyplinę naukową, zmienić naukę normatywno-praktyczną na naukę teoretyczną. O naukowości poznania nie może więc decydować cel poznania, a wyłącznie i jedynie *metoda* poznawania. Dlatego też poznaniu rolniczemu nie można odmawiać cechy naukowości na tej jedynie podstawie, że jest poznaniem praktycznem.

Przy końcu rozdziału wstępnego autor przeprowadza zasadniczy podział badań poznawczych, których przedmiotem jest działalność

¹⁾ Praca *D-ra M. Sowińskiego* p. t.: „Zakres i zadania nauki ekonomji rolniczej“ została omówiona w „Rolnictwie“ z 15.II.1935 (przyp. red.).

rolnicza. Przedmiotem badań pierwszego rodzaju jest sama *działalność rolnicza* człowieka. Zmierzać będą te badania do ustalenia związków zależności między rozmaitemi rzeczywistymi spotykaniami celami działalności rolniczych, — środkami do tych celów stosowanymi i rozmaitemi warunkami zewnętrznymi (przyrodniczymi i społecznymi).

Badania tego rodzaju dają początek *naukom o rolnictwie*.

Przedmiotem badań drugiego rodzaju są *środkie do celów* rolniczych *rzeczywiście prowadzące*, bez względu na to, czy są w rzeczywistości stosowane, czy też nie. Dążyć więc badania te będą do poznania wszystkich środków prowadzących do wszelkich tak ilości, jak i jakości (gatunkowej, odmianowej, indywidualnej) produktów rolnych, oraz po zbadaniu warunków i wielkości ich wpływów na cel rolniczy, do ujęcia związków zależności w krzywe produkcji lub nawet równania matematyczne.

Badania tego rodzaju dają początek *naukom rolnictwa*.

W dalszych rozdziałach autor rozpatruje stanowiska kolejno: 1) przyrodniczych (t. zw. technicznych) nauk rolnictwa, 2) nauk o rolnictwie (t. zw. nauki rolniczo-ekonomiczne) i 3) gospodarczej nauki rolnictwa (t. zw. ekonomiki gospodarstw wiejskich).

W drugim, najbardziej nas tu interesującym rozdziale „nauk o rolnictwie“, które autor określa jako teoretyczne (cel praktyczny występuje tu pośrednio jako wynik pewnego wnioskowania twórczego dokonanego przez podmiot działalności rolniczej) wyróżnione są następujące działy nauk o rolnictwie:

1. *Historja* rolnictwa od chwili jego powstania przez wszystkie jego stadia rozwojowe, z przedstawieniem zmian, którym ulegało: powstanie nowych środków produkcji rolniczej (odmiany, nawozy, narzędzia i t. p.) i za tem idąca zmiana w uprawie roli, sposobie zbioru i t. d. historyczne przedstawienie powstania rozmaitych typów czy systemów rolniczych, — wogóle historyczne przedstawienie tych wszystkich zależności, których formą współczesną zajmuje się druga część nauk o rolnictwie.

2. *Nauka o rolnictwie współczesnem*, w której możemy odróżnić następujące części:

a) *wstępną*, której przedmiotem jest *metodyka badań i ustalenie* wszystkich *pojęć wstępnych*, jak jednostka gospodarcza, system gospodarczy, rolny, polowy, płodozmian, pojęcia intensywności i ekstensywności gospodarczej, dochodu czystego, dochodu brutto, kosztów produkcji, rentowności i t. d.,

b) *opisową*, której zadaniem jest przedstawienie:

— psychiki podmiotu gospodarczego w całej jej złożoności (bez symplifikacji), w granicach potrzebnych do wytłumaczenia zjawisk rolniczo-gospodarczych (psychologja podmiotów gospodarczych);

— środków, t. j. przedmiotów świata zewnętrznego do tego celu przez podmioty gospodarcze używanych (nauka o czynnikach produkcji);

— rodzajów produkcji (nauka o gałęziach produkcji);

— typów czyli systemów gospodarczo-rolniczych (nauka o systemach rolniczych);

c) *pragmatyczna*, którą dzielimy na części:

— *ogólną*, przedstawiającą zależność systemów gospodarczo-rolniczych, względnie ich rodzajowych, gatunkowych czy indywidualnych cech, jak np. intensywność, płodozmian, stosunek produkcji roślinnej do zwierzęcej, wielkość rozłogu, komasacja i t. d. od warunków podmiotowych i przedmiotowych, jak klimatycznych, ortograficznych, pedologicznych, hydrograficznych, oddalenia od rynków zbytu, gęstości zaludnienia, cen produktów i środków produkcji rolniczej, polityki ekonomicznej państwa i związków publiczno-prawnych i t. d. Przez odpowiednie uogólnienie otrzymanych związków zależności można stworzyć teorię produkcji rolniczej;

— *szczegółową*, która przedstawia te zależności na pewnych terytoriach geograficznych (geografia rolnicza, z podstawowym pojęciem krainy geograficzno-rolniczej).

Polityka agrarna, o ile jest badaniem przeszłych i obecnych wpływów działalności organów państwowych, czy innych związków publiczno-prawnych lub t. p. na rolnictwo, wchodzi bez reszty w granice nauk o rolnictwie, a mianowicie w ich część historyczną, opisową lub pragmatyczną. Przeważnie taką jest też treść prac traktujących o polityce agrarnej.

Często jednak uważa się za zadanie polityki agrarnej (wogóle ekonomicznej) ustalanie celów i środków działalności związków publiczno-prawnych, tyżcej się rolnictwa. Otóż cel pewnej działalności nie może być nigdy uzasadniony naukowo: najwyżej można go uzasadnić celem mu nadrzędnym, ale wtedy trudność uzasadnienia przesuwamy z celu podrzędnego na nadrzędny, — nigdy zaś nie dojdziemy w ten sposób do bezpośrednio—danych apercpeji, które uzasadnienia nie wymagają i mogą być dogmatycznie przyjęte za podstawę sądów naukowych.

Nauka może jedynie przy przyjętym już celu działalności, wyznaczać środki do tego celu prowadzące. Ale i w tym wypadku poznać je możemy jedynie przez stwierdzenie związku od przyczyny do skutku, a więc poznanie wpływów działalności związków prawno-publicznych na rolnictwo. To zadanie zaś przynależy w całości i wyłącznie do polityki agrarnej w znaczeniu pierwszym. Każda zależność tutaj stwierdzona i ujęta w formę zdania oznajmującego, może być łatwo przedstawiona jako zależność warunkowo-normatywna. Tworzenie przeto specjalnej, normatywnej polityki agrarnej z tych powodów wydaje się autorowi zbędne.

Ustaliwszy z kolei stanowisko nauk o rolnictwie wśród nauk ekonomicznych w ogólności, autor wygłasza szereg interesujących uwag na temat *metod* stosowanych w tej grupie nauk („o rolnictwie“), — wyróżniając następujące, przeważnie indukcyjne, metody badań zjawisk przynależnych do przedmiotu nauk o rolnictwie (gdy chodzi o poznanie związków zależności między poszczególnymi zjawiskami): 1) metodę doświadczeń pojedynczych; 2) metodę monograficzną; 3) metodę rachunkowo-kalkulacyjną; 4) metodę statystyczną.

Pierwszeństwo przed wszystkimi innymi metodami autor przyznaje metodzie *statystycznej*, ponieważ metoda statystyczna ujmuje zjawiska w zależności matematycznie wyrażone, a przez to nadaje badaniom ekonomiczno-rolniczym w dużym stopniu charakter ścisło-

BIBLIOGRAFJA PIŚMIENNICTWA ROLNICZO-EKONOMICZNEGO.

1. Wiadomości ogólne, historia i geografia społeczno-gospodarcza, statystyka, monografie terenowe.

Albert Ignacy. *Z geografji osiedli wiejskich w dorzeczu Sanu*. Prace geogr. Zesz. 16. Lwów 1934. Str. 34.

Koczwarą Marjan. *Z florystycznych zagadnień Podola*. Nakł. Tow. Geogr. Zbiór prac. Lwów 1934. Str. 431—441.

2. Ogólne zagadnienia ekonomiczno-rolnicze.

Curzytek Jan inż. *Położenie gospodarstw włościańskich w 1933/34 r.* Komunikat Wydziału Ekonomiki Rolnej Instytutu Puławskiego na podstawie tymczasowych danych z rachunkowości rolniczej. Warszawa 1935 r. Str. 24.

Delos Albert. *Les aspects économiques actuels du problème du blé*. (Obecny stan zagadnienia pszenicznego z punktu widzenia gospodarczego). *Revue Économique Internationale*. Vol. IV. Nr. 3. Décembre 1934. Bruxelles. Str. 509—549.

Fierich Jerzy. *Stanowisko nauk rolniczych, studjum metodologiczne*. *Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych*. Tom-Vol. XXXII. Z. 2—3. Poznań 1934. Str. 161—239.

Hodža M. *K snahám o reagrarizaci*. (Wobec tendencji do reagrarizacji). Wyd. Czeska Akad. Rolnicza. Praga 1934. Str. 101—103.

Lambilliotte Maurice. *La question mondiale du blé*. (Światowe zagadnienie pszeniczne). *Revue Économique Internationale*. Vol. IV. Nr. 3. Décembre 1934. Bruxelles. Str. 436—456.

Kalecki Michał, Landau Ludwik. *Dochód społeczny w roku 1933 i podstawy badań per-jodycznych nad zmianami dochodu*. Wyd. Inst. Badania Konjunktur i Cen. Warszawa 1934. Str. 48.

May Pierre. *Le problème français du blé*. (Zagadnienie pszeniczne we Francji). *Revue Économique Internationale*. Vol. IV. Nr. 3. Décembre 1934. Bruxelles. Str. 499—507.

Mikulski Stanisław. *Agraryzm jako ideologia wsi i Polski*. (Cz. I). *Agronomja Społeczna* Nr. 2. Warszawa 1935. Str. 46—55.

3. Struktura rolna, osadnictwo, parcelacja, komasacja, inwestycje.

Kiełczewska Marja. *Osadnictwo wiejskie Pomorza*. Badania Geogr. Zesz. 14. Poznań 1934. Str. 41.

Kędzior Andrzej inż. *W sprawie zabezpieczenia doliny Wiśły i jej dopływów przed powodzią*. Kraków 1934. Str. 82.

Schmid Edmund. *Deutsche Siedlung im I, II und III Reich*. (Niemieckie osadnictwo w I, II i III Rzeszy). Wyd. Gottfried Feder. München 1933. Str. 120.

Senik Tadeusz. *Z fizjografji osadnictwa wiejskiego na Roztoczu i w krainach sąsiednich*. Prace geogr. Zesz. 16. Lwów 1934. Str. 35—48.

4. Socjologia wsi, emigracja, zagadnienia pracy.

Pamiętniki chłopów. Wyd. Instytut Gospodarstwa Społecznego. Warszawa, 1935. Str. 700.

Zagadnienia społeczne a kryzys gospodarczy. Sprawozdanie dyrektora Międzyn. Biura Pracy. Nakł. F. Hoesick. Warszawa 1934. Str. 117.

Żabko-Potopowicz A. doc. dr. Socjologia wsi w Czechosłowacji. *Agronomja Społeczna* Nr. 2. Warszawa 1935. Str. 36—42.

5. Oświata rolnicza (szkolnictwo, oświata pozaszkolna).

Bedarf und Nachwuchs an akademisch gebildeten Landwirten. (Potrzeba i przyrost rolników z wyższym wykształceniem). Wyd. Senat Uniwersytetu. Kiel 1933. Str. 73.

Rutkowski Kazimierz. *Szkoły rolnicze a uniwersytety wiejskie.* *Agronomja Społeczna* Nr. 2. Warszawa 1935. Str. 55—63.

6. Samorząd i organizacje rolnicze, spółdzielczość.

Brdlik Vlad. Ing. Dr. Zpráva zemědělského ústavu účetnicko-správového Republiky Československé. (Sprawozdanie Rolniczego Instytutu Księgowości i Organizacji Gospodarstw Republiki Czechosłowackiej). 1933 r. Nr. 3, str. 90 i Nr. 4, str. 106.

Chmielewski Z. *Pogląd Stefczyka na centralny związek.* *Spółdzielczy Przegląd Naukowy.* Rok VIII. Zesz. 1. Warszawa 1935. Str. 6—8.

Dratwa Franciszek. *Rachunkowość organizacji młodzieży wiejskiej.* Wyd. Centr. Kom. do Spr. Mł. Wiej. Warszawa 1934. Str. 47.

Dziadosz Ignacy agr. *Współpraca Izby Rolniczej z samorządem terytorjalnym w zakresie zagadnień gospodarczych.* *Prace*

Wołyńskiej Izby Rolniczej Nr. 2. Luck 1935. Str. 20.

Hemmersam Emil dr. Das Gennossenschaftswesen der dänischen Bauern. (Duńska spółdzielczość chłopska). Wyd. Hans Buske. Leipzig 1934. Str. 139.

Malinowski M. *Spółdzielczość a przemiany społeczno-gospodarcze.* *Spółdzielczy Przegląd Naukowy.* Rok VIII. Zesz. 1. Warszawa 1935. Str. 8—12.

Pinesco Mircea dr. La coopération agricole en Roumanie (dokończenie). (Spółdzielczość rolnicza w Rumunji). *Bulletin mensuel de renseignement économiques et sociaux* Nr. 12. Rome 1934. Str. 555—579.

Powiatowy Zjazd Gospodarczy w Brzesku. Druk. Krauter. Brzesko 1935. Str. 54.

Tcherkinsky M. La coopération agricole en Autriche. (Spółdzielczość rolnicza w Austrii). *Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux.* Nr. 1. Rome 1935. Str. 17—39 i Nr. 2. Str. 77—93.

7. Produkcja rolna.

Akerman A. L'unification des méthodes de qualification du blé. (Ujednostajnienie metod kwalifikacji pszenicy). Referat na międzynarod. kongres rolniczy. Budapeszt 1934.

Andronescu D. I. Dr. Grânt românesc. Rezultatele analizelor fizice, chimice, si de panificatie. Recolta 1930. (Pszenica rumuńska. Wyniki badań fizycznych i chemicznych oraz wypieku ze zbiorów w 1930). Wyd. Inst. Agron. Bucuresti 1934. Str. 95—174.

Capone G. La production mondiale de céréales. (Światowa pro-

- dukcja zboża). Bulletin mensuel de statistique agricole et commerciale. Nr. 12. Rome 1934. Str. 978—983.
- Hudson A. W. *Investigations in pasture production*. (Badania nad wytwórczością pasz łąkowych). New Zealand Journal of Agriculture 48. 1934. Str. 17.
- Jamróz Kazimierz. *Podręcznik do nauki lniarstwa*. Krosno 1934. Str. 157.
- Jurgen-Seraphim Hans. *La production agricole à l'est et au sud-est de l'Europe*. (Produkcja rolnicza wschodniej i południowo-wschodniej Europy). Revue Économique Internationale. Vol IV. Nr. 3. Décembre 1934. Bruxelles. Str. 457—475.
- Koch H. *Anbau von Sojabohnen*. (Uprawa soi). Mitt. Deut. Land. Ges. Nr. 48. Berlin 1933.
- Ruubel N. *Varakult niidetud heina saagist ja väärtusest*. (Ilość i wartość we wczesnych sianokosach). Sookultur 12. Talin 1934. Str. 76.
- Voorhies C. Edwin, Frank E. Told, Galbraith J. K. *Economic aspects of the bee industry*. (Gospodarcza sytuacja pszczelarstwa). Agric. exper. Station Berkeley, California, Bulletin 555. 1933. Str. 117.
- 8. Ekonomika gospodarstw wiejskich i rachunkowość rolnicza.**
- Chmielewski Kazimierz. *Obsiewy i inventarz żywy*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Tom XXXII. Z. 2—3. Poznań 1934. Str. 345—456.
- Deslarzes Joseph. *L'importance de la comptabilité agricole pour l'étude des problèmes économiques concernant l'agriculture*. (Znaczenie rachunkowości rolniczej dla badań ekonomicznych w zakresie rolnictwa). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Nr. 2. Rome 1935. Str. 41—54.
- Hefelman Hans. *Die Umsatzstruktur landwirtsch. Betriebe in Sachsen*. (Struktura obrotu gospodarstw rolnych w Saksonji. Ze specj. uwzględnieniem wpływu cen na wynik). Berlin 1933. Str. 90.
- Drahny. *Badania nad zużyciem maszyn i narzędzi rolniczych w gospodarstwach włościańskich w ciągu 3 lat*. Czech. Akad. Rol. Nr. 9. Praga 1934. Str. 179—203.
- Drahny. *Badania nad wydajnością zaprzęgu końskiego w gospodarstwie włościańskim*. Wyd. Czech. Akad. Rol. Nr. 9. Praga 1934. Str. 205—15.
- Moszczeński Stefan dr. prof. *Porównawcze metody badań w gospodarstwach wiejskich*. Odb. „Kłosa” Nr. 41442. Toruń 1934. Str. 18.
- Paszkiewicz Hanna. *Zastosowanie metod matematycznych do zagadnień kalkulacyjnych*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Tom-Vol. XXXII. Z. 2/3. Poznań 1934. Str. 245—291.
- Tilgner Władysław. *Rachunkowość gospodarstw wiejskich w izbach rolniczych ze szczególnem uwzględnieniem rachunkowości gospodarstw matorolnych*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Tom XXXII. Z. 2—3. Poznań 1934. Str. 457—465.
- 9. Rynek wewnętrzny, spożycie, organizacja zbytu, urządzenia rynkowe.**
- Dachnowski—Stokes A. P. *Peat-land utilization*. (Użytkowanie torfowiska). The Geogra-

- phical Review 24. Londyn 1934. Str. 238—250.
- K a p p s t e i n C u r t. *Etudes sur le marché international des produits agricoles*: 1. Coûts et prix: l'évolution du marché des engrais industriels). Badania międzynarodowego rynku produktów rolnych: 1. Koszty i cena: rozwój rynku nawozów sztucznych). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Nr. 1. Rome 1935. Str. 1—16 i Nr. 2. Str. 55—75.
- K ř i ž e n e c k ý J a r o s l a v. *Konkurence t. zw. umělých pokrmových tuků přirozevým tukům živočišným při konsumu v domácnostech v C. S. R.* (Konkurencja tłuszczów sztucznych ze zwierzęcemi w gospodarstwie domowym Czechosłowacji). Wyd. Czech. Akad. Rol. Nr. 10. Praga 1934. Str. 120—129.
- M e y e r T h. *Arzneipflanzenkultur und Kräuterhaude*. (Uprawa i handel roślinami leczniczymi). Wyd. J. Springer. Berlin 1934. Str. 192.
- O p l a t y r z e ż n e i t a r g o w i s k o w e. Opracował Edward Iwaszkiewicz. Wyd. Związek Izby i Organizacji Rolniczych R. P. Warszawa 1935. Str. 21.
- S ł u c h o c k i C z e s ł a w i n ż. *Szkice o lniarstwie w Łotwie*. Odbitka z „Przeglądu Lniarskiego”. Nakł. T-wa Lniarskiego w Wilnie z zasiłkiem M-stwa Rolnictwa i R. R. Wilno 1935. Str. 46.
- S m i t h A. M. *The storage of new potatoes*. (Przechowywanie świeżych kartofli). The Scottish Journal of Agriculture 17. r. 1934. Str. 202.
- S o s n o w s k i J a n p r o f. *Stan obecnych naszych wiadomości o tłuszczach zwierzęcych*. Przegląd Hodowlany Nr. 12. Warszawa 1934. Str. 19.
- W r ó b l e w s k i S t a n i s ł a w p r o f. d r. *Nowe podstawy obrotu*. Nakł. Wyższe Studium Handlowe. Kraków 1934. Str. 10.
- Z z a g a d n i e Ń r y n k u z w i e r z ę t r z e ż n y c h. Opracował Edward Iwaszkiewicz. Wyd. Związek Izby i Organizacji Rolniczych R. P. Warszawa 1935. Str. 38.
- 10. Ceny i zagadnienia konjunkturalne.**
- L e v y S t e f a n. *Międzynarodowe porównanie cen hurtowych w latach 1923—1932*. Kwartalnik Statystyczny. Tom VI, Zesz. 3—4. Warszawa 1934. Str. 428—471.
- W ą s o w i c z J ó z e f. *O rozmieszczeniu cen miejscowych niektórych artykułów rolniczych i zwierzęcych w Polsce w 1932/33 r.* Nakł. Tow. Geogr. Zbiór prac. Lwów 1934. Str. 532—542.
- 11. Rynki światowe, handel zagraniczny, cła, premje, reglamentacja obrotu zagranicznego.**
- S t o g a S t a n i s ł a w. *Problem clearingu w polityce gospodarczej państw europejskich* (w-g stanu z dn. 1.XI.1934). Nakł. I. Prz. H. Warszawa 1934. Str. 112.
- M a r t i l i k F. *Posledni zemědělskopolitická opatření*. (Ostatnie zarządzenia w polityce rolnej). Wyd. Min. Rol. Nr. 79. Praga 1934.
- 13. Stan finansowy rolnictwa, kredyt, podatki, inne świadczenia publiczne.**
- D u n a j e w s k i M a r j a n. *Podatek dochodowy*. Wskazówki praktyczne dla płatników. Druk. J. Zielony. Warszawa 1935. Str. 612.
- F r a n k o w s k i J a n m g r. *Zawieranie układów przez Bank akceptacyjny*. Poznań 1935. Str. 29.

J u n d z i ł A n t o n i. *Nowe ustawaodawstwo oddłużeniowe w rolnictwie*. Referat. Drukarnia Rolnicza. Warszawa 1934. Str. 16.

M a r t i n e z d e B u j a n d a E. *Réorganisation du crédit agricole en Espagne*. (Reorganizacja kredytu rolniczego w Hiszpanji). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Nr. 12. Rome 1934. Str. 579—585.

T e n n e n b a u m H e n r y k. *Struktura gospodarstwa Polskiego*. Tom II. Kredyt. Wyd. Biblioteka Polska. 1935. Str. XVI+859.

14. Przemysł rolny i polityka przemysłowa.

B ö k e r H. *Les tendances actuelles de la production et du commerce de la margarine*. (Obecne tendencje produkcji i handlu margaryną). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. Nr. 12. Rome 1934. Str. 529—554.

Przemysł młynarski w Polsce. Nakład Zw. Eksportowego Młynów w Polsce z upoważnienia Ministra Spraw Wewnętrznych. Poznań 1935. Str. 96.

15. Położenie rolnictwa w innych krajach, sprawozdania zagraniczne.

B l a n k - W e i s s b e r g S t e f a n dr. *Notatki z wycieczki pszczelarskiej do Niemiec*. Warszawa 1935. Str. 18.

C h r i s t e n s e n T i n d C. J. *Forsøg og undersøgelser i Forbindelse med Afgræsning*. (Próby ławkowe w Danji). Tiokskrift for Plantearl Nr. 40. Kopenhaga 1934. Str. 78.

Der Betriebsaufwand der deutschen Landwirtschaft. (Nakład gospodarczy niemieckiego rolnictwa). Wirtschaft u. Statistik Nr. 16. Berlin 1934.

L e r c h. *Der Obstbau Salzburgs*. (Sadownictwo Salzburgu). Wien 1934. Obst Nr. 2. Str. 121—123.

R e i c h E d w a r d Dr. *Zakłady organizace zemiedielstoi Československe Republiky*. (Podstawy organizacji rolnictwa w Czechosłowacji) Praga 1934. Str. 800.

S c h u f f e r t A. M. *Agrarpolitik als Wissenschaft in Ungarn*. (Polityka agrarna jako nauka na Węgrzech). Botrop i W. Jena. 1933 r. Str. 43.

ści, pozatem przy pomocy tej metody możemy ustalić prawdopodobieństwo, z jakim można stwierdzony związek zależności uznać za ogólnie ważny. Metoda statystyczna pozwala na ustalanie i poznawanie związków zależności zupełnie przy pomocy innych metod niedostrzegalnych, wreszcie dzięki tworzeniu możliwości poznawania zależności cząstkowej, metoda statystyczna pozwala na ujęcie związków zależności między dwoma zjawiskami, bez względu na inne warunki.

W trzecim i ostatnim rozdziale Fierich omawia „*gospodarczą naukę rolnictwa*“ (t. zw. ekonomikę gospodarstw wiejskich). Badając *potrzeby* poznania rolniczego, które nauki praktyczne (rolnictwa) mają zaspokoić, autor wymienia następujące: a) wpływu zabiegów rolnika na ilość i jakość produktów (podanie tego jest zadaniem nauk przyrodniczo-rolniczych); b) wysokości cen, które musi zapłacić rolnik za użytkowanie czynników produkcji i które będzie mógł uzyskać za sprzedawane swoje produkty; c) posiadać umiejętność takiego zestawienia wysokości zbiorów i ilości czynników, wraz z cenami jednych i drugich, by obliczyć produkcję dającą maksimum efektu gospodarczego.

Z wymienionych dwóch ostatnich zadań gospodarcza nauka rolnictwa jest w stanie dotąd przyczynić się do praktycznego poznania jednego odcinka: kalkulacji efektu gospodarczego poszczególnych gałęzi produkcji i to pod warunkiem doskonałej znajomości metod kalkulacyjnych przez rolnika przy dobrze prowadzonej rachunkowości w gospodarstwie rolnem. Na pytanie rolników, głównie interesujące co do przyszłych cen, nauka (ekonomika gospodarstw wiejskich) nie umie dotąd dać odpowiedzi.

Prawdopodobnie ten właśnie dysonans między żądaniami stawianymi przez rolników—praktyków, a tem, co te nauki im dać mogły, przyczynił się do utworzenia tego stanu rzeczy, że trudno znaleźć między naukami rolniczymi dyscyplinę tak mało budzącą zainteresowania w kołach rolników-praktyków, jak właśnie normatywna gospodarcza nauka rolnictwa. Krytyczni autorzy (*Krzymowski*) doszli do zwątpienia w praktyczne znaczenie badań rolniczych wogóle, przenosząc znaczenie badań przednaukowo-empirycznych ponad naukowe. Racjonalista zaś *Aereboe* — a za nim wielu innych — przyjmuje za najlepszy punkt wyjścia przy ustalaniu nowego planu gospodarczego stan obecny gospodarstwa danego lub okolicznych, — a rozumowo-naukowej działalności zakreślając jedynie ciasny zakres poprawiania bijących w oczy błędów. Z tem łączy się nawoływanie do badań o rolnictwie na podstawie ścisłych metod naukowych (statystycznych), ze słuszną, ale przesadną może wiarą w praktyczne ich znaczenie.

Omawiana rozprawa została wydrukowana z zasiłku Polskiej Akademji Umiejętności.

M. G.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA.

RECENZJE I SPRAWOZDANIA.

Spis rzeczy: Dr. Wacław Ponikowski. — Gospodarstwa włościańskie i folwarczne na tle materiałów rachunkowych z 3 wojew. śródkowych w 1928/29 r. K. Z. Józef Wojtyna. — Handel mięsny w świetle organizacji rynku warszawskiego. —

M. G.

Dr. Wacław Ponikowski. Gospodarstwa włościańskie i folwarczne na tle materiałów rachunkowych z 3 wojew. śródkowych w 1928/29 r. Biblioteka Puławska. Serja prac społeczno-gospodarczych Nr. 46. Warszawa 1935, Nakł. Państw. Instytutu Nauk. Gosp. Wiejskiego w Puławach.

Zagadnienie poddane analizie w omawianej książce jest chyba jednym z tych, które na terenie nauki ekonomiki rolniczej nigdy nie tracą na aktualności, zawsze będą przedmiotem dyskusyj, a przy tem wszystkiem nigdy nie doczekają się ostatecznego rozstrzygnięcia. Większa celowość, osiąganie lepszych wyników gospodarowania przez poszczególne warsztaty rolne, zależnie od ich wielkości i typu, jest tak ściśle związane z rozwojem stosunków społeczno-gospodarczych w płaszczyźnie nie tylko rolniczej, — jest tak uzależnione od kierunków polityczno-gospodarczych dominujących nad życiem społeczno-gospodarczem jakiejś większej jednostki, — że określanie tych rzeczy, jako wartości niezmiennych, mijać się może z życiowem, dedukcyjnym wnioskowaniem.

Prace mające na celu, na podstawie badań analitycznych, określenie najbardziej korzystnych rozmiarów gospodarstw wiejskich przede wszystkim zgłębiają ich przystosowanie gospodarcze, ich zdolności produkcyjne, ich dochodowość. Zagadnienie to zatem obraca się niemal jedynie w sferze gospodarczej, nie podchodzi się do niego z punktu widzenia czy socjalnego, czy kulturalnego, a zatem nie bierze się pod uwagę tych czynników, które są składowemi dzisiejszej wynikowej podziału własności ziemskiej, a które i w współczesnem życiu wsi polskiej nie mogą pozostać przy analizie tych stosunków na uboczu. W ten sposób, niejako przez mechaniczne wyrwanie fragmentu z całości zagadnienia, nie można uzyskać pełnego obrazu wszechstronnych korzyści, jakie daje w życiu społeczno-gospodarczem ten czy inny typ gospodarstwa wiejskiego. Bo celem jego jest nie

tylko produkowanie dóbr spożywczych, ale również i wytwarzanie w pewnym zespole wartości pozagospodarczych. A dla wypełniania tych zadań może się okazać niekorzystna jednostka najbardziej przystosowana do osiągnięcia najlepszych wyników gospodarczych.

Jeżeli poruszamy na tem miejscu sprawę istnienia szeregu czynników pozagospodarczych, od których zależy układ społeczno-gospodarczy wsi, to nie czynimy tego dlatego, by domagać się uwzględnienia tych momentów w pracy naukowej typu omawianej książki d-ra Ponikowskiego. Chodzi nam jedynie o to, by wskazać, że czynnik gospodarczy nie jest jedynym, któremu należy oddać pierwszeństwo w kierowaniu ewolucją stosunków wiejskich. Analiza czysto-gospodarcza dotycząca najkorzystniejszych rozmiarów gospodarstw wiejskich, wobec braku rozważań z innego punktu widzenia wprowadza szkodliwą, w naszym pojęciu, dominantę pojęć ekonomicznych w badaniach nad rozwojem stosunków wiejskich, powodując ich jednostronność. I dlatego uważamy za konieczne zwrócenie uwagi także na te inne momenty.

Nawiązując do treści książki „Gospodarstwa włościańskie i folwarczne“ w której przeprowadzona jest analiza statystyczna gospodarstw włościańskich i folwarcznych na podstawie materiałów rachunkowych z 3 województw środkowych w 1928/29 r., na pierwszy plan wysuwa się sprawa metodyki tego rodzaju opracowania. Jest ona przedmiotem części I-ej zatytułowanej „Zagadnienia metodyczne“. Autor zajmuje się przede wszystkim pojęciem gospodarstwa folwarcznego i włościańskiego. Jak wiadomo pojęcie to ustalone nie jest; stanowi ono nadal przedmiot sporu licznych uczonych. Czynnikiem rozstrzygającym nie jest tu wielkość gospodarstwa; jest to rzecz względna, zależnie od wielu warunków przyrodniczych i ogólnogospodarczych. Takie kryterjum podziału jest zdaniem d-ra Ponikowskiego „konwencjonalne i schematyczne“. Sprawa się zmienia zasadniczo, gdy się weźmie pod uwagę człowieka gospodarującego i rozważa czynności, które spełnia on w warsztacie rolnym. Autor stwierdza z niewątpliwą słusznością, że rodzaj czynności wykonywanych przez gospodarza musi odbić się z wielką siłą na charakterze gospodarstwa. Innym bowiem musi być ten charakter tam, gdzie gospodarz pracuje tylko umysłowo, ograniczając się do roli kierownika, a innym w tych wypadkach, w których gospodarz występuje równocześnie jako kierownik i jako robotnik. To kryterjum przyjmuje autor jako podstawę dla zróżnicowania dwóch zasadniczych grup gospodarstw wiejskich, odmiennych nastawieniem psychiki człowieka gospodarza. Niebawem jednak znajdujemy uwagę, że żadna z tych grup nie stanowi jednorodnej całości. Istnieją bowiem podtypy (klasy), posiadające, pewne swoiste cechy. Kryterjum, służącym do wyodrębnienia ich z pośród wymienionych dwóch zasadniczych typów gospodarstw rolnych, są stosunki pracy oraz zakres czynności wykonywanych przez gospodarza. Kierownik warsztatu może być tylko organizatorem gospodarstwa, może wykonywać jednak również i inne czynności. Odnosi się to do gospodarstw folwarcznych. W obrębie natomiast gospodarstw włościańskich wyróżniać możemy podtypy na zasadzie liczby osób rodziny zdolnych do pracy, od której to

liczby zależy, w pewnej oczywiście korelacji do innych czynników jak przede wszystkim wielkość warsztatu, udział pracy najemnej.

W rozdziale następnym rozprawia się autor z przyjętem tak często w literaturze ekonomicznej ujęciem badań porównawczych gospodarstw wiejskich rozmaitej wielkości lub rozmaitych typów pracy, jako zagadnienia „najkorzystniejszego rozmiaru gospodarstw wiejskich“, względnie jako „zagadnienia większej i mniejszej własności“. Autor z pełną słuszością zwraca uwagę na niewspółmierność takiego ujęcia rzeczy. W postawieniu sprawy w ten sposób, — w pierwszym wypadku bierze się pod uwagę powierzchnię gospodarstw, w drugim zaś przeciwstawia się warsztaty folwarczne i włościańskie, jako odrębne typy z punktu widzenia pracy wykonywanej przez przedsiębiorcę. Dr. Ponikowski zauważa, że w żadnej z tych płaszczyzn zagadnienie to nie powinno być badane. Jest bowiem bardzo liczny szereg czynników (gleba, klimat, stosunki ludnościowe, społeczne, ekonomiczne), od których zależy najkorzystniejszy rozmiar (lub typ pracy) gospodarstw wiejskich, a które jako różne, przynajmniej częściowe, niemal w każdym gospodarstwie, nie stwarzają dostatecznie miarodajnych warunków dla ich porównywalności. Raczej zatem, zdaniem autora, należałoby mówić o najkorzystniejszym ustosunkowaniu się ilości warsztatów rolniczych rozmaitej wielkości lub rozmaitych typów pracy na jakimś badanym obszarze. Celem podjęcia takich badań należałoby przede wszystkim wyodrębnić względnie jednolite okręgi pod względem jednakowych warunków wytwarzania, przyczem jednak musi się pamiętać, że jest rzeczą wątpliwą, by w nawet stosunkowo małym okręgu można było uzyskać warunki jako tako wyrównane. Zapewne trzebaby było wprowadzać dalsze podziały według jakości gleb oraz według położenia rynkowego. Wobec takiej postawy autora w stosunku do zagadnienia, omawiana praca przyjmuje charakter badań czysto porównawczych pomiędzy rozmaitymi gospodarstwami rolnymi, różnemi położeniem, warunkami przyrodniczymi, ekonomicznymi, rozmiarem, i t. d., przyczem płaszczyznę porównawczą tworzą pewne charakterystyczne wskaźniki z jednej strony dla organizacji danych gospodarstw, z drugiej zaś strony dla ich wyników działalności gospodarczej. Wskaźniki te są następujące:

1. Użytkowanie ziemi (w odsetkach),
2. Powierzchnia upraw w odsetkach użytków rolnych,
3. Inwentarz żywy w dużych sztukach na 100 ha użytków rolnych,
4. Wydajność ważniejszych ziemiopłodów (na ha) oraz krów dojnych (na szt.),
5. Zużycie ważniejszych ziemiopłodów i mleka na 1 ha użytków rolnych w kg,
6. Rodzaje zużycia ważniejszych wytworów rolniczych w odsetkach ogólnego ich zużycia,
7. Dochód brutto na ha użytków rolnych,
8. Poszczególne składniki dochodowe w odsetkach ogólnego dochodu brutto,
9. Koszty gospodarcze na ha użytków rolnych,

10. Poszczególne rodzaje kosztów w odsetkach pełnych kosztów gospodarczych,

11. Dochód czysty na ha użytków rolnych,

12. Dochód społeczny na ha użytków rolnych,

13. Wyniki i ciężary pieniężne na 1 ha całego gospodarstwa z lasem,

14. Kapitały na 1 ha całego gospodarstwa.

Oczywiście wymienione przejawy aktywności gospodarczej warsztatów rolnych nie wyczerpują wszystkich jej składników, ani też razem „dodane” w żadnym wypadku nie mogą stworzyć bardziej pełnej płaszczyzny porównawczej. Mogą być one uważane jedynie za wskaźniki fragmentaryczne pewnej całości. Całość ta, ze względu na jej złożoność, nieuchwytna, — tylko w tej formie może być przeanalizowana, co ma jednak i te zalety, że pozwala na tem bardziej szczegółowe wnikięcie w bieg procesów gospodarczych warsztatów rolnych i ich wyniki w skali porównawczej w zależności od rozmiarów i ustroju. W ten też sposób traktuje dr. Ponikowski omawiane zagadnienie.

Przed ostatecznem ustaleniem wyników pracy sam autor wysuwa szereg zastrzeżeń, które skłaniają do wielkiej ostrożności w ich ocenie. Przedewszystkiem należy tu wymienić: szczupłość materiału rachunkowego, będącego do dyspozycji autora, mała reprezentatywność badanych gospodarstw ze względu na niewątpliwie ich wyższy poziom, charakter wybitnie statystyczny pracy, gdyż materiał pochodzi z jednego tylko roku 1928/29 r. (do tego wysokiej konjunktury), a więc porównywaniu gospodarstw włościańskich i folwarcznych brak dalszej perspektywy, wreszcie nieosiągalność należytego wyodrębnienia badanych czynników, wskutek czego okazało się niemożliwem utworzenie dostatecznie jednolitych okręgów ekonomicznych. Osiągnięte przez autora wyniki sformułować można w następujące stwierdzenia:

Gospodarstwa folwarczne wykazują znacznie większą jednostronność ustrojową niż gospodarstwa włościańskie, chociażby zachodziły pomiędzy nimi wielkie różnice co do rozmiarów. Gospodarstwa włościańskie natomiast wykazują dużo większe bogactwo systemów, przyczem decydującą pod tym względem rolę odgrywa rozmaite nałożenie wytwórczości hodowlanej w stosunku do roślinnej oraz występowanie różnorodnych kierunków użytkowania zwierząt dochodowych. Oczywiście dominują one w tej dziedzinie, podczas gdy w gospodarstwach folwarcznych wysuwa się na czoło produkcja zbóż oraz buraków cukrowych. Z pośród badanych gospodarstw, folwarczne wysuwają się również naprzód, jeżeli chodzi tak o ogólną wydajność na ha, jak też znaczenie rynkowe jednostki powierzchni użytkowanej. Po stronie kosztów zwracają uwagę o wiele wyższe wydatki folwarków na nawozy sztuczne, nieco wyższe na pasze treściwe, jak również znaczniejsze sumy przeznaczane na ubezpieczenia i ogólne koszty administracji. Natomiast badany materiał daje podstawę do mniemania, że na 1 ha w warsztatach włościańskich nie jest więcej obciążony przez koszty budowli i inwentarza martwego aniżeli to ma miejsce w folwarkach. Z punktu przystosowania organizacji pro-

dukcji do czynników przyrodniczych i gospodarczych zaznaczają się znaczne różnice między obu kategorjami gospodarstw. Warsztaty włościańskie stanowią pod tym względem przede wszystkim wyraz stosunków glebowych. Jako mało kapitalistyczne pracują głównie w oparciu o własne siły robocze, w pierwszym rzędzie dla zaspokojenia potrzeb własnych. Wobec tego stosunkowo mało sprzedają i niewiele kupując, warsztaty włościańskie w słabym stopniu odczuwają swą zależność od rynków i w nieznaczej tylko mierze stosują do nich organizację gospodarstwa.

Przeciwnie gospodarstwa folwarczne. Pracując dla rynku celem uzyskania możliwie najwyższego dochodu czystego, starają się one nadać sobie pewien kierunek, wprowadzić pewne uprawy czy hodowlę, mogące przynieść w danej sytuacji gospodarczej dobre zyski, chociażby czynniki przyrodnicze temu w pełni nie sprzyjały.

Tekst pracy uzupełnia bogaty materiał statystyczny zebrany w osobnych tablicach.

W ciągu całej swej pracy autor kilkakrotnie wysuwa zastrzeżenia co do wiarygodności osiąganych wyników ze względu na szczupłość podstawy cyfrowej widocznej tak w ilości badanych gospodarstw, jak też w braku zestawień z kilkuletniego okresu. Zwalnia nas to w zupełności od krytyki z tego punktu widzenia. Ale też w naszym rozumieniu podstawową wartość ostatniej książki d-ra Ponikowskiego nie stanowią wyniki przeprowadzonych badań. Wartość jej zupełnie niepoślednia polega na przepracowaniu metodyki podobnych studjów, zawartej w części pierwszej omawianej książki. Część jej drugą natomiast wypada nam traktować jedynie jako praktyczny przykład zastosowania podanej metody. Przeprowadzona w niej analiza zestawień liczbowych nabierze bowiem wówczas dopiero pełnej realnej wartości, gdy uwzględni okres kilkuletni.

Nie od rzeczy będzie nadmienić, że książka „Gospodarstwa włościańskie i folwarczne“, odznacza się wyjątkowo, jak na pracę z dziedziny ekonomicznej, pięknym językiem. Jest to zresztą cechą wszystkich prac d-ra Ponikowskiego.

K. Z.

Józef Wojtyna. Handel mięsny w świetle organizacji rynku warszawskiego. Nakładem „Gospodarki Narodowej“ Sp. z o. o. Skład Główny: Dom Książki Polskiej S. A. Warszawa 1935, str. 154.

Wszędzie niemal, gdzie podmioty polityki gospodarczej decydują się na niezmiernie trudne dzieło regulowania wewnętrznego rynku rolniczego, — korzystają one z wyników pracowitych, a nieraz bardzo żmudnych prac naukowych. Biorą w pracach tych udział przede wszystkim wyższe zakłady naukowe, poświęca im się specjalne instytuty i organizacje. Rynki mięsne w Stanach Zjednoczonych bada „National Live Stock and Meat Board“, pozatem aparat naukowy Departamentu Rolnictwa i rolniczych zakładów naukowych. W Niemczech „Reichsforschungsstelle für landwirtsch. Marktwesen“, „Deutsche Landwirtschaftliche Gesellschaft“ i kilkanaście uniwersytetów.

W Szwajcarji „Zentralstelle für Schlachtviehverwertung“ w Związku Chłopskim i t. d. i t. d.

Zagadnień rynku mięsnego w Polsce nikt do niedawna nie oświećlał. Nie były one też celem planowej polityki gospodarczej. Takie problemy, jak organizacja podaży zwierząt rzeźnych, urządzenia targowisk zwierzęcych, rzeźni publicznych, cele i metody działania giełd mięsnych i kas targowych, wreszcie wysokość wszelkich opłat obciążających obrót zwierzętami rzeźnemi i mięsem, czy struktura i tendencje cen żywca i mięsa, — nie znajdowały do niedawna ani ekonomisty badacza, ani polityka gospodarczego. Znając rolę tej dziedziny w kształtowaniu dochodu społecznego, niewątpliwie zdawaliśmy sobie sprawę z tego, że jest tu ogrom pracy do wykonania. Tu i ówdzie dorywczo organizowane ankiety wydobywały na światło dzienne jaskrawe przykłady nie do wiary zaniedbań. Zakup domokrażny, „na oko“, „ze skidką“, albo „kartel rzeźników“, ubój rytualny na potrzeby ludności chrześcijańskiej, nieustalone pojęcie prawne targowiska, rzeźni publicznej, miejsc uboju, 84% sumy dochodów samorządów płynących z opłat weterynaryjnych, targowiskowych i rzeźnych, które przeznaczają się na inne cele, niezwiązane z handlem mięsnym, mimo wyraźnego zakazu prawnego — oto garść gospodarczych i administracyjnych anachronizmów, o których mieliśmy tylko słabe wyobrażenie¹⁾.

W tem wszystkim zaiste dziwnem się wydaje, że nasze wyższe zakłady naukowe tak mało interesują się temi sprawami, że dotąd nie wydały one dosłownie ani jednej poważniejszej pracy, poświęconej rynkowi mięsnemu. że można do zagadnień tych podejść, że da się tu wiele zrobić, widać już z pierwszych poczynąń Zakładu Ekonomiki Rolniczej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Dlaczego inne wyższe uczelnie: w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Lwowie, Lublinie dotąd nie poszły w tym kierunku?

Nie są to bynajmniej warunki dogodne dla polityka gospodarczego. Trudno w tych okolicznościach o odpowiednią i odpowiedzialną politykę rynkową. Zadań tych nie ułatwiają bynajmniej specyficzne cechy handlu mięsnego i typ człowieka handel ten uprawiającego zawodowo. W tych warunkach polityk gospodarczy zmuszony jest sam wykonać wielokrotne prace: badać, opracować wyniki, ocenić je, dać wnioski i uzgodnić je, a potem wyprowadzić odpowiednie konsekwencje we właściwym dla niego zakresie działania.

Taki „urzędniczy“ charakter posiadają wszystkie dotychczas ogłoszone prace badawcze nad rynkiem mięsnym w Polsce.

W r. 1928 Rada Ministrów, doceniając wagę zagadnień rynku mięsnego, poleciła powołanej ad hoc komisji ankietowej zbadanie stosunków w handlu mięsnym. Materiał zawarty w raporcie komisji przyczynił się w pewnym stopniu do częściowego oświelenia tych stosunków. Nieco później Główny Urząd Statystyczny uruchomił kil-

¹⁾ Bieżący zeszyt „Rolnictwa“ zawiera współczesną monografię jednego z rynków rzeźnych w Polsce, opracowaną przez p. inż. B. Kremera. W artykule tym potwierdza się istnienie tych anachronizmów do dnia dzisiejszego (przyp. red.).

ka nowych działów statystyki obrotu zwierzęcego. Publikacje te²⁾ dały trochę materiału i impulsu do pierwszych prac w dziedzinie polityki gospodarczej na odcinku mięsnym. Powołano do życia giełdę mięsną i kasę targową w Warszawie, a w r. 1933 ukazał się znany dekret Prezydenta Rzeczypospolitej w sprawie uregulowania obrotu zwierzętami „gospodarskimi“.

W bieżącym roku, zaledwie przed miesiącem, ukazała się pierwsza obszerniejsza książka o rynku mięsnym na tle stosunków polskich. Jest nią omawiana praca Józefa Wojtyny, urzędnika Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Z braku teorii rynku mięsnego w Polsce, autor podejmuje próbę stworzenia jej po to, aby móc zająć odpowiednio krytyczne stanowisko w sprawie najważniejszych przejawów życia praktycznego w obrębie zagadnień mięsnych w Polsce.

Stąd ta pierwsza kategorja wywodów autora, jako wyjściowa jest szczególnie interesująca. „Teorię“ autor opiera przede wszystkim na własnych, bogatych już doświadczeniach, wynikających z obserwacji rynku stołecznego, oraz na spostrzeżeniach badaczy obcych. Aczkolwiek rozporządza on b. szczupłym materiałem monograficznym i nie operuje metodą naukową (m. in. wogóle nie stosuje metod statystycznych, niezbędnych przy analizie rynku, prawdopodobnie dlatego, że polska służba statystyczna w tej dziedzinie jest bardzo skromna), to jego wykład o organizacji rynku mięsnego daje wrażenie głębokiego i słusznego ujmowania, podyktowanego troską o dobro sprawy.

W pierwszym rozdziale omówiona została struktura i *organizacja nowoczesnego handlu mięsnego*, aby na tym tle poddać krytyce rzeczywistość na terenie Warszawy.

Wnioski są następujące: Warszawa nie jest wolnym rynkiem w handlu zwierzętami, bo przedmiotem podaży jest towar ilościowo kontyngentowany przez grupę warszawskich hurtowników. Ceny, uzyskiwane przez hurtowników, nie są wyrazem stanu rynku ogólnokrajowego. Warszawa nie jest więc regulatorem tegoż rynku. Należy tu stworzyć warunki wolnej konkurencji przez szeroko zakrojoną i świadomą celu politykę Zarządu Miasta, naprawiając dotychczasowy wieloletni brak jakiegokolwiek myśli gospodarczej na tym odcinku.

Do tego prowadzi przede wszystkim zmniejszenie ryzyka, związanego z dostawą towaru na rynek warszawski. Należy usprawnić aparat komisowy i stworzyć ujście dla nadwyżek podaży; należy zorganizować ich wywóz na inne rynki, przetrzymywanie w stajniach, przechowywanie w chłodniach i kredyt. Jednocześnie należy stworzyć wolny rynek dla mięsa przywozowego. Jest rzeczą niedopuszczalną tolerowanie skartelizowanego rynku żywca i utrzymywanie prohibicyjnych opłat od mięsa przywozowego. Ten stan rzeczy uniemożliwia bowiem zorganizowanie rynku ogólnokrajowego i powoduje wysoki poziom mięsa w Warszawie.

W następnym rozdziale autor podaje ogólną charakterystykę *rzeźni publicznej*, a potem w związku z tem opisuje rzeźnię warszaw-

²⁾ Na uwagę zasługuje pierwsze syntetyczne opracowanie wyników statystyki urzędowej, które ukazało się w r. 1932 p. t. „Zagadnienia handlu mięsnego“ Michała Dąbrowskiego-Dorębowicza. Nakł. Polski Gospodarczej, str. 170.

skie. Autor stwierdza, że należy jasno i szczegółowo określić publiczne zadania rzeźni. Bez zadośćuczynienia temu postulatowi ustawa z 1933 r. dopuszczająca monopol rzeźniany dla miast, stanie się dla kraju wybitnie szkodliwa. W dalszym ciągu autor wnioskuje, że organy weterynaryjne powinny być usamodzielnione, t. j. uniezależnione od techniczno-handlowego kierownictwa rzeźni. Nie jest również celowe, aby na budżecie rzeźni ciążyły wszelkie wydatki, związane z kontrolą przywozu mięsa, wędlin i t. d. Jest to dziedzina administracyjno-policyjna. Czynności takich nie powinno wykonywać przedsiębiorstwo przemysłowe, jakim jest rzeźnia. Stan obecny może być również źródłem nadużyć, bo zarządzenia weterynaryjne mogą być wyzyskane, zamiast do walki z chorobami, do walki z przywozem mięsa i wędlin. Poza to rzeźnia nie może być obiektem rabunkowej eksploatacji, nie może tem więcej, że tu wchodzi w grę nieporównanie poważniejsze interesy społeczne, niż np. w zakresie zaopatrzenia miasta w gaz, w elektryczność, lub w środki przewozowe (tramwaje).

Wpływy rzeźni powinny być użyte na urządzenia niezbędne z punktu widzenia organizacji obrotu i z punktu widzenia zdrowotności miasta.

Poza organizacją rzeźni pod kątem widzenia technicznym i jej polityką gospodarczą odrębne wnioski wysuwa autor z zakresu organizacji robocizny.

W rozdziale zatytułowanym „*Giełda mięsna*“ określono najprzód pojęcie giełdy towarowej oraz podano jej zadania i metody pracy. Wydaje mi się, że możnaby tu nieco podyskutować z autorem o zalecanych tych instytucjach na terenie mięsnym, a w każdym razie niesłusznym wydaje się sąd autora, że „*giełda jest jedyną instytucją, która umożliwia ściśle porównanie cen dzięki temu, że ujednastnia warunki handlowe i standaryzuje towar*“³⁾. Wszak jednolite rodzaje i gatunki żywca i mięsa dla celów notowań cen można ustalić w nomenklaturze przepisanej na drodze ustawowej, a warunki ustala przede wszystkim zwyczaj. Sądzimy także, że dla tych celów wystarczy uregulowanie sprawy notowań cen na targowicach, — na których dokonuje się faktyczne transakcje. Z rozdziału tego dowiadujemy się o szerzej nieznanym fakcie, że notowania cen na giełdzie warszawskiej dotąd nie były miarodajne dla oceny sytuacji. Bowiem wytworzył się tu taki stan rzeczy, że *w Warszawie nie było jawnych obrotów, że więc Giełda nie miała materiału do notowania cen, ani możliwości rozwinięcia szerszej działalności*³⁾. Maklerzy rejestrowali przeważnie transakcje, zawarte w rzeczywistości na prowincji. Hurtownik podawał jako sprzedawcę rolnika, którego nazwisko figurowało na świadectwie weterynaryjnym. Powodem tego były poruszone na wstępie ograniczenia wolności obrotów.

W zakończeniu tych rozważań autor wypowiada ważny i aktualny pogląd, że Giełda Mięsna w Warszawie zbudowana została na grząskim gruncie zanarchizowanego rynku i że nie miała i do tej pory nie ma ona oparcia o elementarne przepisy prawne w zakresie obrotu żywcem i mięsem, bo ustawodawstwo nasze w tym zakresie

³⁾ Podkreślenia recenzenta.

jest bardzo niewystarczające. Giełda klasyczna jest zaś normalnie ukoronowaniem nowoczesnej organizacji rynku i wysokiej kultury kupieckiej. Nie należy o tem zapominać przy ocenie wyników pracy Giełdy Mięśnej i formułowaniu postulatów pod jej adresem. Zbyt daleko idące wymagania i oczekiwania dowodziłyby braku zrozumienia jej realnych możliwości i warunków pracy.

Poważne zadania przypisuje autor *kasom targowym* w zakresie pośrednictwa handlowego (komisowego handlu i uboju), oraz kredytowania drobnego dostawcy i odbiorcy; pośrednio zadania te zmierzają do zlikwidowania hurtowników mięsnych z ich kartelami. Ostatecznym zadaniem kas jest regulowanie rynku, a zwłaszcza cen.

W dalszych rozdziałach autor podaje charakterystykę kupiectwa i rzemiosła mięsnego, omawia zagadnienie ubezpieczenia zwierząt, sprawę opłat targowych, weterynaryjnych i rzeźnych, oraz podatków, poddaje poważnej krytyce obecne stosunki w zakresie uboju rytualnego. Ostatnie trzy rozdziały, to opisy monograficzne: spożycia mięsa w Warszawie, cen żywca i mięsa, oraz zbytu ubocznych produktów uboju.

Pracę Wojtyny zamykają ogólne tezy organizacji rynku warszawskiego.

Całość stanowi bogaty przyczynek do poznania podstaw obrotu mięsnego w Polsce. Szczerłość, prostota i jasność stylu, popularne i praktyczne ujęcie tematu — oto dodatkowe cechy tej broszury, dzięki którym jest ona dostępna dla najszerszych kół czytelników.

M. G.

BIBLIOGRAFJA PIŚMIENICTWA ROLNICZO-EKONOMICZNEGO.

1. Teorja i nauki rolnictwa.

A e r e b o e F r. d r. p r o f. *Wirtschaftslehre des Landbaus*. (Ekonomja uprawy roli) Tom I. wyd. zbior. p. t. „Handbuch der Landwirtschaft“. Nakł. Paul Parey. Berlin 1935, str. 883.

F e r b e r E r n e s t d r. *Die Begründung der deutschen Landwirtschaftslehre durch Adam Müller*. (Uzasadnienie niemieckiej nauki o rolnictwie przez Adama Müllera). Nakł. „Braune Wirtschaftspost“. Düsseldorf 1934, str. 31.

M e i n h o l d W i l l y, d r., r o l n. d y p l. *Der volkswirtschaftliche*

Arbeitsbegriff Ruhlands (Pojęcie pracy według Ruhland'a teorii ekonomji narodowej). „Ber. über Landwirtschaft“ 1935. Tom XX. Zesz. 2.

2. Historia i geografia gospodarcza, monografie regionalne, statystyka.

O s t r o w s k i A d a m. *Położenie gospodarcze rolnictwa w Wielkopolsce w r. 1934/35*. Nakł. Wielkopolska Izba Rolnicza. Poznań 1935, str. 34.

P a w ł o w s k i K a z i m i e r z. *Niektóre dane statystyczne dotyczące wielkorolnych gospodarstw*

- woj. poznańskiego. „Roczn. nauk roln. i leśn.“ XXXV.
- Pisarek Edw. W. dr. *Z form pospólnego użytkowania ziemi na wschodzie Europy. Od obszczyzny do kolchozu.* Nakł. autora. Kraków 1936 (1935), str. 235.
- Statystyka Rolnicza 1934. Statystyka Polski.* Serja C. Zesz. 24. Wyd. Głównego Urzędu Statystycznego. Warszawa 1935 r., str. 142.
- L'Année agricole 1934 en France* (Rolnictwo we Francji w 1934 r.). *L'Association agricole* Nr. 1—7. Paris 1935.
- Badoux H. *Superficie des forêts du monde* (Powierzchnia lasów na świecie). „Jrnl. forestier suisse“ 85, 6*).
- La France économique en 1933 — Annuaire de la vie économique française* (Francja gospodarcza w 1933 r. — Rocznik francuskiego życia gospodarczego). Rok XXII. Librairie du Recueil Sirey. Paryż, str. 570.
- Heuer Reinhold. *Drei Jahrhunderte Bauernleben in der Weichselniederung* (Trzy wieki chłopskiego życia nad dolną Wisłą), Lutherverlag Posen. Poznań 1935, str. 89.
- Hitier H. *L'agriculture dans le département du Bas-Rhin* (Rolnictwo w departamencie Dolnego Renu). „J. d'Agr. Pr.“ 1934, 98.
- Lütge Fryderyk. *Die mitteldeutsche Grundherrschaft* (Sposoby wykonywania prawa własności nad ziemią w Niemczech środkowych. Studium hist. nad stosunkami agrarn. w 16—17 w.), str. 105.
- *) Pierwsza liczba oznacza nr. tomu, druga nr. zeszytu danego wydawnictwa.
- Proposch Wolfram, dr. *Vernichtung mecklenburgischen Bauerntums von 1570—1900* (Zniszczenie chłopstwa meklemburskiego w latach 1570—1900). „Berichte über Landwirtschaft“ 1935. Tom XX. Zesz. 2.
- Savoy Emile. *L'Agriculture à travers les âges* (Rolnictwo poprzez wieki). Paryż. Wyd. E. de Boccard, str. 670.
- Sirol Jean. *Les problèmes français du blé* (Zagadnienia zbożowe we Francji). Nakł. Sirey. Paryż 1934, str. 472.
- Statistisches Jahrbuch der tschechoslowakischen Republik* (Rocznik statystyczny Republiki czecosłowackiej). Wyd. Państw. Urzędu Statystycznego. Nakł. „Orbis“. Praha 1935.
- Tashjean Edgar. *Le développement de l'agriculture dans l'Ethiopie septentrionale* (Rozwój rolnictwa w północnej Abisynji). „Courrier d'Ethiopie“ 19, 1934.
- Taussig Stefan. *Grundlagen, Wege u. Ziele der ökologischen Haustiergeographie* (Podstawy, drogi i wytyczne ekologicznej geografii zwierząt domowych). Nakł. P. Parey. Berlin 1935.

3. Ogólne zagadnienia polityki rolnej.

- Ludkiewicz Zdzisław, prof. *Ustrój rolny Polski i jego niedomagania.* Nakł. Zw. Izby i Org. Roln. R. P. Warszawa 1935, str. 90.
- Burilkow Z. T. *Bekolta i politika* (Zbiory a polityka). Zeszyt 7. Tom 33 „Spisanie na bułgarsko i ekonomičesko Družestva“.
- Casares Franciszek. *El intervencionismo estatal en la agricultura* (Interwencjonizm pań-

- stwowy w rolnictwie). Biuletyn hiszpańskiego instytutu reform rolnych nr. 3. 1934.
- K r i e s s m a n n. *Das spanische Agrarproblem und die Versuche zu seiner Lösung* (Problem agrarny w Hiszpanji i usiłowania jego rozwiązania). Nakł. W. Kohlhammer. Stuttgart 1934, str. 18.
- L e p p a n H. D. *Agricultural policy in South Africa* (Polityka rolna w Południowej Afryce). Central News Agency, Johannesburg 1933.
- P a g é s P e d r o. *Crisis agricola* (Kryzys w rolnictwie). Nakł. „Gadola”. Buenos Aires 1934, str. 101.
- P o ł e c z y ń s k i - J a n t a L. *La crise agricole en Europe* (Kryzys rolniczy w Europie). „L'Est Européen Agricole”, Nr. 14. Paryż 1935, str. 7—17.
- R o s e A d a m d r. *Ein Beitrag zur polnischen und internationalen Agrarkrise* (Przyczynek do badań nad polskim i międzynarodowym kryzysem w rolnictwie). „Odal” 2, 12, 1934.
- T a u b e E d g a r. *Litauen. Aus-senhandel/Agrarpolitik* (Litewski handel zagraniczny a polityka rolna). „Wirtschaftsdienst” 19, 1934.
- Z i m m e r m a n n F e r d. F r y d. *Deutschland. Allgemeiner agrarpolitischer Bericht* (Ogólne sprawozdanie z niemieckiej polityki rolnej). „Ber. üb. Landwirtschaft” 1935. Tom XX. Zesz. 2.
- 4. Władze rolnictwa, spółdzielczość, instytucje i organizacje rolnicze.**
- C h m i e l e w s k i Z y g m u n t. *Czynniki psychiczne spółdzielczości*. Wyd. Spółdzielczego Instytutu Nauk. Warszawa 1935, str. 184.
- K o z ł o w s k i Z. *Reorganizacja wiejskiej spółdzielczości spożywców w Z. S. R. R.* „Spółdz. Przegląd Nauk”. Rok. VIII. Zesz. 8—9. Warszawa 1935, str. 56—57.
- K w a ś n i c k i S. *Spółdzielnie rejonowe na Wołyniu*. „Spółdzielczy Przegląd Naukowy”. Rok VIII. Zesz. 8—9. Warszawa 1935, str. 48—50.
- Ł a g i e w s k i C e z a r y. *Spółdzielnie mniejszości narodowych w Polsce*. „Spółdz. Przegl. Nauk.” Rok. VIII. Zesz. 8—9. Warszawa 1935, str. 14—42.
- Ł u k o m s k i B o l e s ł a w. *Spółki meljoracyjne na terenie wojew. poznańskiego*. „Roczn. nauk roln. i leśn.” XXXV. 2.
- M i k ł a s z e w s k i S t a n i s ł a w. *Prace ekonomiczne samorządu rolniczego*. Nakł. Związek Izby Org. Roln. Warszawa 1935, str. 29.
- S t r o w s k i J e r z y. *Związki Rolnicze na Polesiu*. Nakł. Poleski Wojew. Związek Roln. Brześć n/B. 1935, str. 41.
- Die Entwicklung des Genossenschaftswesens in Niederösterreich* (Rozwój spółdzielczości rolniczej w Austrii Dolnej). „Landwirtschaft” 1935, 11.
- Der Genossenschaftsgedanke im neuen Staat* (Idea spółdzielczości a państwo totalne). Cykl wykładów wygłoszonych w uniwersytecie im. Goethe’go. Nakł. Spaeth und Linde. Berlin 1934, str. 112.
- H e m m e r s a m E m i l. *Das Genossenschaftswesen der dänischen Bauern* (Spółdzielczość wśród chłopów duńskich). Nakł. Hans Buske. Lipsk 1935.
- H ü b s c h l e E. *Die russischen Kollektivwirtschaften und die Ursachen ihres Misserfolgs* (Rosyjskie

gospodarstwa kolektywne i przy-
czyny ich niepowodzenia). Bonn
1935.

Lindstedt H. *La coopération
agricole en Suède* (Spółdzielczość
rolnicza w Szwecji). „Bulletin men-
suel de renseignements économi-
ques et sociaux. „No. 9. Rome 1935,
str. 339—347.

Mather W. G. Jr., Townsend
T. H. i Sanderson Dwight.
*A study of rural community de-
velopment in Waterville, N. Y.*
(Badania nad rozwojem wspólnot
wiejskich w stanie Nowy York).
Komunikat 608 roln. stacji dośw.
uniwersytetu Cornell. Ithaca 1934,
str. 39.

Piemesco M. V. dr. *Agricultural
co-operation in Rumania* (Spół-
dzielczość rolnicza w Rumunii).
„Intern. review of agricult.“ 25.
Rzym 1934.

5. Oświata rolnicza (szkolna i pozaszkolna).

Fierich Jerzy, jun. *Studjum
Rolnicze i Wydział Rolniczy U. J.*
Nakł. Wyd. Roln. U. J. Kraków
1934, str. 242.

Klawe Janina dr. *Szkolenie za-
wodowe a wieś*. Nakł. Stow.
Naucz. Szk. Zawod. Wilno 1935,
str. 14.

*Prace 1-go Polskiego Naukowego
Zjazdu Leśniczego*. Wyd. z zasil-
kiem Funduszu Kultury Narodo-
wej. Skład gł. Kasa im. Mianow-
skiego. Poznań 1935, str. XLVII,
583, tabl. 13.

Baraneckij F. *Sil's'ko-gospodar-
ska osvita na sovits'kij Ukraini*
(Nauczanie rolnictwa na sowiec-
kiej Ukrainie). „Ukraińskij agro-
nomičnij Vistnik“ 1934 r. nr. 2.

Behlen dr. *Die pädagogischen Re-
formbestrebungen der letzten*

*Jahrzente und ihre Bedeutung
für die Gestaltung des Unter-
richts an landwirtschaftlichen
Schulen* (Pedagogiczne dążności
reformatorskie w ostatnich dzie-
siątkach lat i ich znaczenie dla
planu nauczania w szkołach rol-
niczych). „Landw. Jahrbücher 80.
1934.

Clausen Cl. *Er der noget at aen-
dre i vor Landbrugsundervisning?*
(Czy nauczanie w szkołach chłop-
skich w Danji winno być zmienio-
ne?). „Vort Landbrug“ 1935, 54.

Reich. *Die fachliche Ausbildung
der landwirtschaftlichen Jugend
in der Tschechoslowakei* (Kształ-
cenie zawodowe młodzieży rolni-
czej w Czechosłowacji). „Wiener
landw. Ztg“ 1935, 85.

Rosić Dušan. *Reorganizacija
poľ'oprivredne nastave kod nas*
(Organizacja szkolnictwa rolni-
czego w Jugosławiji). „Agronom-
ski Glasnik“ 1934, nr. 10.

6. Socjologia wsi, zagadnienia pracy, ubezpieczenia.

Chróścicka Jadwiga. *Do-
żynki, ich treść*. Nakł. Związek
Młodej Wsi. Warszawa 1935, str.
32.

Wyszomirski Kazimierz.
Życie wsi jugosłowiańskiej. Wyd.
„Książnica dla Rolników“. War-
szawa 1935, str. 67.

Borrel Antoni. *Les villages qui
meurent* (Wymierające wsie).
Nakł. Alcan. Paryż 1932, str. 142.

Galba Karol dr. *L'exode rural
du point de vue sociologique*
(Uciezka do miast ludności wiej-
skiej z punktu widzenia socjolo-
gicznego). *L'Est Européen Agri-
cole* No. 14. Paryż 1935, str. 76—
79.

Kirkpatrick L., Tough R. i Cowles M. *The life cycle of the farm family in relation to its standards of living*. (Tryb życia rodziny chłopskiej w stosunku do jej stopy życiowej i jej potrzeb przewidywanych). Biul. 121, z. r. 1934, roln. stacji dośw. uniw. Wisconsin.

Kolb J. H. *Trends of country neighborhoods* (Kierunki rozwoju wiejskich stosunków sąsiedzkich). Komunikat 120 roln. stacji doświadczalnej uniwersytetu Wisconsin i Departamentu Rolnictwa St. Zj. A. P.

7. Zmiany w strukturze rolnej (osadnictwo, parcelacja, scalanie, służebności).

Bujanda Martinez E. *La loi sur la colonisation agricole au Chili* (Ustawa o kolonizacji rolniczej w Chili). „Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux“ Nr. 9. Rome 1935, str. 348—355.

Fiedler M. dr. *Der Staat und seine Siedlungsträger* (Państwo a osadnictwo wewnętrzne). Zeszyt 53 „Schriften für neues Bauerntum“. Nakł. Dtsche Landbuch-handlung. Berlin 1935.

Frangేశ. *Die Auswirkungen der Bodenreform in Jugoslawien* (Skutki reformy rolnej w Jugosławii). Komunikat czechosłowackiej Akademji Rolniczej nr. 11. 1935.

Grabina L. *Pro komasacijnu politiku na zachidnich zemliach* (O komasacyjnej polityce w Małopolsce wsch., na Wołyniu, Chełmszczyźnie i Polesiu). „Ukr. agron. Vistnik 2, 1934.

Kallbrunner *Die Erfolge der Wiederbesiedlung in Niederöster-*

reich (Rezultaty powrotu na rolę w Austrii Dolnej). 1935.

Mahr. *Die Nebenberufssiedlung* (Osadnictwo jako zawód poboczny). Reinholdverlag. Wiedeń 1935.

8. Zagadnienia kredytowe, podatkowe i akcja finansowo-rolna.

Akcja finansowo-rolna (oddłużeniowa). Zesz. I. Ustawy i rozporządzenia w zakresie kredytu prywatnego. Wyd. Tow. Oświaty Rolniczej. Warszawa 1935, str. 208.

Frankowski Jan, Frankowski Alojzy. *Śluszna obrona przed egzekucją. Poradnik dla rolników*. Nakł. Naczelna Organizacja Zjedn. Rolnictwa i Przemysłu Ziemi Zachodnich Polski. Poznań 1935, str. 113.

Pancewicz Wacław. *Uporządkowanie długów rolniczych w świetle nowych przepisów finansowo-rolnych z uwzględnieniem ostatnich rozporządzeń wykonawczych*. Warszawa 1935, str. 169.

Schmidt Stefan. *Co drobny rolnik o oddłużeniu wiedzieć powinien*. Nakł. autor. Kraków 1935, str. 32.

Bree. *Pächterentschuldungsverordnung* (Rozp. o oddłużeniu dzierżawców rolnych w Niemczech). Nakł. Deutsche Verlagsgesellschaft. G. m. b. H. Berlin 1935, str. 355.

Cornateanu N. dr. i Ciulei Gh. inż. agr. *Problema datorilor agricole. A doua ancheta* (Problem długów rolniczych. Druga anketa). Analele Institutului de cercetari agronomice al României nr. 4, str. 34. Bukareszt.

Pume. *Die Versorgungs- und Steuerpolitik in der Landwirtschaft Sowjetrusslands* (Polityka zaopatrywania i podatkowa w rol-

nietwie sowieckim). Komunikat czechosłowackiej Akademji Rolniczej nr. 11. 1935.

Rothkegel Walter, dr., radca min. skarbu Rzeszy. *Handbuch der Schätzungslehre für Grundbesitzungen* (Podręcznik szacowania posiadłości ziemskich). Nakł. Paul Parey, Berlin 1935.

Sagawe Berthold, prof. dr. *Grundzüge der Abschätzungslehre* (Podstawowy zarys nauki szacowania). Nakł. Paul Parey. Berlin 1935.

9. Zagadnienia konunkturalne i ceny.

Łączkowski Bohdan. *Obroty, rynkowe zbożami i ich rozkład sezonowy*. Druk „Kadra”. Odbitka: Prace Instyt. Badania Konjunktur Gospod. i Cen. Warszawa 1935, str. 8.

Konopiński Tadeusz, dr. *Kształtowanie się cen buhajów rozplodowych w zach. Polsce w relacji zbożowej w okresie od 1925—1934 r.* (Odbitka z „Przeglądu hodowlanego”). Warszawa 1935.

Konopiński Tadeusz i Schweinin Jerzy. *Metoda kontroli kalkulacji cen mięsa i tłuszczu wieprzowego*. „Roczn. nauk. roln. i leśn.” XXXV, 2.

Schram Wiktor. *Sprzedażne ceny gospodarstw wiejskich w woj. poznańskim i pomorskim lata 1928—1932*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. Tom XXXIV. 1. Poznań 1935, str. 1—25.

Delarzes J. *L'importance de l'élevage des porcs pour la rentabilité de l'agriculture dans certains pays de l'Europe de 1927—28 à 1931—32*. II. Norvège, Suède, Finlande, Pologne, Lithuanie, Let-

tonie et Estonie (Znaczenie hodowli trzody chlewnej dla rentowności rolnictwa w niektórych krajach Europy w latach od 1927—28 do 1931—32. II Norwegja, Szwecja, Finlandja, Polska, Litwa, Łotwa i Estonja). Bulletin mensuel de renseignements économiques et sociaux. No. 9. Rome 1935, str. 325—338.

Käppeli J. dr. *Ziele und Möglichkeiten landwirtschaftlicher Preisstützung* (Cele i możliwości podtrzymywania cen rolniczych). Schweiz. landw. Monatshefte, 13, 1935.

Kol M. *Polożenie zernovogo chozjajstva v kapitalisticeskich stranach i zasucha* (Polożenie gospodarstw zbożowych w krajach kapitalistycznych a posucha). „Agrarnyje Problemy” 1934, 5/6.

Lupan N. H. dr. *Cercetari asupra pretului si rentei pamartului in Romania* (Badania nad ceną i rentą gruntową w Rumunji). „Analele Institutului de cercetari agro-nomice al Romaniei” 5.

Praetorius F. K. *Die Getreidelage in Südosteuropa* (Sytuacja zbożowa w południowo-wschodniej Europie). „Wirtschaftsdienst” 19, 33.

Prisförhållanden för jordbruket under ar 1934 (Ceny rolnicze w r. 1934). Opr. Biura Konjunktur szwedzkiego Tow. Roln. „Landtmannen Svenskt Land” 1935, 19.

10. Ekonomia gospodarstw wiejskich, organizacja gospodarstw i rachunkowość rolnicza.

Chmielewski Kazimierz. *Obsiewy i inwentarz żywy wielkorolnych gospodarstw pomorskich. Wpływ wielkości gospodarstw i jakości gleb*. (Odbitka: Roczn. Nauk

- Roln. i Leśnych). Poznań 1935, str. 114.
- Curzytek Jan, inż. *Organizacja pracy w gospodarstwach włościańskich*. Nakł. P. I. N. G. W. Warszawa 1935, str. 135.
- Curzytek Jan, inż. *Wskazówki do prowadzenia rachunkowości rolniczej*. Nakł. P. I. N. G. W. Warszawa 1935, str. 31.
- Łukomski Bolesław. *Umowy dzierżawne w rolnictwie wojew. poznańskiego*. „Roczn. nauk roln. i leśn.“ XXXV. 2.
- Ponikowski Wacław, dr. docent S. G. G. W. *Gospodarstwa włościańskie i folwarczne na tle materiałów rachunkowych z 3 wojew. środkowych w r. 1928/29*. Nakł. Instytut Puławski. Warszawa 1935, str. XII, 224.
- Johnson H. L. i Muse M. *Cash contribution to the family income made by Vermont farm homemakers*. (Dodatkowe wpływy gotówkowe w gospodarstwach rolnych w Vermont). Komunikat 355 roln. stacji doświadcz. w Burlington. Vermont 1933, str. 42.
- Köstler Józef. *Zur Frage der geldwirtschaftlichen Erfassung der Forstbetriebe*. (Przyczynek do pieniężnego ujęcia gospodarki lasowej). „Forstl. Wschr. Silva“ 22, 40.
- Moszczeński Stefan, prof. *Die wissenschaftlichen Merkmale in der Kalkulation*. (Naukowe cechy kalkulacji). „Berichte über Landwirtschaft“, 1935, tom XX, zesz. 2.
- Raunkjaer K. *Tidssvarende Landbrugsbygninger*. (Przystosowanie zagród chłopskich do wymagań epoki). „Vort Landbrug“ Nr. 54, 1935, str. 140—143.
- Riehm Dr. *Durch Pflanzenschutz zur Ertragssteigerung*. (Zwiększenie dochodowości przez ochronę roślin). „Mittlg f. d. Landw.“ 1935, 50.
- Roth Heintz A., dr. *Buchführung in der Landwirtschaft*. (Rachunkowość rolnicza). Nakład Paweł Parey. Berlin 1935.
- Senftleben Józef. *Bedeutung und Anwendung neuzeitlicher Arbeitsorganisation im landwirtschaftlichen Grossbetrieb*. (Znaczenie i stosowanie nowoczesnej organizacji pracy w wielkich przedsiębiorstwach rolnych). Dysertacja w Wyższ. Szkole Roln. Bonn-Poppelsdorf. 1934.
- Steden. *Die betriebswirtschaftlichen Grundlagen der Landwirtschaftsförderung*. (Gospodarcze podstawy rozwoju rolnictwa). Nakł. Agrarverlag. Wiedeń 1935.
- 11. Nakłady i środki wytwórczości.**
- Błaszczyk Edmund, inż. *Zakładanie sadu*. Wyd. Warszawska Izba Rolnicza, Warszawa 1935.
- Zakrzewski Czesław, inż. *Podręcznik meljoracyj rolnych*. Tom 2-gi. Warszawa 1935, str. 258.
- Hausmann, dr. *Untersuchungen über die Technik und Zweckmässigkeit von mechanisierten Zugarbeit im Bergbauernbetriebe*. (Badania nad techniką i celowością zmechanizowania siły pociągowej w góralskich gospodarstwach rolnych). „Landeskultur“ Nr. 2. 1935.
- Joly R. L. *Le règne du tracteur*. (Panowanie traktora). „Vie agr. rurale“ 23, 42.
- Krüger Otto. *Neuzeitliche Maschinen und Geräte zur Kultivierung von Moorflächen*. (Nowoczesne maszyny i sprzęty do upra-

- wy gruntów błotnistych). „Dt. Landeskultur Ztg.“ 1935, 4, 2.
- Preuschen G. roln. dypl. *Der Einsatz der Maschine im landw. Betrieb.* (Inwestycje na maszyny w gospodarstwach rolnych). Nakł. Paul Parey. Berlin 1935.
- Ray William. *Agriculture and electricity.* (Rolnictwo a elektryczność). „Estate Mag.“ 34, 7.
- Schewior G. *Entwurf und Ausführungen von Dränierungen.* (Projektowanie i wykonywanie melioracji). Nakł. B. Fr. Voigt, Lipsk 1935.
- Solterfinskaja E. *Problema osvoenija mašinnoj techniki v Kolchozach.* Zagadnienia wprowadzenia techniki maszynowej w kolchozach). „Planowoje Chozjajstwo“ 1934, 4.
- Thormann J. H. *Vergleichende Untersuchungen über die Wirtschaftlichkeit motorischer und tierischer Zugkräfte in Mittel — Grossbäuerlichen und Grossbetrieben des Regierungsbezirks Minden.* (Porównanie badania nad wyższością siły pociągowej motorowej względnie żywej w średnich i wielkich gospodarstwach chłopskich oraz w dobrach ziemskich powiatu Minden. Rozprawa w Monastyrze 1935 r. str. 159.
- Weber Otto. *Die landwirtschaftliche Abwasserverwertung im der Rieselfeldgenossenschaft.* (Zużytkowanie wody z pól odwodnionych do ich spółdzielczego zraszania). „Kulturtechniker“, 37, 2.
- 12. Wytwórczość rolnicza (popieranie, organizowanie, doświadczalnictwo).**
- Brzostowski Stanisław. *Len. Zarys stanu i aktualij programu lniarskiego u nas.* Wilno, 1935, str. 69.
- Legin Grzegorz. *Jak przeprowadzić próbną chów jedwabników.* Nakł. Lwowskiej Izby Rolniczej. Lwów -935, str. 23.
- Przyborowski Józef, Wileński H. *Wyzyskanie korelacji między plonem i innymi mierzalnymi cechami poletek przy opracowywaniu doświadczeń polowych.* (Odb.: Roczniki Nauk Roln. i Leśnych). Poznań 1935, str. 14.
- Słuchocki Czesław, inż. *Uprawa i przeróbka lnu.* Wyd. z zaśluku Min. Roln. i R. R. Warszawa 1935, str. 79.
- Słuchocki Czesław inż. *Szkice o lniarstwie w Łotwie.* Wyd. z zas. Min. Roln. i R. R. Wilno 1935, str. 46.
- Stankiewicz St., inż., Lewicki Z. inż. *Najważniejsze wskazówki rolnicze dla powiatów tczewskiego i starogardzkiego.* Nakł. Inspektorat Doświadczalny Pomorski. Izby Rolniczej. Toruń 1935, str. 4.
- Overaae Hans. *Var landbruksproduksjons inustilling i forhold til avsetningsmulighetene.* (Nastawienie norweskiej produkcji rolnej według możliwości zbytu). „Tidsskr. norske Landbruk 41. 1934.
- Zezula B. *L'arboriculture fruitière.* (Produkcja owocarska). L'Est. Européen Agricole Nr. 14. Paryż 1935, str. 67—75.
- 13. Przemysł rolny.**
- Borenstein Paweł. *Znaczenie gospodarcze ryb.* Odb. z „Czasopismo Przyrodnicze“. Łódź 1935, str. 16.
- Roniszewski Modest. *Wskazówki dla matorolnych hodowców koni.* Główna Druk. Wojskowa. Warszawa 1935, str. 23.

- Szczepski Maksymiljan. *Piętnaście lat pracy hodowlanej na Pomorzu*. Przegląd Hodowlany. Rok IX Nr. 10. Warszawa 1935 r., str. 220—226.
- Zabielski Zdzisław, dr. *Hodowla polskiego bydła czerwonego w Małopolsce w perspektywie 50 lat*. Przegląd Hodowlany. Rok. IX. Nr.Nr. 7—8 i 9. Warszawa 1935 r., str. 149—153 i 192—197.
- Hangg. *Die Tierzucht in Italien und Spanien*. (Przemysł hodowlany w Italji i Hiszpanji). „Dt. landw. Tierzucht“ 38, 36.
- Hoffmann Zdzisław, dr. *Die Nahrungs — und Genussmittelindustrie in Polen*. (Polski przemysł spożywczy). Wiedeń 1935.
- Kjaer A. *Hestene i 1934*. (Stan hodowli konia w Danji w 1934 r.). „Tidsskrift for Landsekonomi“ 5. 1935.
- Lang H. *Die deutsche Tierzucht an einem Wendepunkt*. (Niemiecka hodowla zwierząt domowych w punkcie zwrotnym). „Deutsche Landw. Tierzucht“ 38. 1934.
- Nottin P. *Les taux d'extraction des farines et leur valeur alimentaire*. (Nowe normy przemiału w Francji i ich wartość odżywcza). „J. d'agr. pr.“ 1934, 38.
- Pařízek M. *Regulace chovno veprůvého dobytka* (Unormowanie hodowli nierogacizny). „Československij zemědělec“ 16, 43.
- Pennck J. A. dr. *La question du sucre en Europe depuis la guerre mondiale* (Problem cukru w Europie od wojny światowej). Nakł. J. B. Bailliére et Fils. Paris 1935, str. 254.
- Rasi Giuseppe. *Il latte e la sua importanza economica* (Ekonomiczne znaczenie mleka). „Econ. naz.“ 26, 1.
- Rudnicki J. *L'industrie laitière et son avenir* (Przemysł mleczarski i jego przyszłość). *L'Est Européen Agricole*. No. 14. Paryż 1935, str. 56—66.
- Schefeld W. i Kuthe Fr. *Die Neuordnung der deutschen Eierwirtschaft* (Nowa organizacja jajczarstwa w Niemczech). Nakł. Pfennigstorff. Berlin 1934, str. 88.
- Schiller O. dr. *Der Stand der Viehzucht in der Sowjetunion* (Stan hodowli bydła w Sowietach). „Ber. üb. Landwirtschaft“ 1935. Tom XX. Zesz. 2.
- Taussig Stefan. *La production animale, le commerce des produits animaux et la crise économique mondiale* (Wytwórczość zwierzęca, handel wytworami przemysłu hodowlanego i światowy kryzys ekonomiczny). „Rev. int. Agr.“ 25, 7.
- Taussig Stefan. *Die Milchleistungsprüfungen in den verschiedenen Ländern*. (Badania wydajności mleka w rozmaitych państwach). Nakł. P. Parey, Berlin 1935, str. 144.
- Wolff Günther. *Die deutsche Pelztierzucht im Jahre 1934* (Hodowla zwierząt futerkowych w Niemczech w r. 1934). „Landw. Pelztierzucht“ 5, 7/8.
- 15. Obrót wewnętrzny (organizacja handlu, urządzenia rynkowe, standaryzacja, preferencje).**
- Bajkowski Aleksander. *Magazynowanie i produkcja przy nierównomiernym zbycie*. Skł. gł. Inst. Nauk. Org. i Kierown. Warszawa 1936, str. 49.
- Iwaszkiewicz Edward. *Program prac nad organizacją rynku wewnętrznego*. Warszawa 1935 r., str. 63.

- Śliwa Roman, mjr. int. dypl. *Produkcja i spożycie mięsa baraniego w Polsce*. Nakł. autor. Warszawa 1935, str. 39.
- Wojtyna Józef. *Handel mięsny w świetle organizacji rynku warszawskiego*. Nakł. „Gospodarka Narodowa”. Warszawa 1935, str. 154.
- Agricultural marketing schemes in Great Britain* (Organizacja rynków w W. Brytanji). International review of agriculture 25. Rzym 1934.
- Bobrowski C. *Les nouvelles directives de la politique de la vente des produits agricoles* (Nowe zasady polityki sprzedaży produktów rolnych). L'Est Européen Agricole. No. 14. Paryż 1935, str. 39—55.
- Borasio L. prof. dr. *Méthodes d'analyse et d'appréciation du blé, des farines et du pain, en particulier pour la recherche de la valeur boulangère* (Metody analizy i oceny pszenicy, mąki i chleba, przede wszystkim z punktu widzenia wartości piekarskiej). Bulletin mensuel de renseignements techniques. No. 9. Rome 1935, str. 462—472.
- Campanile Festa. *La vittoria del grano* (Zbożowe zwycięstwo). Nakł. „Arte della stampa”. Rzym 1935, str. 55.
- Cohen R. L. *The report of the re-organisation Commission for milk* (Sprawozdanie Komisji dla reorganizacji rynku mleczarskiego w Anglii). „Cambridge Univ. Agr. Soc. Mag” 1933, 35.
- Dusoge W. *The system of registration of pigs in Poland* (System rejestracji nierogaczyny w Polsce). „Pig. Breeders Ann.” 14. (1934/35).
- Feierabend. *Das tschechoslowakische Getreidemonopol und seine Auswirkungen auf die landwirtschaftlichen Betriebe* (Czechosłowacki monopol zbożowy i jego skutki w przedsiębiorstwach rolniczych). Komunikat czechosłowackiej Akademii Rolniczej nr. 11, 1935.
- Narten. *Die Regelung des Verkehrs mit Schlachtvieh* (Unormowanie obrotów inwentarzem rzeźnym). „Nationalsoz. Landpost” 31. 8.
- Neuordnung der Schlachtviehmärkte* (Nowa organizacja rynków zwierząt rzeźnych). „Dt. landw. Pr.” 61,24.
- Produktion und Verbrauch von Fleisch und Fett im J. 1933* (Produkcja i spożycie mięsa i tłuszczu w r. 1933). „Mitt. stat. Staatsamt. Cechoslov. Rep.” 15, 49. 1934.
- Rony H. i Marchand M. *Contributions à l'étude du problème de la viande* (Przyczynek do studiów nad problemem mięsnym). Nakł. Inst. national agronomique. Paryż 1934, str. 35.
- Trotha v. *Der direkte Weg vom Erzeuger zum Verbraucher* (Bezpośrednia droga od wytwórcy do spożywcy). Nakł. Industrie-Verlag Spaeth-Linde. 1935 r.
- Vesnk I. *Životnovodstvo SSSR v vtorom pjatiletii* (Gospodarka inwentarzem rzeźnym w Sowietach w 2-giej piątiletce). „Plan 1934” 3.
- Voitellier. Ch. *L'amélioration du marché de la viande* (Ulepszenia na rynku mięsnym). Revue de Zootechnie. Paryż 1935.
- Wegener. *Zur Neugestaltung der deutschen Fettwirtschaft* (O nowym ukształtowaniu się niemieckiej gospodarki tłuszczowej). „Recht des Reichsnährstandes” 1934, 2, 3.